

ՀԱՄԱՅ XV-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

~~638.1(072)(47.925)~~

57

Հեղափոխական
• Զեռալ Կայանք
ԳԻՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԵՐԸ •

(Նախնական աղյուսակներ)

638.1(47.925)

.Ս

ԱՅՏՈՒՆՆԵՐ Ե 1991 թ.

ՄԵՂՎԱԲՈՒԾԱԿԱՆ ԶՈՆԱԼ ԿԱՅԱՆԻ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԵՐԸ

269-557

НАУЧНЫЕ ОПЫТЫ ЗОНАЛЬНОЙ
ПЧЕЛОВОДНОЙ СТАНЦИИ

A^{II}
19335

ԽՅՐԱՒԱՆԱԿԱՆ ԿՈՒՆԵՔՏ

- Հ. Մարտիրոսյան
Թ. Մարտիրոսյան
Վ. Մարտիրոսյան
Դ. Մարտիրոսյան
Մ. Մարտիրոսյան
-

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԵՂՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՋՈՂՈՐ ԿՐՑՆԵՐԻ ՆՎԱՃՈՒՄՆԵՐԸ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Հայաստանն իբրև առևտրապայմանավորված, աշխարհագրական դիրքով ու
կլիմայական պայմաններով շատ նպաստավոր և մեղվաբուծության
զարգացման համար:

Հին ժամանակներում (մասամբ նաև ներկայումս՝ վերջը շրջան-
ներում) մեղվի ընտանիքները պահվել են քթոցներում (սարսա) և
ծառերի բնիկից պատրաստած փեթակներում (կոճղերում): Հարկավ
նման պայմաններում մեղվաբուծությունը պրիմիտիվ ձևով և տարվել
և, հետևապես, մեղվի ընտանիքների ավան արդյունքն էլ յնչևէ և պա-
տահական ու չնչին ձևերում 80-ական թվականներին Հայաստան
են ընթացում շրջանափակող փեթակների, վորոնք հակառակահեղադր-
շում են ժողովում հին, պրիմիտիվ, քթոցավոր շրջանի մեղվաբուծու-
թյան մեղ և նոր ձևեր մացնում մեղվի խնամքի ու բուծման գործում:

1916—18 թ. իմպերիալիստական պատերազմների զրիանում, ինչ-
պես և քաղաքացիական պատերազմների ժամանակ, ԽՍՀՄ-ի ամբողջ
գյուղատնտեսության անկման հետ միասին, առաջիկ հետ մեղվաբու-
ծությունը Նույնը անդի ունեցավ և Հայաստանում, ուր իմպերիալիս-
տական պատերազմները և նրան հաջորդող 1918—20 թ. աղվամի-
շյան ու քաղաքացիական պատերազմների ընթացքում մեղվաբուծու-
թյունը խիստ տուժեց:

Յեթև 1925 թ. Հայաստանի խորհրդայնացման 5-րդ տարում
ԽՍՀՄ-ում յնչևէ և միայն 45176 մեղվի ընտանիք, վորից քթոցավոր
14.936 ընտանիք, ապա 1929 թ. այսինքն՝ Հայաստանի խորհրդայնաց-
ման 9-րդ տարում այդ թիվը բարձրացել և 70090-ի, ըստ վորում ըզ-
պալեքին աճել և շրջանափակող փեթակների թիվը:

Սակայն, 1930 թվին կոլեանշարժման ժամանակ ինչպես առա-
նապահության ընտանիքում, նույնպես և մեղվաբուծության գծով
կուլակային ուժեղ ադիուսցիայի հետևանքով, վորը նպաստավոր հող
ունեի վերականգնման տարիներում, վոյնչացվեցին նաև զգալի
քանակությամբ մեղվի ընտանիքները: Յեղ միայն կուլակցության ու
կոստավորության հատակ ուղադրության և կոնկրետ միջոցառումների
չորհիվ, ինչպես առաջնապահությունը, նույնպես և մեղվաբուծու-
թյունը խոշոր թափով զարգացավ:

1930 թ. Համաձայնության (բ) դեկտեմբերյան պլանումը և Խորհրդայինների համամիութենական Ծ-բդ համադասմամբը նշելով մեղվարուծության տնտեսական խոշոր նշանակությունը գյուղատնտեսության մեջ և մասնավորապես մեղվի դերը բազմաթիվ կուլտուրաների բերքառավելության բարձրացման գործում համապատասխան գործելիություններ ավելի մեղվաբուծության զարգացման վերաբերյալ:

1931 թ. սեպտեմբերի 19-ին Համամիութենական Հոգսողիմասք քննության առնելով մեղվարուծության զարգացման ընթացքը, առաջադրեց մեղվարուծության զարգացման և աճեցման ծրագիր:

Ակառ 1930 թվից հազմակերպվեցին մեղվարուծական պետական խորհրդային տնտեսություններ, վորով հիմք դրվեց մեղվարուծության պլանային զարգացմանն ու բուծմանը: Այնուհետև մեկը մյուսի յետևելից սկսեցին հազմակերպվել կոյտնտեսային մեղվարուծական ապրանքային ֆերմաներ:

Կուլտեստային նոր կանոնադրությունը, վորը նախատեսում է կուլտեստային տնտեսական ոլորտում համար մինչև 20 մեղվի ընտանիք ունենալ, նույնպես զգալիորեն նպաստեց մեղվարուծության զարգացմանը և այսօր հարյուրավոր կուլտեստականներ ձևացն են բերել և շարունակում են ձևացն բերել նորանոր մեղվի ընտանիքներ:

Այսօր Հայաստանի խորհրդայնացման 16-րդ տարեդարձին ինչպես գյուղատնտեսության այլ ճյուղերում, այնպես և մեղվարուծության քանակական ու վորակական աճման տեսանկյունից մենք ապրեն ձևացն ենք բերել խոշոր հաջողություններ:

Ներկայումս գոյություն ունեցող մեղվարուծական վեց խորհրդատեսություններն ունեն մոտավորապես 8000 մեղվի ընտանիք, իսկ կուլտեստություններում յեղած 314-ից ավելի մեղվարուծական ապրանքային ֆերմաներն ընդգրկում են 18.000 ավելի մեղվի ընտանիք, իսկ պետական այլ հիմնարկների սփռված տնտեսություններում 7000 մեղվի ընտանիք:

Այսպիսով սոց. սեկտորում կա մոտավորապես 33.000 մեղվի ընտանիք և նույնքան էլ կուլտեստություններ տնտեսական ոլորտում: Գործման առկ, չհաշված մենատնտեսների մոտ յեղած մեղվի ընտանիքները:

Մեր նվաճումներն ավելի խոշոր են մեղվի ընտանիքների աբաադրականության բարձրացման տեսանկյունից, առցյալում ամեն մի ընտանիքից յեթե ստացվում եր 5—6 կգ մեղր, այսօր թե խորտնտեսություններում և թե ֆերմաներում միջին բերքը հասնում է 18—20 կգ լորամի, իսկ վորոշ դեպքերում ավելին:

Մեղուների տնի տեսանկյունից մեր նվաճումները շատ ավելի խոշոր են: Խորհրդային իշխանություններից առաջ մեղուներից ստացվելից

տեղ թողնված էր պատահականության և չէր գերազանցում 71—2⁰/₆-ից իսկ ներկայումս հասնում և 60—60 տոկոսի:

Գյուղատնտեսությունը, այդ քվում յնվ մեղվաբուծությունն իր նիւն, փոխանային, հանապազման վիճակից փոխադրվում է սոցիալիստական անվտանգ վրա, Յօր սեխնիկայի ու ինդուստրիայի ռելսերի վրա:

Ավելորդ է ապացուցել այն, վոր գիտությունն ու տեխնիկայի նորարարչական նվաճումները լայն կերպով հնարավոր և կիրառել միայն խոշոր սոցիալիստական տնտեսության պայմաններում. անհատական մանր, ցիրուցան մեղվառնոցները չունեն այդ լայն հնարավորությունները:

Գյուղատնտեսության մեջ մեղվաբուծությունը գիտականորեն աճնից ավելի քիչ ուսումնասիրված բնագավառն է, մասնավորապես գնեստիկայի և սելեկցիայի ուղղությամբ:

Մոզերդային կարգերի հաստատմամբ արտադրանքի աճող ու վերականգնող մեղվաբուծության մեջ կիրառվող արտադրական պրոցեսները գիտականորեն հիմնավորելու, արտադրությունը բարձրացնելու նպատակով միջոցներ ստեղծելու նպատակով 1933 թ. սկզբին Հայաստանում կազմակերպվեց Մեղվաբուծական Զոնայ Կայանը, ղորը ժամով Համաժողովրդական Էներգիայի Գյուղատնտեսական Ակադեմիայի ցանցի մեջ:

Մեր յերկրում բոլորապես աճող մեղվաբուծական խորանանտեսություններն ու կոլտնտեսությունները Մեղվաբուծական Զոնայ Կայանի առաջ հրամայական պահանջ են դնում՝ պարզաբանելու սոցիալիստական մեղվաբուծության նորանոր բազմաթիվ պրոբլեմներ, ղորոնց լուծումով կբարելավվի մեղվի ցեղն ու կբարձրացվի նրա արտադրանքը:

Մեղվաբուծական Զոնայ Կայանն իր գոյություն կարճ ժամանակամիջոցում աւնեցել և ձգտել նվաճումներ, Կայանը կատարել է հետևյալ աշխատանքները:

1. Մշակվել ու վերամշակվել են մեղուների բազմաթիվ մեթոդները և գիտական փորձերի միջոցով հիմնավորվել ինկուբատորային կիրառումը մեղվաբազմաթիվ գործում:

2. Կայանն առանձին ուղարկություն և զարմրել մեղուների տարմի աղնվազման գործին, աւսումնասիրելով տեղական մեղուների առանձնահատկությունները և համեմատելով մեր հարևան համարակերպություններից բերված մեղուների հետ:

3. Մի քանի տարիների ընթացքում կատարվել են մայր մեղվի տրանստական սերմնավորման փորձեր, ղորը գեւ շարունակվում է: Այդ փորձերը Մեղվաբուծության մեջ ունեն գիտական առանձին արժեք և գործնական խոշոր նշանակություն՝ սելեկցիայի համար:

4. Սելեկցիայի ուղղությամբ կատարվել է նախնական ուսումնասիրություն և ստեղծված են զանազան բնույթ ունեցող աւճանական քննանքների խմբակներ:

5. Ուսումնասիրել և մեր տեղական մայր մեղգի սեռական հասունացումը և նրա տնտեսականը, վերջ նույնպես խոշոր նշանակություն ունի մեղգի ցեղի բարելավման գործում:

6. Աշխատանք և տարված նաև մայր մեղգին արհեստականորեն դրդակելու գծով՝ սեռական վաղաժամ ցանկությունն հայտնելու համար, վերջ դեռ լուրջ ուսումնասիրություն կարող ես:

7. Խոշոր աշխատանք և տարված մեղուներին հիվանդությունների հայտարարման, դիագնոստիկայի և բուժման միջոցներ մշակելու ուղղությամբ:

8. Մեղգի վերջի փափառ հիվանդությունների բուժման նոր յեղանակներ մշակելու նպատակով, այս տարի արտադրության մեջ տուանների աշխատանքներն են ծավալվել:

9. Տարվել են փորձնական աշխատանքներ գյուղատնտեսական մի շարք կուլտուրաների (բամբակների, ծիրանների, գեղձների) Վերաբերյալ՝ վերջերս, թե այդ կուլտուրաները՝ մեղգի միջոցով բեղմնափոխություն դեպքում՝ ինչպիսի արդյունքներ են տալիս:

10. Արդ-դու-անխ-արագազանդայի գծով պղպի աշխատանք և ծավալվել մեղվարուծության նորագույն տեխնիկան և Ջոնալ Կայանի նվաճումները մասսայականացնելու ուղղությամբ, վերջ արտահայտվել և ուղիթ-դասախոսությունների, մեթոդական հրահանգների, մասնագիտական հոդվածների, գիտատարադրական կոնֆերանսների, գրավոր և բանվոր կոնսուլտացիայի և կենդանի կադրի միջոցով: Այդ աշխատանքների շնորհիվ մեղվարուծական խորհրդատեսությունները, կուլտեսությունները և կուլտեսականները ծանոթացել են կատարված և կատարվող գիտատեսական փորձերի արդյունքներին:

11. Յեվ, վերջապես, Ջոնալ Կայանը դնահատելի աշխատանք և կատարել նորանոր կադրեր պատրաստելու ուղղությամբ, գործուն մասնակցություն և ունեցել մասսայական կուրսերի միջոցով կադրերի պատրաստման և վերապատրաստման գործում:

Հրատարակվել ներկա գիտական աշխատությունը, Ջոնալ Կայանի նպատակն և իր կատարած փորձերը արդյունքները մեղվարուծական գծով աշխատող աշխատավարական լայն մասսաների սեփականությունը գործնել:

Մենք սրանով կատարել ենք մեղվարուծական արտադրության և Կայանի առաջ գրված խնդիրների միայն մի մասը: Կայանի առաջ գրված են դեռ շատ ուշտա մասնագիտական խնդիրներ, վերջն ապաստան են իրենց շուսափույթ լուծման:

ՄԵԴ.ՎԱՐՈՒԾԱԿԱՆ.

ԶՈՆԱԼ ԿԱՅԱՆ

ԻՆԿՈՒՐՑԻՄԵՆ ՄԵԳՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՄԵՋ

Մեզմէ մեր բնականութեամբ կամ չբնականութեամբ ձեռք բերող մտայնութիւնը մեր հասարակական կեանքին հետ նրա մեջ յեղած պտուղն սկսում է դարձանալ Գաղի դարձացման պրոցեսները համընկնում են յերկու գլխավոր շրջանի մեջ, վերոնց մեկը մշակույթ տարրերով են ներքին և արտաքին պայմաններով, Առաջին շրջանը պաղի սոցիալական շրջանն է, իսկ յերկրորդը՝ հետապնդող շրջանը, Այդ յերկու շրջանի տեսլականը (ցիկլը) հաշվելով ձեռնարկաւ որից, համարաւ է 21 որով (աշխատավոր մեղուների համար)։ Այդ թիւից յերեք որն ընկնում է ձեռն ներսում սոցիալական դարձացմանը, ինչ որը՝ վերոյի կերակրմանն ու դարձացմանը, իսկ մնացած 12 որը վերոյի հարանուկի շրջանն է, վերոյ այս դեպքում անվանում ենք արհեստական ինկուբացման շրջան։ Այդ ժամանակաշրջանում վերոյ գտնվելով փակ վիճակում, բացի համապատասխան շրջաններէն և խոնավութեանն ունենալուց, առանձին վաշիւնչ չի ստանում։

Հայտնի չէ, վեր վերոյի դարձացման ռաիմալ շրջաններէն համարովում է 32—37° Ծ։ Այդ շրջանատիւնն ընտանիքում պաշտպանելու համար, փեթակում յեղած մեղվային զտնգվածն իր որդանիդում ալրում է մեծ քանակութեամբ բնական կեր՝ մեղր։

Այս սովորներէց յեռնելով՝ մեղվաբուծական գիտա-հետազոտական ցանցում առաջադրելից վերոյի տեղացման պրոցեսը փեթակից դուրս կատարելու, վերոյի տեղացման համար ծախսովով մեծ քանակութեան բնական կերը՝ մեղրը՝ վերոյ չափով խնայելու և նրա փոխարին ավելի երեւան արհեստական վառնականութեմ գործադրելու և, վեր գլխավորն է, մեղվաբուծութեան մեջ մեխանիզացիա մտնելու պրոբլեմը, վերոյ այսմ շինկուբացիան մեղվաբուծութեան մեջն անունն և ստացել։

Այդ պրոբլեմը լուծելու նպատակով 1931—1932 թ. Միւսիւնաւկան մեղվաբուծական ինստիտուտում և մի քանի մեղվաբուծական դոնալ կայաններում դրվեցին մեղուներէ ինկուբացման լաբորատորական փորձեր, վերոնց հիման վրա 1932 և 1933 թ. թ. կատարվեցին մի

շարք արտադրական ընույթ կրող փորձեր՝ Հյուս. Կովկասի, Բաշկիրիայի, Հեռավոր Արևելքի մեղվաբուծական զոնալ կայաններում և մեղվաբուծական ինստիտուտում:

Բոլոր փորձավայրերումն էլ վորդի ինկուբացման պրոցեսը փեթակից դուրս կատարելու համար ոգտագործում են յին և այժմ էլ մի քանի տեղերում ոգտագործում են այնպիսի սենյակներ, վորտեղ արհեստական տաքացման միջոցով պաշտպանվում և ուղարկվում ջերմաստիճան և խոնավություն: 1933 թ. Հայաստանի մեղվաբուծական զոնալ կայանն ուսումնասիրելով սենյակային ինկուբացիայի դրական և բացասական կողմերը և նկատի ունենալով նրա դեռևս չլուծված տեխնիկական կողմերը, վորոնք հավանորեն մեղ հնարավորութուն կարող են տալ կարճ ժամանակում թե վերացնելու նրա բացասական կողմերը և թե աբադ բազմացնելու մեղվի ընտանիքները՝ նրա տեխնիկական դրվածքի մեջ կատարեց վորոշ ակադիոխություններ, հիմնական սկզբունքն անփոփոխ թողնելով:

Սենյակ-ինկուբատորը բաղկացած է լինում մեկ սենյակից՝ նախասենյակով, վորի պատուհաններն ու դռները կրկնակի յեն լինում: Սենյակի ներսում ամեն 10 շրջանակի համար հասկացվում է մեկ խորանարդ մետր տեղ: Բացի այդ, լինում է և լրացուցիչ տարածություն՝ անց ու դարձ անելու և փեթակներ դնելու համար:

Սենյակի բարձրությունը լինում է յերկու մետրից վոշ ավելի, իսկ ջերմությունը՝ հատակից մեկ մետր բարձրության վրա՝ 32—33° Բ: Այդ ջերմաստիճանը սենյակում պաշտպանելու համար ոգտագործում են էլեկտրական եներդիա, սովորական թիթեղե կամ պատի վառարան: Սենյակում համապատասխան խոնավությունը (60—70) պահպանելու համար հատակը թաց ջրով խոնավացնում են, կամ թե ամանով ջուր են դնում: ջերմաստիճանի բարձրացման տեղիք չտալու և մաքուր ոգ պահպանելու համար սենյակն ունենում է ողատարանցքեր: Կնքված վորդը շրջանակներով տեղավորելու համար սենյակի ներսում և երկաններից պատրաստում են դարակաձև շրջանակաձողներ, վորոնք դրված են լինում հատակից մոտ մի մետր բարձրության վրա, պատուհաններից ու դռներից հեռու:

Շրջանակաձողների տակից դնում են յերկարաձև սեղան, վորի առաջին մասից վորոշ տարածություն ազատ է լինում:

Այս ձևի ինկուբատորը, չնայած տվել է բավական խոշոր եֆեկտ Հյուս. Կովկասում, Տուլայի մեղվաբուծական ինստիտուտում և մի շարք այլ կետերում, սակայն նրանք այդ ձևի ինկուբատորի ամենաբացասական կողմը համարում են այն, վոր ինկուբատորում մոմաչնչների մեջ տարածվում է ցեցը և, սենյակի ջերմաստիճանը բարձր լինելու դեպքում, ներսում ալխատելը դժվարանում է: Բացի դրանից,

ինկուբատոր բերված վորդով լիքը շրջանակներում չհասունացած վորդերը վոչնչանում են։ Ահա այդ նկատառումով, մեր ձևափոխված ինկուբատորը վերացնում է այդ բացերը։ Ձևափոխված ինկուբատորի հյուսթյունը հետևյալն է. կնքված վորդը շրջանակներում ինկուբացման յննթարկելու փոխարեն դրանց տեղը դնում ենք մեղվի ընտանիքներ, վորոնք սենյակի ներսի առանձին անցքերով կապվում են դրսի աշխարհի հետ։ Այդ ընտանիքների վրա դնում ենք համապատասխան քանակի կորպուսներ (նայած ինկուբացման շրջանակներին քանակին) և սենյակի շերտաթյունը 32—33° 8 փոխարեն պահում ենք 26—30°:

Նախքան մեղվի ընտանիքներից կնքված վորդ վերցնելը, ինկուբատորիայում տեղավորված ընտանիքներին վրա դրինք մեկական կորպուս, վորն ընտանիքից բաժանեցինք հանեմանյան ցանցով և ապա վորդով շրջանակները տեղավորեցինք կորպուսներում։ Ինկուբատորում գրված ընտանիքների քանակը հավասար եր ինկուբատորին վորդ ավող ընտանիքների մեկ տասերորդին, այսինքն ամեն մի տասը փեթակի հաշվին ինկուբատորիայում դրինք մեկ փեթակ։

1933 թվին մեզ հաջողվեց ինկուբացիան լայն տարածական փորձի միջոցով կիրառել միայն մայրահանման գործում, վորի մասին կիրոսենք առանձին գլխում։

ԻՄԿՈՒԲԱՑԻԱՆ ՄԵՂՎԱԲԱՊՎԱԾՄԱՆ ԳՈՐԾԱՆԸ

Մեր պայմաններում մեղվի ինկուբացիան մեր կատարած ձևափոխումով կիրառելու և նրա արտադրական եֆեկտը զրոսերելու նպատակով 1934 թ. ապրիլի 7-ից կազմակերպեցինք 39 մեղվի ընտանիքից կազմված արտադրական փորձ։

Փորձի ընթացքը կանոնավորելու համար անհրաժեշտ համարեցինք.

1. հաշվի առնել փորձաընտանիքներից ինկուբացման համար վերցրած՝ կնքված վորդի քանակը և շրջանակների թիվը.
2. առանձնիկ ուրը մեկ անգամ Պոլտյակի յեղանակով հաշվի առնել փորձաընտանիքներում յեղած՝ կնքված վորդի քանակը.
3. արձանագրել նոր կազմակերպված ընտանիքների քանակը ժամանակագրական կարգով.
4. կատարել շերտաթանի ամենորյա դիտողություն.
5. հաշվի առնել բոլոր ընտանիքներում յեղած համախառն պրոդուկցիան և նրանց գործած չեչերի քանակը.
6. առանձին դիտողություններ կատարել ինկուբատորի սարքավորման և տեխնիկական պրոցեսների նկատմամբ.
7. գուրս բերել փորձի՝ օպրանքային պրոդուկցիան, վորի հիման վրա հաշնել համապատասխան յեղրակացություններ։

Ըստ այդ մեթոդիկայի, նախատեսված եր մեղվի ինկուբացիան դադարեցնել գլխավոր մեղրարերքից առաջ, այսինքն՝ մինչև լեռնային շրջան տեղափոխվելը:

Զվաճիների մարչրուտը նախատեսված եր կատարել այսպես. Յերեվանից Ֆանտան մինչև հունիսի 20-ը, Ֆանտանից բամբակի դաշտ՝ հունիսի 25-ից հետո:

Ապրիլի 7-ին բոլոր փորձաընտանիքները յենթարկեցինք հիմնական ստուգման և բաժանեցինք հետևյալ ցեխերի.

1. ինկուբատորի համար կնքված վորդ պատրաստող ցեխ, ուր ընդգրկված եր 27 ընտանիք, սակայն հետագայում 3 ընտանիքում հիվանդության նշաններ յերևալու հետևանքով փորձից հանվեցին:

2 կնքված վորդի ինկուբացման ցեխ, վորի համար կառուցեցինք տախտակե սենյակ՝ իր բոլոր հարմարություններով, և այնտեղ տեղավորեցինք 3 ընտանիք:

3. ինկուբացված մեղվային դաշգվածի ողտադործման ցեխ:

Ստորև տալիս ենք առաջին ցեխում ընդգրկված փորձաընտանիքների զիճակն առ 7-ն ապրիլի:

№ Ձ	Մեղուն պատում և միջրշանակ	Վորդ ու ձու շրջանակ	Կերակրար կգ	Մոր հասակը
1	4	2	6	1933
2	3	2	4	»
3	6	2	6	»
4	4	2	1	»
5	4	2	4	»
6	5	2	4	»
7	4	3	3	»
8	4	2	4	»
9	4	2	6	»
10	4	2	4	»
11	4	2	5	»
12	6	4	4	»
13	6	3	3	»
14	4	3	5	»
15	5	2	5	»
16	5	4	5	»
17	4	2	5	»
18	5	3	4	»
19	4	2	4	»
20	6	4	5	»
21	5	2	3	»
22	5	3	4	»
23	3	2	4	»
24	4	2	4	»
108				»
59				»
105				»

Ապրիլի 29-ին չափեցինք բոլոր փորձաընտանիքներում յեղած՝ կնքված վորդը և ստացանք հետևյալը (տես հետևյալ աղյուսակը)։

1 ընտանիք	9000	9 ընտանիք	8800	17 ընտանիք	9600
2 »	6900	10 »	11800	18 »	7600
3 »	8500	11 »	10000	19 »	10700
4 »	5100	12 »	9100	20 »	12200
5 »	4000	13 »	11200	21 »	4900
6 »	10900	14 »	5100	22 »	9700
7 »	11200	15 »	10200	23 »	9700
8 »	12500	16 »	9400	24 »	8400

Չորս թույլ ընտանիքի (4, 5, 14 և 21) վորդի զարգացման տեմպերը բարձրացնելու նպատակով տվինք մեկական շրջանակ կրնք-ված վորդ։

Ապրիլի 30-ին, յերբ արդեն ինկուբատորիան վերջնականապես պատրաստ էր և ինկուբատոր ընտանիքները կարգավորված, բացի 4, 5, 14 և 21 ընտանիքներից, մնացած փորձաընտանիքներից վերջ-բինք կնքված վորդով 24 շրջանակ և տեղավորեցինք մինչ այդ նե-սում դրված ընտանիքների վրա պատրաստած կորպուսների մեջ, տա-լով ամեն մի կորպուսին ութ շրջանակ։ Այդ ուն ինկուբատորիայի ներսում ջերմաստիճանը կերտանկայի միջոցով բարձրացրինք միջինը մինչև 24 աստիճան, փորձաընտանիքներից վերջրած վորդով շրջա-նակների փոխարեն տվինք չեչեր և յերեկոյան կերակրեցինք բոլոր ընտանիքներին, տալով ամեն մի ընտանիքին մոտ 200 գրամ չաքա-րաշուր։

Մինչև մայիսի 4-ը վերջնական ստուգում կատարելուց և վորդի ին-կուբացման պրոցեսի նորմալ ընթացքն ուսումնասիրելուց հետո, մա-յիսի 5-ին փորձաընտանիքներից վերջրինք կնքված վորդով 46 շրջանակ և տեղավորեցինք ընտանիքների վրա դրված յերկրորդական կորպուս-ներում. մինչ այդ նույնպես կարգավորեցինք բոլոր ցեխերի արտա-դրական պրոցեսները և ընտանիքների պահասավոր կոդները։ Մեր նպատակն էր կազմակերպել պլանավորված ընտանիքներ և պլանավո-րել փորձաընտանիքներից վորդ ստանալու խնդիրը։ Մեր նպատակն էր՝ հարմարեցնել այն մեր արտադրական խնդիրների հետ, արհեստա-կան ձեռնարկումների միջոցով բարձրացնել փորձաընտանիքների վոր-դի զարգացման տեմպերը, կիրառելով հիմնականում 3 մարկման համար առատ տեղ տալու յեղանակները և ստացվելիք վորդի քանակի հիման վրա ամեն մի հնգորյակում ինկուբացիայից ստանալ առնվազն 10-ական կիլոգրամ ինկուբացված մեղվային զանդված և կազմակերպել նոր ընտանիքներ ու նուկլեոսներ։

Մայիսի 8-ին ձեռնարկեցինք ընտանիքներ կազմակերպելու առաջին սերիան հետևյալ յեղանակով. ինկուբատորի մեջ յեղած փեթակներն լրացավ կորպուսներով ինկուբացված մեղուներ թափառվինք մինչ այդ պատրաստված աշխատանքի արկղը, վորի մեջ նախապես դրված էին համապատասխան քանակի չնչեր, և կազմակերպեցինք հինգ նոր ընտանիք՝ տալով ամեն մի ընտանիքին յերեքական շրջանակ մեղու, համապատասխան կերպաշար և հասունացած մայրապտուկներ, Մինչև մոր բեղմնավորումն այդ ընտանիքներն անդործության չենթարկելու համար, նրանցից յերեքին տվինք մեկական շրջանակ վորդ, իսկ հետագայում վորդ տալը դադարեցրինք:

Այսպիսով նախադեմած բոլոր ցեխերում աշխատանքները դասավորելուց հետո անցանք ցեխերի արտադրական պլանների իրականացմանը:

Ստորև բերում ենք ամեն մի ցեխի արդյունքները.

1. Կնճված վորդ պատրաստող ցեխ. — Ինչպես վերևում ասացինք, կնճված վորդ տվող ընտանիքների վորդերն քանակը չափում էինք 12 որը մեկ անգամ, Այդ չափումների արդյունքը ցույց և տրված Թ-ըդ էջի աղյուսակում.

Այդ աղյուսակից յերևում է, թե ինչպես առաջին չափումից և թույլ ընտանիքներն ուժեղացնելուց հետո համարյա բոլոր փորձա-ընտանիքների վորդադարձացման ընթացքն առանց վայրենիքների հավասար չափով վեր և բարձրանում (անս Ձ 1):

Վայրենիք նկատվում և միայն վերջին չափման տասնորյակում, վոր կարելի չե բացատրել նրանով, վոր մեղուներն սկսել են փեթակի ներսում կերպաշար կուտակել: Մենք հնարավորութուն ունե-յինք այդ վայրենիքի առաջն առնելու, բայց մեր նպատակն եր կերպաշարով ապահովել բոլոր ընտանիքները. դրա համար և՛ հունիսի 15-ից հետո փորձաընտանիքներից ինկուբատորի համար կնճված վորդ չվերցրինք, այլ ընտանիքները մեծ զանգվածով չարտեցինք բեր-քադաշտը, վորտեղ այդ ընտանիքները, բացի կերպաշարով ապահո-վելուց, վորոշ քանակությամբ մեղը տվին, վորից մի մասը տվինք նոր ընտանիքներին:

10-րդ էջի աղյուսակը ցույց և տալիս, թե փորձաընտանիք-ներն ամբողջ սեզոնի ընթացքում ինչքան կնճված վորդ են ունեցել և նրանից ինչքանը վերցված և ինկուբատոր դնելու համար:

Արտադրական սեզոնի ընթացքում բոլոր փորձաշրջաններին
առնալիս են կնքված վարդ, ըստ չափումների

№ Աճ ընտանիքի	Վարդի չափումն ըստ չափումների													
	Հաշվ. տարբ.	20/4	Հաշվ. տարբ.	10/2	Հաշվ. տարբ.	22/5	Հաշվ. տարբ.	3/6	Հաշվ. տարբ.	15/8	Հաշվ. տարբ.	27/6	Հաշվ. տարբ.	9/7
1	1	9000	2	16700	3	21000	4	23900	5	25000	6	32500	7	35000
2	1	6900	2	12500	3	16500	4	20700	5	22000	6	27600	7	23900
3	1	8500	2	13500	3	14800	4	18900	5	21700	6	26900	7	21400
4	1	5100	2	13500	3	13500	4	16100	5	20700	6	25100	7	20200
5	1	4000	2	12600	3	17600	4	20600	5	23600	6	26200	7	28100
6	1	10900	2	12100	3	18300	4	20700	5	22200	6	27400	7	22900
7	1	11200	2	15000	3	19400	4	20000	5	23600	6	28200	7	25300
8	1	12500	2	14200	3	17800	4	18900	5	22900	6	26900	7	22100
9	1	8900	2	12400	3	16700	4	20400	5	23400	6	27400	7	24100
10	1	11800	2	18800	3	15400	4	20200	5	23200	6	29100	7	24000
11	1	10000	2	12500	3	16900	4	20400	5	22100	6	26300	7	24100
12	1	9100	2	12500	3	16700	4	20700	5	23200	6	28100	7	26700
13	1	11200	2	12600	3	16200	4	19700	5	24100	6	29200	7	26100
14	1	5100	2	12600	3	13300	4	15900	5	18200	6	23900	7	21300
15	1	10200	2	12900	3	15000	4	21400	5	21400	6	26700	7	24500
16	1	9400	2	12400	3	16200	4	20100	5	22200	6	26400	7	23900
17	1	9900	2	11700	3	14200	4	18900	5	21400	6	26600	7	23200
18	1	7600	2	12600	3	16700	4	20900	5	22600	6	29200	7	26400
19	1	10700	2	14200	3	17000	4	20400	5	24500	6	30100	7	28700
20	1	12300	2	13100	3	15200	4	20400	5	23600	6	30700	7	28600
21	1	4900	2	10700	3	14700	4	18200	5	22800	6	29300	7	22700
22	1	9700	2	11500	3	16200	4	18700	5	23600	6	29800	7	24600
23	1	9700	2	12200	3	16700	4	17400	5	22400	6	28200	7	22500
24	1	8400	2	12900	3	16300	4	19400	5	23600	6	26400	7	25600
		21600		31000		39000		47000		54500		67000		69000

№	Վերջի քանակը 84 որում՝ հատով	Վերջված և ին- կուբատորի համար՝ չըջա- նակներով	№	Վերջի քանակն 84 որում՝ հատով	Վերջված և ինկուբատորի համար՝ չըջանակներով
1	163700	89	14	107700	11
2	129500	17	15	132100	19
3	125400	19	16	130800	20
4	113200	15	17	125500	21
5	127700	23	18	135400	20
6	135000	21	19	145600	19
7	142700	19	20	143800	17
8	133700	25	21	123100	24
9	138200	16	22	133100	19
10	137500	19	23	129100	22
11	132200	24	24	132900	22
12	137000	18		3191500	377
13	139100	21			

Ըստ վերև բերված աղյուսակի, փորձաընտանիքներից՝ վերցրել ենք վորդ պարունակող 377 շրջանակ և ամբի ինկուբատորին, Շրջանակները վերցնելու ժամանակ աշխատել ենք այնպիսիները վերցնել, վորոնք համարյա համատարած վորդ են ունեցել:

Ընդհանրապես մեղվաբուծական խնամախոսություն և մի շարք մեղվաբուծական գոնալ կայաններում կենքված վորդ խնամող ընտանիքների մայրերը մեկուսացնում են հանիմանյան կամ նման մի այլ ցանցի միջոցով, մի քանի շրջանակի վրա (2—3), վորպեսզի հնարավոր լինի ստանալ համատարած կերպով ձվված չեչեր: Այդ պահպանված մեր պայմաններում կիրառելու նկատառումով և յեղնելով մեր անցյալ տարվա մայրաբուծության փորձից ստացած արդյունքներից՝ մայիսի 23-ին № 14, № 8, № 4 ընտանիքների մայրերը մեկուսարանի մեջ դրինք, ոգտադրածելով հանիմանյան ցանցեր: Ամեն մի մոր մեկուսարանի ներսում թողինք 3—4 շրջանակ. մայիսի 26-ին նկատեցինք, վոր մեկուսարանի մյուս կողմում դռնվող մեղվային զանգվածը յերկու ընտանիքում (№ 3—4) մայրապտուկներ և կապուցիլ, իսկ № 14 ընտանիքը թույլ աշխատանք էր կատարում:

Փորձաընտանիքները մինչև ինկուբատորի դադարեցնելը (15/6-ին) յեղել են 12 շրջանակի վրա. Ֆանտանում նրանցից 15-ի վրա դրինք կորպուսներ:

Վարպետի վարձարձատանիքները որակյան բեռնվածությամբ մասին պարզ պատկեր կազմենք, բերում ենք հետևյալ աղյուսակը.

Փորձարձատանիքները որակյան բեռնվածությամբ կնքված ժողով

№ №	19/4	19/5	22/5	2/6	13/6	27/6	9/7	Միջին
1	750	1375	1750	1991	2133	2708	2917	1949
2	575	1042	1375	1725	1933	2300	1942	1542
3	708	1125	1217	1566	1808	2246	1783	1485
4	425	1042	1125	1342	1725	2091	1688	1347
5	334	1041	1467	1717	1967	2183	1759	1520
6	908	1058	1525	1725	1850	2283	1900	1607
7	983	1250	1617	1666	1966	2350	2108	1700
8	1042	1183	1400	1575	1908	3192	1833	1592
9	725	1033	1392	1700	1950	2283	2008	1585
10	963	1150	1233	1633	1933	2425	2000	1636
11	833	1042	1400	1700	1841	2192	2008	1572
12	758	1042	1392	1725	1933	2342	2225	1631
13	983	1050	1350	1475	2008	2433	2159	1656
14	425	1050	1108	1325	1517	1941	1775	1306
15	850	1075	1250	1783	1783	2225	2043	1572
16	783	1033	1350	1675	1850	2200	1993	1553
17	800	975	1183	1566	1783	2116	1993	1494
18	633	1050	1392	1692	1883	2433	2200	1612
19	892	1183	1417	1700	2042	2508	2391	1733
20	1016	1092	1266	1700	1966	2559	2383	1712
21	408	892	1225	1516	1900	2433	1892	1465
22	808	958	1266	1559	1916	2483	2050	1582
23	808	1017	1400	1450	1896	2350	1875	1537
24	700	1050	1408	1450	1966	2200	2134	1582
Ժխ.	752	1076	1354	1632	1900	2326	2048	1583

Ամբողջ արտադրական սեղոնի ընթացքում թե փորձարձատանիքներին և թե ինկուբատոր ընտանիքներին տարբեր ժամկետներով կեր և արված հետևյալ չափով.

(Աղյուսակը տես հետևյալ էջում)

2. Ինկուբացիայի ցիկս. — Ինչպես ասացինք, ինկուբատորի համար կնքված ժողով պատրաստող ցիխից մինչև հունիսի 15-ը վերցված

Ախաթիվ	Ֆերակրժող ընտանիքի թիվը	Գործադրված շաբաթի քա- նակը կգ	Ախաթիվ	Ֆերակրժող ընտանիքի քանակը	Գործադրվող շաբաթի քա- նակը
26 ադրիկ	30	4	3 մայիսի	4	
27 »	30	4	5 »	3	
28 »	30	6	14 »	3	
30 »	25	3	19 »	3	
21 մայիսի	27	2	29 »	27	2
23 »	27	2	31 »	27	2
24 »	27	2	1 հունիսի	24	2
27 »	27	3	2 »	24	2
28 »	27	3		27	50

և խնկուրատոր աղած վորդով լիքը 377 չըջանակ տեղավորել էյինք ընտանիքների վրա դրված ինը կորպուսներում. ամեն մի խնկուրատոր ընտանիքի բնանվածությունը 125 չըջանակից ավելի չի յեղել:

Խնկուրատորիայի ներսում, ինչպես նախորդ տասցինք, վառում էյինք կերոսինիա: Քանի զեռ արտաքին ջերմաստիճանը բավական ցածր եր և փեթակ-խնկուրատորները չսեն էյին մեծ քանակի մեղվա-յին դանդված, կերոսինիան համարյա ամբողջ որը վառվում եր. հետադաշում, յերը յեղանակներն սկսեցին տաքանալ, վառում էյինք միայն առավոտյան և յերեկոյան:

(Աղյուսակը տես հետևյալ էջում)

Այսպիսով, խնկուրատոր-սենյակում պաշտպանելով որվա միջին ջերմաստիճանը (22—26)՝ կորպուսներում տեղավորված վորդն իր տաքացման համար հարկավոր սպտիմալ ջերմաստիճանը, ինչպես և խոնավությունն ստանում եր կորպուսների տակ դրված ընտանիքներից և խնկուրատորից: Որվա վորդ ժամերին խնկուրատորն ամանով ջուր էյինք դնում:

Խնկուրատորի պատուհանը և գուռը ներսից ծածկված եր կապտավուն վարազույրով. աշխատանքի ընթացքում բացում էյինք պատուհանի վարազույրի մի մասը, իսկ մնացած ժամանակ մնում եր փակ և սենյակում կիսամութ դրության մեջ եր մնում:

3. Ինկուբացված մեղվային զանգվածի ցիխ.—Ինչպես նախորդ գլխում տկնարկեցինք, մեր հիմնական նպատակն եր բազմացնել ընտանիքների քանակը և ապահովել նրանց համապատասխան կերակուրը: այդ նկատառումով ել նոր ընտանիքներ կազմակերպեցինք

Ստորև բերում ենք ինվեստատորի ֆերմատիվան ըստ որերի

Ամսաթիվ	Ջերմասիւն			Որվա միջինը	Ամսաթիվ	Ջերմասիւն			Որվա միջինը
	Առավոտ	Նախ- շուն	Յերեկ			Առավոտ	Նախ- շուն	Յերեկ	
30 ապր	22°	25°	27°	24°	15 մայիս	19°	25°	19°	21°
1 մայիսի	22	23	26	24	16 »	18	24	18	20
2 »	20	24	27	24	17 »	17	23	17	19
3 »	21	24	26	24	18 »	18	24	18	20
4 »	20	23	27	23	19 »	18	24	22	21
5 »	21	24	26	24	20 »	18	26	24	23
6 »	21	24	27	24	21 »	20	25	24	23
7 »	20	24	26	23	22 »	20	25	24	23
8 »	22	24	25	24	23 »	18	26	23	22
9 »	21	24	20	20	24 »	17	23	23	21
10 »	18	22	19	20	25 »	18	24	24	22
11 »	18	23	24	21	26 »	18	24	25	22
12 »	21	26	25	24	27 »	21	28	26	25
13 »	15	22	20	18,5	28 »	22	26	24	24
14 »	18	24	18	30	29 »	22	26	28	25
30 »	24	28	26	26	7 հունիս	23	31	30	28
31 »	24	28	28	27	8 »	23	31	20	27
1 հունիս	23	30	23	23	9 »	24	31	31	29
2 »	20	27	22	23	10 »	21	31	25	25
3 »	21	28	25	25	11 »	21	28	27	25
4 »	24	30	25	26	12 »	23	29	28	26
5 »	22	25	24	23	13 »	21	30	29	26
6 »	23	31	28	27	14 »	20	30	29	26

մինչև հունվարի 12-ը, վերից հետո բոլոր ընտանիքները տեղափոխեցինք բերքադաշտ:

Նոր բնամիջինների կազմակերպումն ընթացի.

Մայիսի 8-ից մինչև 13-ը կազմակերպեցինք		14 ընտանիք՝ չորսական չբնակավ
13	18	10
18	23	10
23	28	10
28 հունիսի	2	10
2-ից	7	15
7	12	10
12	18	8
18	23	6
Աղտառասի	18	6
Հնգամեկը		90
		396 լը՝ մեղվով

Մոտավոր հաշվով 396 շրջանակ մեղուհի հավասար է 86 կիլոգրամի։ Բացի այդ, ինկուբատորից այլ նպատակների համար բաց ենթ թողել 14 կիլոգրամ մեղուհի Այսպիսով, ամբողջ փորձի ընթացքում ինկուբատորից ստացված է մոտ 100 կիլոգրամ մեղուհի կամ, միջին հաշվով, ամեն մի ընտանիքից 4 կիլոգրամից ավելի։ Նոր կազմակերպված ընտանիքներին տվել ենք բեղմնավորված 37 մայր և 53-ին՝ չբեղմնավորված մայրեր։ Գարնան սկզբից մինչև ոսոքային շրջան սկսվելը, բացի այն, վոր հիմնական ընտանիքներից մեղր ենթ տվել ձաղերին, սպտազորեն ենթ նաև 31 կիլոգրամ չաքարավազ։

Սկզբնական շրջանում, վորովհետև համապատասխան քանակի փեթակներ չուներինք, ամեն մի փեթակում տեղավորում էինք յերկու ընտանիք, իսկ հետո, յերբ արդեն ընտանիքը կարիք եր զգում ընդ լայնացման, պարբերաբար տեղափոխում էինք նոր փեթակները։ Մինչև ոսոքային շրջան սկսվելը նոր ընտանիքները կազմակերպում էինք չնչերի վրա, իսկ յերբ արդեն ոսոքային շրջան սկսվեց և ընտանիքներում նկատեցինք մոմակառուցման ալխատանքի տրամադրվածություն, այդ դեպքում ընտանիքները կազմում էինք մոմաթերթերի վրա, միաժամանակ տալով մեկական շրջանակ չնչ։

Ընտանիքների կազմակերպման գործում վորոշ գծավարությունների հանդիպեցինք նրա համար, վոր ժամանակին բեղմնավորված մայրեր չունեցինք և, բացի այդ, ինկուբատորի շենքն ու լուսավորությունը։

Մինչև հունիսի 15-ը կազմակերպված 84 նոր ընտանիքը, փորձառնտանիքների հետ միասին, հունիսի 17—19-ը տեղափոխեցինք Ֆանտան, վորտեղ Մնացին մինչև հուլիսի 25-ը, վորից հետո փոխադրեցինք բամբակի դաշտ՝ Ուլուխանլի յենթաշրջան։

Յերեմյանում գարնան ոսոքային շրջանը յեղանակների անկանոն լինելու հետևանքով համարյա չկարողացանք ոգտագործել, իսկ Ֆանտանում (չնայած վոր 1934 թ. կար միջակից ցածր բերք) կլիմայական անբարենպաստ պայմանները՝ անընդհատ քամիները, անձրևները խոշոր չափով խոչնդոտ հանդիսացան մեղրաբերքի հավաքմանը։ Նախորդ տարիներում Ֆանտանի բերքը վերջանում եր հուլիսի 20-ից վոր շուտ, իսկ 1934 թվին վերջացավ հուլիսի 5-ին։

Փորձառնտանիքները չկարողացան ոգտագործել բերքը նշած կլիմայական և բերքի անբարենպաստ պայմաններում, այլ դաշտում մեծ քանակությամբ մեղվային զանգվածի կորուստ ունեցան։ հուլիսի 5-ից մինչև 27-ը՝ Մինչև փեթակները բամբակի դաշտ տեղափոխելը Մեղուհիները սնվում էին փեթակում մինչ այդ կուտակված պաշարով. բամբակի դաշտի (Ուլուխանլի) բերքը, նախորդ տարիների համեմատությամբ, անկանոն եր և կարճ տևեց։ Ստորև բերված կլիմային պայմաններին հնարավոր է գաղափար կազմել մեղրաբերքի ընթացքի մասին։

Ամսա- թիվ	Ցեղանակ	Կշռումներ		Ամսա- թիվ	Ցեղանակ	Կշռումներ	
		Հազի- լում	Պակա- սում			Հազի- լում	Պակա- սում
	Յերեսանում	—	—	15/5	Եղանակը պարզ է	—	—
11/5	Եղանակը պարզ է	—	—	16/5	» ամպ. անձրև	—	400
12/5	» »	—	100 գր.	17/5	» »	—	200
13/5	» ամպամած	—	200	18/5	» ջամբի է անձրև	—	100
14/5	» պարզ	—	—	19/5	» պարզ ցուրտ	—	—
20/5	» ջամբի, անձրև	—	100	10/6	» » ջամբի	—	150
21/5	» պարզ	—	—	11/6	» պարզ	—	—
22/5	» »	—	—	12/6	» ամպամած	—	—
23/5	» անձրև	—	100	13/6	» պարզ	200	—
24/5	ամպ. անձրև	—	200	14/6	» »	100	—
25/5	պարզ ամպ.	—	100	15/6	» »	—	—
26/5	» »	—	200	—	Փանտանում	—	—
27/5	» »	—	150	19/6	պարզ, ուժեղ ջամբի	—	—
28/5	» »	—	150	20/6	մեղմ, անձրև	1300	—
29/5	պարզ	—	—	21/6	» »	1500	—
30/5	» »	—	—	22/6	ուժեղ ջամբիներ	—	—
31/5	» »	—	100	23/6	պարզ, ջամբի	2000	—
1/6	» »	—	—	24/6	» »	1800	—
2/6	» »	—	—	25/6	ուժեղ ջամբիներ, անձրև	—	—
3/6	ամպ. անձրև	—	200	26/6	պարզ, ջամբի	1800	—
4/6	պարզ	—	—	27/6	ուժեղ ջամբի, անձրև	500	—
5/6	» ջամբի	—	200	28/6	պարզ է արևային	2300	—
6/6	» »	—	200	29/6	ուժեղ ջամբի	1000	—
7/6	» »	—	100	30/6	» »	400	—
8/6	» »	—	200	1/7	» »	—	—
9/6	» »	—	100	2/7	պարզ, անձրևային	3000	—
3/7	ջամբ-ամպ.	1300	—	6/7	ուժեղ ջամբիներ	—	—
4/7	» »	800	—	7/7	» »	—	400
5/7	» »	700	—	8/7	» »	—	500

18700 | 4150

Փորձի վերջում ստացված է հետևյալ պրոդուկցիան.

1. մեղվի նոր ընտանիք 90 հատ
2. բաց է թողնված մեղու 14 կիլոգրամ
3. 24 ընտանիքից մեղր 159 »
4. դորժված նոր չեչեր 407 հատ
5. մամ 4 կիլոգրամ

ՓՈՐՁԱԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ ԱՌ 15/10-1934 թ.

Ած. Նմ	Մեկուկն պատասխ. հ.	Կերպ- պաշար կգ.	Ն. Ն.	Մեկուկն պատասխ. հ.	Կերպ- պաշար կգ.	Ն. Ն.	Մեկուկն պատասխ. հ.	Կերպ- պաշար կգ.
1	8	14	19	9	14	12	6	9
2	7	14	20	10	17	13	7	12
3	8	14	21	7	12	14	6	9
4	8	15	22	9	14	15	5	8
5	7	13	23	8	14	16	7	10
6	8	12	24	9	13	17	6	9
7	8	14	2-բ	ընտանիքներ		18	5	10
8	8	13	1		9	19	7	9
9	8	14	2	6	10	20	5	8
10	8	14	3	6	10	21	8	12
11	9	16	4	6	9	22	6	9
12	9	15	5	6	8	23	7	9
13	9	15	6	7	10	24	7	10
14	8	14	7	7	10	25	6	10
15	8	13	8	6	10	26	6	11
16	7	12	9	7	10	27	6	10
17	7	14	10	6	11	28	6	9
18	9	16	11	7	11	29	8	12
30	6	11	52	7	10	74	7	10
31	6	11	53	6	7	75	7	10
32	7	9	54	6	8	76	5	7
33	7	9	55	6	9	77	7	10
34	6	10	56	8	12	78	6	9
35	6	8	57	6	9	79	7	9
36	7	10	58	7	9	80	6	9
37	7	10	59	6	9	81	6	7
38	5	7	60	7	10	82	4	7
39	7	10	61	6	8	83	6	7
40	6	8	62	5	9	84	5	9
41	6	10	63	7	8	85	5	7
42	7	12	64	6	9	86	7	10
43	6	9	65	7	10	87	6	9
44	7	10	66	7	9	88	6	9
45	6	9	67	7	11	89	7	10

№	Մեղան դատում	Կերպար- ագրող ԱԳ	№	Մեղան դատում	Կերպար- ագրող ԱԳ	№	Մեղան դատում	Կերպար- ագրող ԱԳ
46	7	10	65	7	10	90	6	9
47	7	10	69	6	9			1182
48	6	9	70	7	10			
49	7	11	71	7	10			
50	6	9	72	7	9			
51	6	9	73	6	7			

Մինչև հոկտեմբերի 25-ը բոլոր ընտանիքներում մոտավոր կերպով հալածաբանությունը թե մեղավայրն զանգվածը և թե կերպագրողը։ Այսպիսով, թե փորձաքննատանիքներում և թե նոր կազմակերպված ընտանիքներին մեջ յեղած ընդհանուր պրոպագանդան՝ մեղքով (ներառյալ նաև տպարանային մեղքը) հալածաբան և 1341 կիրոգրամի։ Հիմնական ընտանիքի հաշվով յաբաջանչյութին ընկնում և 55 կիրոգրամ, փորից ստացված և փորպես տպարանային պրոպագանդա 7 կիրոգրամ, իսկ թողնված և հիմնական ընտանիքներին և ձագերին փորպես կերպագրող 49 կիրոգրամ։

Ինկուբացիոն բազմացման և կոմպլեքսային մեղվաբուծության մեջ նրան նշանակություն մասին լրիվ դատափոր կազմակերպության, ստորև տալիս ենք 1933 թվին մեր կատարած ինկուբացիոն մայրահանման փորձերի ամփոփումն արդյունքները, փորը հիմնականում կազմված և ինկուբացիոն բազմացման ձևաբերկումների հետ։

ԻՆՎՈՒԲԱՑԻԱՆ ՄԱՅՂԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵԶ

Մենք այս փորձը միացնում ենք մեղվա-ինկուբացիոն փորձի հետ այն նկատառումով, փոր այդ յերկու փորձերի հիմքում դրված և լեզել մեկ նպատակ, այն և՛ ինկուբացիոն մեղվաբազմացման մեթոդն իր ընդլր ճյուղերով կիրառել Հայաստանի պայմաններում։

Մայրահանման պրոցեսն ինկուբացման յենթարկելու տեխնիկական պրոցեսներին արթապետելու և հատուկ մայրաբուծարան կազմակերպելու համար, 1933 թվի դարձանից Սանահին և Բալադերան կաթարանների միջև ընկած Դորեք կիսակայարանի մոտ գտնվող հին վանքերից մեկը հարմարեցրինք մեր արտադրական պահանջներին և 100 մեղվի ընտանիքով կազմակերպեցինք ինկուբացիոն մայրաբուծարան՝ բաժանելով 5 ցեխի։

1. մայրացուներ տվող սոհմական ցեխ՝ 15 փորձաքննատանիքով։

2. մայրացուներ խնամող ցեխ՝ 35 փորձաքննատանիքով։

Մեղվաբուծ. գոնկայանի գիտ. փորձերը—2

3. մայրապետուկները ինկուրացման ցեխ՝ հիմնված ինկուրացիայի սկզբունքների վրա.

4. նուկլեոսներին մեղվային զանգված հայթհայթող ցեխ՝ 30 փորձաընթացներով.

5. ինկուրացված մայրերի բեղմնավորման ցեխ:

Առաջին ցեխում զբաղված 15 փորձաընթացներին, վորպես առհմական ցեխ, մայրացուներ պատվաստելու համար վերցնում էինք 24—36 ժամ հասակ ավանցող վորդերու Տոհմական ցեխում համապատասխան մայրացուներ ստանալու համար փորձաընթացներում յեղած մայրերը հանձնմանյան ցանցի միջոցով մեկուսացնում էինք 3—3 շրջանակի վրա և ընտանիքներին տալիս առատ կերս Միահասակ մայրացուներ ստանալուն պես ձեռնարկում էինք մայրացուների պատվաստման աշխատանքը՝ կիրառելով Պեխաչևկի կամ Շիշկինի պատվաստման յեղանակները:

Մայրացուներ խնամող ցեխում, նախքան պատվաստման յեղանակների կիրառումը, փորձաընթացներին վերցնում էինք մորը, ամբողջ կնիքված վորջն ու ձուռն և ապա, հիմնական ստուգում կատարելուց հետո, ձեռնարկում մայրացուների պատվաստման աշխատանքները:

Պատվաստումն ավարտելուց հետո տեղավորում էինք արդեն վորբացրած փորձաընթացում: Յերբ խնամող փորձաընթացին տված այդ մայրացուները կնքվում էին, վերցնում և տալիս էինք ինկուրացման ցեխին, իսկ ընտանիքին հետ էինք վերադարձնում իր հին մայրը, կամ թե տալիս էինք նոր մայր:

Ինկուրացման ցեխում ստացված այդ մայրապետուկներն առանձին սերխանքով դնում էինք այդ նպատակի համար նախապես զործի զբաղված թռչնարուծական «Սպարտակ 308» ինկուբատորում, վորի ներսի ջերմությունը առատանվում էր 32—37 աստիճանի միջև: Յնթև ինկուբատոր զբոլող մայրապետուկները պատվաստված էին Պեխաչևկի յեղանակով, դնում էինք շրջանակով, իսկ Շիշկինի յեղանակով պատվաստվածները նախ տեղավորում էինք հատուկ փայտե ստատիվի (հաստատոցի) վրա և ապա դնում ինկուբատոր:

Ըստ ժամկետների ինկուբատորում տեղավորված մայրապետուկներից դուրս յեկած մայրերը վերցնում և տալիս էինք բեղմնավորման ցեխին՝ նուկլեոսներում տեղավորելու համար, իսկ բեղմնավորման ցեխում ժամանակավորապես տեղ չլինելու գեղջում մի քանի մեղուների հետ տեղավորելու առանձին մայրավանդակներում և տալիս արհեստակտն էլի: Այդ մայրավանդակները պահում էինք ինկուբատորի շնքի ներքում:

Մեղվահանման ցեխում ընդգրկված փորձաընթացներից վեց

ուժեղ բնտանիք գործածում էլինք վորպես փեթակ-ինկուբատոր, իսկ մնացած 44 բնտանիքի (վորդ պատրաստող) վորդը շրջանակներով վերցնում և դնում էլինք փեթակ-ինկուբատորի վրա դրված 2—3 կոր պուտի մեջ: Փեթակ-ինկուբատորի վրա դրված կորպուսներում զուրս յեկած մեղվային զանգվածը վերցնում և կշռելով հանձնում էլինք բեղմնավորման ցեխին՝ նուկլեոսներ կազմելու համար: Փեթակ-ինկուբատորները տեղավորված էլին վորդ պատրաստող փորձախմբի մոտ՝ բացառյալ Այս ևնի ինկուբատորում վերանում և արհեստական ինկուբացման պրոցեսը: Այս փեթակ-ինկուբատորը հանդիսանում է 1934 թ. մեղվա-ինկուբացիայի ուրվագիծը:

Այս փորձի ընթացքում ինկուբատոր դրված 3361 մայրապուկից ստացանք 2543 ընտրված մայր, այսինքն՝ տրված մայրապուկներին 76 տոկոսը: Այդ մայրերից 1784-ը հանձնեցինք բեղմնավորման ցեխին. նրանցից բեղմնավորվեց միայն 1420-ը, այսինքն՝ 79 տոկոսը: Բեղմնավորված մայրերը, վորպես փորձի օրյեկտներ՝ շարժանկա՝ անվան տակ ուղարկեցինք Միսսիսսիպի լեյնի մոտավոր և հեռավոր մարզեր՝ Ուիլյամսյան, Բելոուսիան, Բալկիբիս, Միջին Ասիա, Լենինգրադ, Արևմտյան Միդլբի և այլն: Ուղարկված մայրերը տեղ են հասել տոռոյ վերակում:

Յեղնելով մեր յերկու տարվա արտադրական փորձերի վերահիշյալ արդուքներից՝ մենք կարող ենք վստահորեն ասել, վոր ինկուբացիայի միջոցով հնարավորություն և ստեղծվում մեղվարուծության մեջ մացենել բնորոշ տեխնիկա: Ինկուբացիան, վորպես մեղվարուծացման և պրոդուկցիայի բարձրացման նորագույն մեթոդ, հնարավորություն և տալիս պլանավորել ինչպես մեղվի բնտանիքի զարգացման և բազմացման ընթացքը, նույնպես և մեղվարուծական արտադրություն բուր սրտցանները: Մեր փորձերի արդյունքները մեղ համոզում են, վոր ինկուբացիան հանդիսանում և այն միջոցներից մեկը, վորը կարճ ժամանակում կարող և հիմնովին փոխել մեղվարուծության այժմյան արտադրական վոզը՝ պրոցեսը՝ դալիորեն բարձրացնելով նրա ապրանքայնությունն ու աշխատանքի արտադրողականությունը:

Մեր այս տարվա փորձը, վոր ընթացքով վոչ բարենպաստ պայմաններում, ցույց տվեց, վոր ինկուբացիայի միջոցով հնարավոր է կրկնապատկել մեղվի բնտանիքի բազմացման տեմպը՝ բարձրացնելով մեր ձվարկության քանակը: Մեր փորձաընթացների վորդի զարգացման վերաբերյալ յեղած հափումները, ինչպես տեսանք, ցույց են տալիս, վոր 84 սրվա ընթացքում փորձաընթացների մայրերի միջին բեղմնավորությունը՝ կնքված վորդով՝ հավասար է 1583 վորդի ինկուբացիան հանդիսանալով մեղվարուծության մեքենայացման տառջին ուղիններից մեկը՝ լայն հնարավորություն և տալիս պլանավորել մեղվի բնտանիքների բազմացման վոզը՝ պրոցեսը՝ ստեղծելով մեղվա-

բազմացման արդյունաբերական արտադրությունը Այստեղ սոցիալիստական աշխատանքային մեթոդների կիրառումով հնարավոր էլինի ընտանիքների վորդադարգացման պրոցեսն աշխատանքային դասավորել, վոր ամեն մի առանորյակում ինկուբացիայի միջոցով կազմակերպվեն համապատասխան քանակի նորմալ ընտանիքներ և պլանային կարգով բարձրվեն կուլտանտությունները ու այլ տնտեսություններին Այդ կապակցութեամբ նոր ընտանիքներ կազմակերպվելու գործում մեր փորձի արդյունքներն ընթացել են հնդրյակներով, սակայն խոշոր արտադրություն մեջ այդ պրոցեսը հնարավոր և պլանավորել ամենորայա արտադրանքով՝ նախապես ազահովելով մայրաբուծությունը և անհարկությունը, վորոնք նույնպես ինկուբացիայի միջոցով միանգամայն հնչա են դառնում:

Ինկուբացիան հանդիսանում և վոչ միայն վորպես մեղմաբուժական մեթոդ, այլև հիմնականում կարող և հանդիսանալ բարձր պրոդուկցիա ստանալու ասցիոնալ մեթոդ: Բարձր պրոդուկցիա ստանալու ամենահիմնական նախադրյալը բերքահավաքի համար փելակներում մեծ քանակի պատրաստ դանդված ունենալն է: Ահա այդ գործում ինկուբացիայի դերը շատ խոշոր է: Ինկուբացիայի ազատաբուծումով մենք կարող ենք մեր ևեռքի տակ յեղած մեղվի ընտանիքների ուժը մինչև մեղրաբերքը յեռապատկել ու քառապատկել, խոշորացրած ընտանիքներով դիմավորել մեղրաբերքն ու ստանալ բարձր պրոդուկցիա: Խնդրի այդ դրվածքը մենք ուսումնասիրելու յենք 1935 թվին:

Մեղվի ինկուբացիան, բացի այն, վոր ինդուստրացման և յենթարկում և փոխում մեղմաբուծություն այժմյան պրոցեսների ընդլայնվել գործնելով արդյունաբերական արտադրություն, նրա դերը խոշոր և նաև մի շարք բնագավառներում: Որինանի՝ դիտահետադատական աշխատանքներում ինկուբացիան հնարավորություն և ապրիս մի հասակել մեղվային դանդված ստանալու միջոցով լուծել բազմաթիվ բիոլոգիական-ֆիզիոլոգիական խնդիրներ և կարգավորել սերեկցիոն և տնտեսականները:

Բացի այդ, մեղվի վորդի հիվանդությունների առաքարիզում, մասնավորապես փախտ հիվանդության դեպքում, ինկուբացիան վորող չափով հանդիսանում և այդ հիվանդությունը կանխելու լավագույն միջոցներից մեկը:

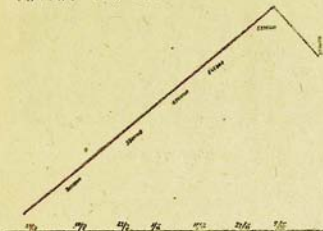
Յենելով մեր արտադրական փորձերից և արտադրության մեջ հասուկ մասնագիտացված բարձր կառուցվածքով տնտեսություն կազմակերպելու անհրաժեշտությունից՝ մենք կարող ենք ուղղվել նման տնտեսության սխեման (տես Ձ 1 սխեման):

Այդ արտադրական կամպլեքսում մենք կարող ենք ընդդրկել մեղվի ընտանիքների արտադրյալ բազմացման պրոցեսը՝ նրա հետ կապելու:

նաև պրոդուկցիայի բարձր-ցման, մայրաբուժում յան առնական զործի ձևում-բկման, անխնիկական ժառանգություն և մեքենայացման խնդիր-ները: Այդ նկատառումով, չիլնեով անտաղրական ցուցանիշները՝ կարող ենք կոմպլեքսային, անտեսում յան հիմքում դնել ինկուբացիոն բազմացման մի ամբողջական մեթոդ:

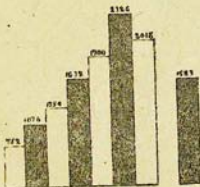
11 յով 20-բող նկարի վերաբերյալ պիտգրամներ

Պրոդուկցիայի ցուցանիշները և անտաղրական ցուցանիշները

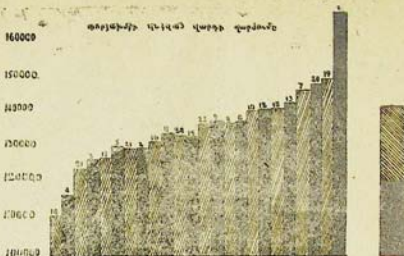

Պիտգրամ N 1

Պրոդուկցիայի ցուցանիշները և անտաղրական ցուցանիշները

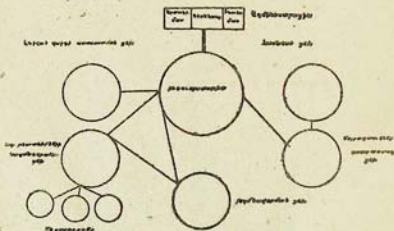

Պիտգրամ N 2

Դիագրամ № 3

Համայնային Նախագծան սկիզմ

Սխեմա № 1

ՏՈՀՄԱԿԱՆ ԳՈՐԺԸ
ՄԵՂՂԱՐՈՒԹՈՒԹՅԱՆ
ՄԵՋ

1.

Մեղվարժապետի մեջ մեղվի ընտանիքների արտագրողականությունը բարձրացնելու համար կա յերկու հիմնական միջոց.

1. զոռվեամիմիզմով ճշգրիտ կիրառումը.

2. մեղուների տոհմական հատկությունների բարելավումը:

Վերջինիս տակ պետք և հասկանալ մեղուների ժառանգական այն հատկությունների բարելավումը, վորոնք տնտեսապես հետաքրքրում են մեղվարժապետներին: Մեղվի այդ հատկությունները հետևյալներն են.

1. մայր մեղվի բեղունակությունը.

2. մեղուների խնամողունակության սեփեքսը.

3. ընտանիքի մեղրաավությունը.

4. մոմատվությունը.

5. դիմացկունությունը հիվանդության դեմ և այլն:

Մեղվարժապետի մեջ տոհմերի բարելավման աշխատանքը կարելի չէ տանել հետևյալ յերեք ուղղությամբ, վորոնցից սմեն մեկը մեղուների ժառանգական հատկությունների բարելավման գործում ունի իր ուրույն տեղը:

1. Վատորակ պապուլյացիաները փոխարինել բարձրորակ պապուլյացիաներով.

2. մասսայական սելեկցիա.

3. գծային սելեկցիա:

Տեղեկաց յով հարեվան յերկրների մեղուների ուսումնասիրությունը. — Հայաստանի Մեղվարժապետի գոնայ կայանը 1934 թ. ձեռնարկեց տեղական և հարեան յերկրների հիմնական մեղվի պապուլյացիաների ուսումնասիրությունը՝ նպատակ դնելով պարզել այդ պապուլյացիաների ֆենոտիպերը և գենոտիպերը և դրանց փոխակալան համեմատությունները մեր նույնատիպ խնամքի, բուժման և կլիմայական պայմաններում:

Վերահսկող նպատակի համար պլանում նախատեսված երևեալ բերել:

1. արխաղական	5	դարբուն	և	բեղմն.	մայր 1934 թ.	ծնված
2. գորու (Վրաստան)	5	»	»	»	»	»
3. բաղլիրական	5	»	»	»	»	»
4. մինգրելական	5	»	»	»	»	»
5. իտալական	5	»	»	»	»	»
6. Յերևանի	5	»	»	»	»	»
7. Դիլիջանի	5	»	»	»	»	»
8. Շամշադնի	5	»	»	»	»	»

9. մայրի մայր մեղուներ, զորքան հնարավոր ե:

Վերահսկող մայրերից կարողացանք ձեռք բերել 1) Արխաղական, 2) Գորու, 3) Շամշադնի, 4) Յերևանի տեսակները: Մնացածները դեռևս ձեռք չեն բերված:

Փորձարկվող մեղուների ֆինաստիային և զննատեղային հատկանիշները հայտարարելու և դրանց ճիշտ գնահատական տալու համար անհրաժեշտ ե.

ա) ընտանիքները պահել նույնանման խնամքի, կերային, բուսման ու կլիմայական պայմաններում:

բ) ընտանիքներում մեղուների քաղը, չնչիքի-թիվը լինի համասար:

գ) մայր մեղուները լինեն նույնահասակ, դարբուն և միջին զորակի, աշխնքն՝ զոչ ընտրովի մայրեր:

դ) փեթակները լինեն միևնույն սխառմի:

ե) մեղրաբերքն ոգտազործվի միևնույն մեթոդներով:

Կիրառելով այս կանոնները՝ փորձարկվելիք մայրերը 1934 թ. հունիս 13-ին բաժանեցինք այդ նպատակի համար հատկացված 20 ընտանիքի:

1934 թ. հունիսի 13-ին այդ փորձնական 20 ընտանիքն ունեյին հետևյալ ուժը (տես. № 1 աղյուսակը):

Հունիսի 13-ին այդ ընտանիքի մեղվային զանգվածը, ինչպես մենք տեսանք (№ 1 աղյուսակում), հավասարեցրինք մոտավորապես ըստ պատած շրջանակների և ընտանիքում յեղած վորդերի քանակի: Իսկ հին մորից մնացած սերունդը (վորդես մեղու դուրս գալուց հետո ամբողջ ընտանիքը) հուլիսի 4-ին կշռեցինք և ոտացանք հետևյալ արդյունքները (տես աղյուսակ № 2):

Աղյուսակ № 1

Ամսա- նիվ	Գողտցության առնակը	Ձվազա- նի զվար- թում	Գնդա- կապի թիվ	Բաց և կընթ- ված վորդը շրջանակնե- րով	Ծանոթություն
1	Արեազական	7	6	5	Կնքված վորդը շաա և վնքված՝ ձեզվի պակասը լրացնելու համար
2	»	7	7	3	
3	»	7	7	4	
4	»	7	7	4	
5	»	7	7	4	
1	Շամչազնի	7	7	4	Մեղուն քիչ և Մեղուն առատ և
2	»	7	7	5	
3	»	7	7	3	
4	»	7	7	4	
5	»	7	7	4	
1	Վրաստանի Գորու շրջանի	7	7	4	Մեղուն առատ և
2	» » »	7	7	4	
3	» » »	7	7	3	
4	» » »	7	7	4	
5	» » »	7	7	4	
1	Ուրեգանի	7	7	4	Մեղուն առատ և
2	»	7	7	4	
3	»	7	7	4	
4	»	7	7	4	
5	»	7	7	3	
Ընդամենը .		140	139	88	

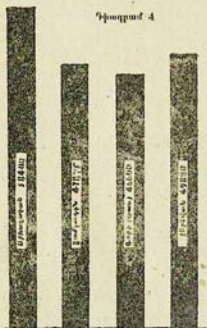
Մեղունները կշռել ենք ընտանիքներին նոր մայրեր տալուց 20 որ
հետո, վորպեսզի հին մոր դրած ձվերից արդեն դուրս յեկած լինեն
մեղունները:

Կշռման նշանակությունը կարելի չե ընդունել 20—50 դրամի տատա-
նումներով, վորովհետև մեղունները քաշելու ընթացքում մի փոքր
մասը թաշում և և հնարավոր չի լինում նշանակությամբ կշռել:

Վորպեսզի կնքված վորդերի չափումները համընկնեն թաշած վոր-
ձաքնատանիքների վորդերի չափումների հետ, կնքված վորդերի առաջին

№ Ն Համ կարգի	Պատվոյացիաների տեսակը	Մեղուների քանակ		Ըստ խմբերի միջին քանակ		Մանրամուծյուն
		Է.	Գ.	Է.	Գ.	
1.	Արեազական	1	200			
2.	—>—	1	400			
3.	—>—	1	330			
4.	—>—	1	100			
5.	—>—	1	200	1	230	
1.	Շամշազների	1	400			
2.	—>—	1	350			
3.	—>—	1	—			
4.	—>—	1	150	1	218	№ 5 մայրը մեղուների կողմից վաշնչացված երս
1.	Գորու	1	300			
2.	—>—	1	100			
3.	—>—	1	150			
4.	—>—	1	100	1	162	№ 5 մայրը մեղուների կողմից վաշնչացված երս
1.	Ցերեանի	1	150			
2.	—>—	1	100			
3.	—>—	1	250			
4.	—>—	1	070			
5.	—>—	1	050	1	176	

Գիտություն 4

Հափումը կատարեցինք հունիսի 28-ին*) ըստ Գոլահվի, 12 որը մեկ աշղամ:

Հափումները կատարեցինք 84 որվա ընթացքում (հունիսի 28-ից մինչև 20-ը սեպտեմբերի 1934 թ.) և ստացանք հետևյալ արդյունքները (տես աղյուսակ № 3):

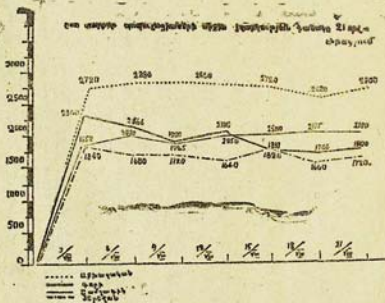
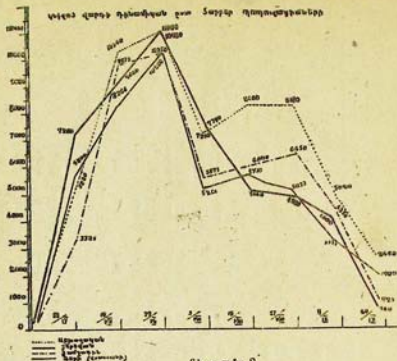
№ 3 աղյուսակից յերևում է, զոր արեազական պատվոյացիան աշղի յե ընկնում էր կնքված վորդերի բարձր քանակով:

Կնքված վորդերի միջին քանակը, ըստ տարբեր պատվոյացիաների, հետևյալ պատկերն ունի (Տես գիտություն 1)

*) Հին մայրը վերջնելուց 10 սր հետո՝ հունիսի 23-ին չափեցինք նրանից մտացած վորդերը: Հունիսի 28-ի չափման արդյունքներից զուրո յեկանք հունիսի 23-ի չափման արդյունքները:

№ ըստ հարկի	Գողգոթայի մասին հարկի տեսակը	34 թ. 28/6	10,7	22,7	3,8	15,8	27,8	8,9	20,9	Ընդամենը	Ընդամենը փոքրագույն արժեքի	Ընդամենը բաժանվող	Մարման փոքրագույն արժեքի
1	Արհեստագործական	4800	7400	12200	8900	8100	9100	4900	2000	57400		58400	
2	"	5600	10400	9700	5700	7800	7000	4700	2500	51500			
3	"	6200	11400	11800	8400	9800	8100	5200	4200	64400			
4	"	4100	11200	9800	5400	9600	8800	5700	2900	57100			
5	"	5400	11200	12000	10800	7700	8400	4600	1600	61700			
1	Շահագործական	2800	9300	10100	3400	6300	6100	3300	1100	222100		58400	
2	"	3200	11200	11900	6800	5100	7800	4500	800	43100			
3	"	2400	8000	9700	5800	5000	5500	5000	300	50800			
4	"	4800	11000	10800	7400	7000	6800	4600	1500	44700			
1	Գողգոթա	5100	6800	8800	7800	4200	4800	3500	2600	52800		47875	
2	"	4800	11200	11800	3200	5300	4500	8200	1500	191500			
3	"	7500	8700	10800	5300	7700	6800	3300	1600	43300			
4	"	8400	7800	—	—	—	—	—	—	45300			
1	Ցեղանկարչական	8000	12400	11100	10400	6700	4800	4100	1800	51200		—	
2	"	7000	7100	10500	6900	4800	5600	4300	400	136800		46900	
3	"	7800	10200	12100	10000	5100	3800	5100	500	56800			
4	"	8100	9200	15500	6700	3600	6100	3100	0	58000			
5	"	9000	8400	9700	2900	5800	5300	3400	1000	43300			
										249100			46900

Մարման
փոքրագույն

Աղյուսակ № 4

№ բն.	Մեղմի պարզություն	34 բ. 3,8	6,8	9,8	12,8	15,8	18,8	21,8	Ընդամենը 21 պարզ աղյուսակ	Միջին աղյուսակ քանակ	Որոշակ աղյուսակ քանակ
1	Արեւադարձակ	2500	2800	2700	3000	2900	2800	3500	20200		602
2	»	2400	2600	2500	2800	2800	2400	2400	17100		814
3	»	2800	3100	2900	3200	2900	3000	2000	20800		980
4	»	2900	3400	3100	2900	3000	2800	2800	21000		1000
5	»	3000	2500	3100	3400	2200	2400	2300	18900		900
									98000	19300	
1	Շառհարձակ	2000	2200	2100	2000	2100	2000	2200	14600		605
2	»	1900	2100	2300	2100	2000	2800	2300	18800		704
3	»	1400	1500	1400	1800	1700	1900	2100	11800		563
4	»	2100	2200	2000	2300	2400	2300	1900	15900		728
									41600	10400	
1	Գորշակ	1900	2000	1500	2000	1800	1700	1600	12500		505
2	»	2000	1700	1700	1900	1500	1900	1500	12000		571
3	»	3000	2700	2500	2400	2300	2000	2800	17000		814
									41600	13886	
1	Արեւադարձակ	2100	2000	1800	2000	1800	1700	1600	18000		619
2	»	2000	1900	1700	1600	2400	2100	1800	12700		605
3	»	1600	1600	1900	1200	1900	1200	1400	10000		476
4	»	1800	1600	1200	1600	1800	1600	1600	11000		523
5	»	2200	2000	2100	1800	1900	1700	2000	18700		653
									60400	12080	

1934 թ. հունիսի 28-ից մինչև սեպտեմբերի 20-ը կնքված վորդերի միջին քանակի դինամիկան տրված է № 2 դիագրամում:

Մայր մեղուների բեղունակութունը պարզելու համար ոգոստոսի 3-ից մինչև ոգոստոսի 21-ը չափեցինք նրանց դրած ձվերի քանակը, վորի արդյունքը հետևյալն է (տես աղյուսակ № 4):

Ձվարկության միջին քանակը, 21 որվա ընթացքում, ըստ տարբեր պապուլյացիաների, ցույց է տրված № 3 դիագրամում:

Իսկ 21 որվա ընթացքում յեղած ձվարկության միջին քանակը ցույց է տրված № 4 դիագրամում:

Բեղունակութունը պարզելուց հետո անհրաժեշտ էր խմանալ մեղուների խնամողունակության ռեֆլեքսը՝ տարբեր պապուլյացիաների մոտ Դրա համար չափեցինք բոլոր ընտանիքների 21 որվա ձվերի քանակը և ձվերից խնամվող վորդերի քանակն ըստ տարբեր պապուլյացիաների: Արդյունքը ցույց է տրված № 5 աղյուսակում:

Աղյուսակ № 5

№	Ըստ կապի	Գապուլյացիաների տեսակը	Կնքված վորդերի չափման արդյունքը			Ձվերի քանակը 21 որվա ընթացքում	Ցանկություն	Երեխաների քանակը 21 որվա ընթացքում	Ըստ կապի	Մանրամասն
			15/8	27/8	Ընդամենը					
1	Արիտազական	8100	9100	17200	20200	3000	85,1			
2		7900	7000	14900	17100	2200	87,1			
3		9600	8100	17700	20800	3100	85,09			
4		9600	8300	17900	21000	3300	85,27			
5		7700	8400	16100	18900	2800	84,65			
				83800	98000			85,642		
1	Շամշազանի	6900	6400	13000	14600	1600	89,04			
2		5100	7900	13000	14800	1800	87,83			
3		5000	5500	10500	11800	1300	83,98			
4		7000	6300	13300	15300	2000	86,92			
				49800	56500			88,192		
1	Գորու	4200	4800	9000	12500	3500	72,			
2		5300	4500	9800	12000	2200	81,66			
3		7700	6800	14500	17100	2800	84,79			
				38300	41600			79,683		
1	Ցեբեանի	6700	4300	11000	13000	2000	84,61			
2		4600	5600	10200	12700	2500	80,31			
3		5100	3600	8700	10000	1300	87,			
4		3500	6100	9600	11000	1400	87,27			
5		5800	5300	11100	13700	2600	81,02			
				50600	60400			84,042		

Այսպիսով մենք տեսանք, վոր մայր մեղմի դրած ձվերը, շնայած ընտանիքներում յեղած մեղուների հավասար քանակին, խնամվում են տարբեր տոկոսներով, վորը ցույց և տրված № 5 դիագրամում:

Վերահիշյալ տոկոսները վորդերի խնամողունակության տեսակետից կարող են փոխվել, յեթե ընտանիքում յեղած աշխատավոր մեղուների քանակը շատացնենք կամ քչացնենք:

Այդ են հաստատում 1931 թ. Համամիութենական Մեղվարուծական Խնտիտուտի փորձերի արդյունքներից մի քանիսը, որինակ.

1 կիլոգրամ միջին քաշ ունեցող ընտանիքներում վորդերը խնամվել են 67 %-ով, 2 կիլոգրամ միջին քաշ ունեցող ընտանիքներում՝ 71 %-ով, 3 կիլոգրամ միջին քաշ ունեցող ընտանիքներում, 94,1 %-ով (սեղվարուծության ամսաթերթ, 1934 թ. № 4—5 «Վորդերի կերակրման սեփեքսը տարբեր մեծության ընտանիքներում», հոդ. Մուդալեզևի):

Դիագրամ 4

Այսպիսով տեսնում ենք, վոր ինչքան ընտանիքի աշխատավոր մեղուների քաշը մեծանում և, այնքան էլ մեծանում և ընտանիքում խնամվող վորդերի %-ը:

1934 թ. սեպտեմբերի 4-ին փորձաընտանիքներից ստացել ենք հետևյալ արդյունքները (տես աղյուսակ № 6):

Դասակարգում	Պատգամավորների անուններ	Ստացած մեդալների քանակ		Ըստ խմբերի մեդալների քանակ		Ստացած և դրանով պարգևատրված չեղարկված մեդալների քանակ	Ըստ խմբերի պարգևատրված չեղարկված մեդալների քանակ	Ծանոթություն
		կ.	դ.	կ.	դ.			
1.	Արիստակես	4	900	—	—	5	—	
2.	»	2	650	—	—	5	—	
3.	»	7	970	—	—	5	—	
4.	»	7	400	—	—	5	—	
5.	»	5	—	—	—	4	—	
	Ընդամենը	27	850	5	570	24	4,8	
1.	Շամշուգանի	6	100	—	—	5	—	
2.	»	7	100	—	—	5	—	
3.	»	6	100	—	—	5	—	
4.	»	8	100	—	—	5	—	
	Ընդամենը	27	400	0	850	20	5	
1.	Դարբու	6	800	—	—	4	—	
2.	»	6	600	—	—	5	—	
3.	»	4	900	—	—	4	—	
	Ընդամենը	18	100	6	033	13	4,33	
1.	Յերեմյանի	6	700	—	—	5	—	
2.	»	4	150	—	—	4	—	
3.	»	5	900	—	—	5	—	
4.	»	6	550	—	—	4	—	
5.	»	8	200	—	—	5	—	
	Ընդամենը	31	500	6	300	23	4,8	

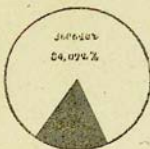
ՄՔ. Փորձարկվող ընտանիքները 1934 թ. 17/VI-ի տեղափոխելիքն Ս. Ֆանտան, ուր թողնելիք մինչև հուլիս 25 ը, վերջից նույն տեղափոխելիքը բաժնակի դառնալ են նշվելու պատճառով:

Ստացած մեդալի այս քանակի մեջ չի մտնում Ս. Ֆանտանում այդ ընտանիքներին քանակ մեդալը, վերադառնալու այդ ժամանակ հին տեղումնող հիմնովին դեռ չեղ փոխվել:

Գործած չեղարկված քանակն ընդհանուր և, վերջի մեջ մտնուն են թե

Ս. Ձանառանում, և թե Նեջրլիում գործած շեշերը, դրա համար ևլ ճիշտ յեզրակացութիւն հանելը դժուար ե:

Մեղուների մեծութիւնը յեղ Բաք.—Մեղուների քաշը պարզելու համար ամեն մի հիմնական պապուլացիայից սեպտեմբեր ամսում վերցրեցինք 200 մեղու և, 24 ժամ սոված թողնելուց հետո, կշռեցինք անալիտիկ կշեռքով:

□ Խնամքով վարակելի է
■ Խնամքով վարակելի է

□ Խնամքով վարակելի է
■ Խնամքով վարակելի է

Դիտարկում Ե

Արխագան 200 աշխատավոր մեղուների քաշն եր 13,2 մգ, ըստ վորի 10989 աշխատավոր մեղվի քաշը կլինի 1 կիլոգրամ:

Շամշադնի 200 աշխատավոր մեղվի քաշն եր 24,8 մգ., ըստ վորի 8064 աշխատավոր մեղվի քաշը կլինի 1 կիլոգրամ:

Գորու. 200 աշխատավոր մեղվի քաշն եր 21.253 մգ, ըստ վորի 9420 աշխատավոր մեղվի քաշը կլինի 1 կիլոգրամ:

Մեղվաբուծ. դոնկայանի դիտ. փորձերը—3

Յերևանի 200 աշխատավոր մեղվի քաշն եր 23,2 մգ, ըստ վորի 8620 աշխատավոր մեղվի քաշը կլինի 1 կիլոգրամ:

Հայաստանի Մեղվաբուծական զոնայ կայանի կշռումները (1933 թ. հունիս ամսում) ցույց են տվել, վոր Յերևանի 8760 աշխատավոր մեղուների ծանրությունն է 1 կիլոգրամ:

Մեղուների ծանր քաշունենալը դեռ չի նշանակում, վոր նա մեծ է, վորովհետև կարող է մեղվի վերջնազիջը լցված լինել կոկոնաքով և դրա պատճառով ծանր քաշ ունենալ:

Դրա համար անհրաժեշտ է չափել մեղուներին վորովայնի 3—4-րդ տեղիքները և դանել նրանց հարարերական կապը քաշի հետ:

ԿՑՆԻՔՆԵՐԻ ՀԱՓԻՈՒՄԸ.—Մեղուների կնճիթները չափելու համար վերջ-րել ենք կենդանի մեղուներ և նրանց կնճիթներն ամբողջութամբ հանել ու նույն ըռպեյին չափել հնք առանց սպիբաթի մեջ դնելու և հետո տաք ջրով լվանալու:

Կնճիթների չափումները տվին հետևյալ աղյուսանները:

Արիտագական 111 մեղվի կՑՆԻՔՆԵՐԻ յերկարությունը

Ց,8	միլիմետր յերկարությամբ	1	հատ	այսինքն	0,9	տակառ
6,6	»	2	»	»	1,18	»
6,7	»	6	»	»	5,4	»
6,8	»	3	»	»	2,7	»
6,9	»	9	»	»	8,1	»
7	»	48	»	»	35,76	»
7,1	»	27	»	»	25,23	»
7,2	»	15	»	»	13,51	»
7,25	»	5	»	»	4,5	»
		111	հատ		100	%

Յեռ գծադրում 6

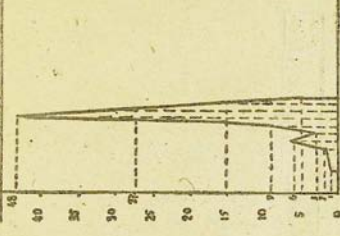
Մամազիմի 154 մեղվի կՑՆԻՔՆԵՐԻ յերկարությունը

Ց,6	միլիմետր յերկարությամբ	1	հատ	այսինքն	0,84	տակառ
6,7	»	21	»	»	13,68	»
6,8	»	20	»	»	12,98	»
6,9	»	41	»	»	25,97	»
7,0	»	48	»	»	31,16	»
7,1	»	28	»	»	14,98	»
		154	հատ		100	%

Յեռ գծադրում 7

ԱՐՄԱՆԱԿԱՆ

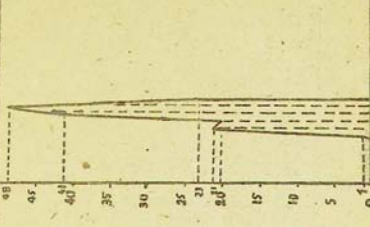
Ընդամենը	Արմանական
633456789	123456789

123456789 123456789
065 765

ԱՆՈՒՄԱՆԱԿԱՆ

Ընդամենը	Անումական
633456789	123456789

123456789 123456789
066 766

Դորու 118 մեղվի կենթիքների յերկարությունը

6,1	միլիմետր	յերկարություն	1	հաս	աչախ՝	0,83	տոկոս
6,2	»	»	1	»	»	0,83	»
6,3	»	»	9	»	»	7,62	»
6,4	»	»	12	»	»	10,16	»
6,5	»	»	21	»	»	17,99	»
6,6	»	»	34	»	»	29,06	»
6,7	»	»	22	»	»	18,64	»
6,8	»	»	11	»	»	9,59	»
6,9	»	»	6	»	»	5,08	»
7,0	»	»	1	»	»	0,80	»

118 »

110 »

Տես դիագրամ 8

Յերեւանի 184 մեղվի կենթիքների յերկարությունը

6,2	միլիմետր	յերկարություն	2	հաս	աչախ՝	1,23	տոկոս
6,3	»	»	6	»	»	3,88	»
6,4	»	»	13	»	»	6,44	»
6,5	»	»	30	»	»	19,48	»
6,6	»	»	37	»	»	24,02	»
6,7	»	»	34	»	»	22,77	»
6,8	»	»	14	»	»	9,9	»
7,0	»	»	8	»	»	5,19	»

159 »

100 »

Տես դիագրամ 9

Մեր այս ձևի չափումներից ստացած կենթիքների յերկարությունն արդյունքները՝ յուրյն են տալիս, վոր կենթիքների չափն ամենի յերկար է, քան ուրիշների կողմից տարբեր ձևերով կապարձած չափումները։ Որինակ՝ ըստ Բոյուխանենկոյի չափումների՝ արխաղական մեղունների կենթիքների յերկարությունը յեղել է.

ամենակարճը 6,33 միլիմետր

միջինը 6,73 »

ամենաերկարը 7,15 »

Իսկ ըստ Գաբրաշևի՝ արխաղական մեղունների կենթիքների յերկարությունը յեղել է.

միջինը 6,66 միլիմետր

ամենաերկարը . 6,80 »

Մեր չափումների արդյունքներն ավելի մոտ են Բրյուխանենկոյի չափումների արդյունքներին:

Ինչպես վերևում ասացինք, մենք կենթիվները չափել ենք առանց սպիրտի մեջ դնելու և տաք ջրով լվանալու, իսկ Բրյուխանենկոյն մեղուն սկզբից դրել է սպիրտի մեջ, հետո տաք ջրով լվացել ու նորև չափել: Սպիրտի մեջ կենթիվները վորոշ չափով կծկվում են, դրա համար նրա մոտ չափման արդյունքները տարբերվում են:

Կենթիվների յերկարության կամ կարճության խնդրում կարող են դեր խաղալ՝

1. մեղվի ընտանիքի անհատականությունը.

2. չափման տարբեր ժամանակաշրջանը.

3. մեղուների տարբեր ջրջանի կամ գյուղի պատկանելը.

4. չափվող մեղուների անմիջական սեղից ստացումը, կամ նրա վերաբաղումը: Որինակ՝ յեթե Արխադիայից ստանանք մի հատ բեղմնավորված մայր և Յերևանում նրանից ստանանք սերունդներ ու չափումները կատարենք այս վերջինների վրա, կամ թե Արխադիայից ստանանք մեղուներ և չափումները կատարենք անմիջապես նրանց վրա, արդյունքները կարող են տարբեր լինել:

Չնայած վոր մեր փորձարկվող ընտանիքների քանակը չափ փոքր էր, և մենք հնարավորություն չունենք այդ փոքրաքանակ մեղվի ընտանիքներից ստացած արդյունքները հիմք ընդունելով հանել ըստավորաբար յեղրակացության, այնուամենայնիվ մենք կարող ենք որոշելու լինել կերպով համեմատական յեղրակացության հանել մեր 1936 թ. փորձերից ստացած արդյունքների մասին:

1936 թ. սեղոնի ընթացքում արխադական մայրերն աչքի էլին ընկնում իրենց բեղմնավորվածքով՝ մեր ունեցած մյուս պոպուլյացիայի մայր մեղուների համեմատությամբ: Որինակ՝ Արխադական ամեն մի մայր մեղվի 86 որվա դրած ձվերից միջին հազվով խնամվել և կնքվել են 58400 թրթուր: Յերևանի ամեն մի մայր մեղվի 86 որվա դրած ձվերից միջին հազվով խնամվել և կնքվել են 49820 թրթուր: Գորու մայր մեղվի դրած ձվերից խնամվել և կնքվել են 46600 թրթուր: Մամլադնի մայր մեղվի դրած ձվերից խնամվել և կնքվել են 47875 թրթուր:

Ուրեմի, արխադական ամեն մի մեղվի ընտանիքում նույնանման խճ. նամքիկերի և կլիմայական պայմաններում դուրս են յեկել մոտավորապես մեկական կգ ավելի մեղու, քան մյուս պոպուլյացիայի ընտանիքներում:

Մամլադնի պոպուլյացիան սեղոնի ընթացքում աչքի յեր ընկնում իր բարձր խնամողականության անփնջածով, աշխատանքի տևողությամբ. նա առավելապես վաղ սկսում էր աշխատանքը և յերեկոյան ուշ վերջացնում: Սեղած մեղվի դանդաղեցումներ քուտակկլիմայական պայմաններում ավելի շատ է աստիճանավորվում, չեն դործում, քան նույն քանակությամբ մեղվային գանգված ունեցող տարբեր պոպուլյացիայի մեղուները:

Գորու մեղուները մեր տեղական մեղուներից առանձնապես չեն տարբերվում իրենց հատկանիշներով, վարովենտե այդ մեղուները շատ անբա կապված են Հայաստանի բուսա-կլիմայական պայմաններին, ամեն տարի ամառ բերվում են լինինականի շրջանը և սղնանս յոս տարվում:

Յերևանի մեղուներն իրենց բնականապես թյամբ, ինչպես տեսանք՝ բռնում են յերկրորդ տեղը, իսկ խնամողականապես թյամբ՝ յերրորդ տեղը արտադրողականապես թյամբ նախնական բռնում են միջին տեղը:

Բացի վերոհիշյալներից, պիտի նշել, վոր արևադարձայն մեղուները չեն տանում մեր կլիմայական պայմանները. նրանք խուրդ տնկում են ապիս, նամանավանդ ձմեռը (տես Ձ 7 աղյուսակը):

Աղյուսակ Ձ 7

Ընտանիքի Ձիշ	պուղույլա- ցիայի անունը	1934 թ. 18/VI մեղունների ծաղը		1934 թ. հնգրված վարդերի քա- նակը	Վորջ մոսա- վորպոն հա- վասար և մեղվի		1935 թ. 14/IV մեղվի քանակը	
		կ	ք		կ	ք	կ	ք
1	Արթուրյան	1	200	57400	5	740	—	100
2	»	1	400	51500	5	150	—	150
3	»	1	350	64400	6	440	—	250
4	»	1	100	57100	5	710	—	200
5	»	1	200	61700	6	170	—	150
1	Շաճապնի	1	400	43100	4	310	—	650
2	»	1	850	50900	5	090	—	380
3	»	1	—	44700	4	470	—	800
4	»	1	100	52800	5	280	—	750
1	Գորու	1	300	43300	4	330	—	570
2	»	1	100	45300	4	530	—	750
3	»	1	150	51200	5	120	—	600
4	»	1	100	—	—	—	—	—
1	Սերեանի	1	150	58800	5	880	—	750
2	»	1	100	46900	4	690	—	750
3	»	1	250	53900	5	390	—	660
4	»	1	070	43900	4	390	—	650
5	»	1	050	46300	4	630	—	650

Այսպիսով մենք տեսնում ենք, վոր մեր բուսա-կլիմայական պայ-մաններում արխադական մեղուներն ամառվա ընթացքում լավ աճում և դարգանում են, իսկ ձմեռը չեն կարողանում տանել, վորովհետև մեղ մոտ ավելի շոր և և ցուրտ, դրա համար խոշոր տոկոսով աճելում են տալիս:

Վորպեսզի մենք կարողանանք վերահիշյալ խնդիրների մասին հանել կոնկրետ արտադրական յեղրակացություն և տալ ամեն մի պո-պուլյացիայի ճշգրիտ պատկերը 1935 թ. նախատեսել ենք ամեն մի հիմնական պոպուլյացիայից ունենալ առնվազն 50-ական ընտանիք:

ՍԵԼԵԿՑԻՈՆ ԱՂԻՄՏՈՆԻԳՆԵՐԸ

2

Մեղվարուձության մեջ մեղուների բարելավման գործը և սելեկցիոն աշխատանքները կապված են նրանց մի շարք առանձնահատկու-թյունների հետ, վորոնք ունեն վոչ միայն պրոպիակ նշանակություն, այլև գիտական մեծ հետաքրքրություն:

Այն առանձնահատկությունները, վորոնցով սծափած են մեղու-ները, շնորհիվ իրենց ֆիզիոլոգիական հատկության, այդ առանձնահա-տկությունները չունեն մարդկանց կողմից ընտելացված մյուս անա-սունքները, որինակ՝ խոշոր. յեղջուրավոր անասունները, վոչխարները, խոզերը և այլն:

1. Պելլամոֆիզմ (բազմաձևություն).—Մեղվի ընտանիքը բաղկա-ցած է յերեք ձևի անհատներից, վորոնք տարբերվում են մեկը մյուսից իրենց կազմությամբ, մեծությամբ, գույնով, կատարած աշխա-տանքներով և մի շարք այլ նշաններով:

Ընտանիքն ունի մի մայր, վորը դնում է ձվեր, հարյուրավոր բո-ւեր, վորոնք գոյանում են մոր չբեղմնավորված ձվերից և տասնյակ հազարավոր աշխատավոր մեղուներ, վորոնք իրենցից ներկայացնում են թեթևադարձացած եղեր, ունեն սեռական օրգանների ուղղվածության (անաճիկ) ֆեացորդներ և գոյանում են մոր բեղմնավորված ձվերից:

Աշխատավոր մեղուները, բուերը և մայրն ապրում են ընտանի-քում վորպես մի բիոլոգիական միավոր: Այս յերևույթը բիոլոգիայի մեջ կոչվում է պոլիմորֆիզմ:

Մայր մեղվի դրած՝ բեղմնավորված ձվերից դուրս են գալիս կամ մայրեր, կամ աշխատավոր մեղուներ. դա կախված է կերի վորակից ու քանակից:

Բեղաձագործական ձվերից գուրս յեկած Թըթուրները (վորդերի^{*)}), նայած թե՛ ինչ ընթերցում են տեղագործած և ինչպես են կերակրվում, կերբ յեթե առատ լինի և անշարար, ուժեղ չափով կազդի նրանց աճման և զարգացման վրա: Այդ Թըթուրները կարճ ժամանակում կանցնեն իրենց զարգացման բոլոր փուլերը և 16 օրից հետո գուրս կզան վորդես չքեղաձագործական մայրեր, իսկ յեթե թույլ և քիչ են կերակրված, այդ դեպքում 31 օրից գուրս կզան աշխատավոր մեղուներ:

Գոլթաբլիզմի հարմի, սեղեկցիան աշխատանքներում մենք հնարավորություն ունենք ստուգելու մեր վորակը, տասնյակ հազարավոր աշխատավոր մեղուների աճը, վորը հնարավոր չի անասնապահության մյուս հյուղերում:

2. Մայր մեղվի բարձր բեղումակությունը.—Ցեթե կովը սառեկան առլիս և մեկ հորթ, վախարը՝ մեկ կամ յեղևու դուռ, հավը՝ մոտ 200 ձու, չկամի թիթեան իր ամբողջ կյանքում՝ 500 ձու, ապա մայր մեղուն մեկ սեղունի ընթացքում առլիս և 130 հազարից ավելի ձու, իսկ 26 ժամում, սեղունի վորը չըջանում, ձվում և 1200—2000 ավելի ձու:

Մայր մեղվի բարձր բեղումակությունը հնարավորություն և տալիս սեղ, սեղեկցիան աշխատանքների համար, կարճ ժամանակամիջյունում ստանալ մեծ քանակություն մայրեր, բուրբ և աշխատավոր մեղուներ:

Մի ամսյա ընթացքում մայրանման միջոցով մենք կարող ենք մի աջտազրույց (մորից) ստանալ 3 հազարից ավելի մայր մեղու: Նման հատկություններ չունեն ընտանի կենդանիներից և վաղ մեկը:

3. Մայր մեղվի, բուրբի յեղ սեխատավոր մեղունների ֆիզիոլոգիական տեղ.—Մեղեկցիան աշխատանքների համար խոշոր նշանակություն ունի մեղվի ֆիզիոլոգիական արտադրանք, վորը, մեր բեղումակության հետ միասին, կարճ ժամանակում՝ առլիս և մեղ մեծ քանակությամբ մեղվային մասսա և մի քանի սերունդներ՝ մի սեղունի ընթացքում:

Հաշված ձու դնելու օրից

մայր մեղուն ծնվում և 16 օրում.

աշխատավոր մեղուն > 21 >

բուրբ > 26 >

Մայրմեղուները սեռականապես հասունանում են—ինչպես Հայաստանի Մեղվաբուծական գոնու կայանի 1933 թ. փորձը^{*)}ցույց տեղեց—ընդամենապես 5—11 օրում (փորձի մանրամասնությունը կնկարագրվի առանձին գլխում), իսկ բուրբը՝ 10—16 օրում:

Մայր մեղուն բուրբ հետ զուգավորվելուց 3—5 օր հետո սկսում և իր նորմալ ակտիվությունը, իսկ բուրբը զուգավորվելուց հետո մեղնում և Զվից մայրացուն ծնվում և դարգանում և 16 օրից հետո, սեռական

^{*)} Թըթուրը մեղվաբուծության պրակտիկայում վորդ և հուլիս

հասունացման և հասնում 5—11 որ հետո և սկսում և ձվել զուգավորվելուց 3—5 որ հետո Այսպիսով մոր հասունացման տեղադրվումը հավասար և $16 + 11 + 5 = 32$ որվա, իսկ բուսերի հասունացման տեղադրվումը՝ $26 + 18 = 40$ որվա:

4. Զուգավորման պարբերի մեղմաբուծություն մեջ.— Զուգավորման պարբերի մեղմաբուծության մեջ ունի խոշոր նշանակություն, վորովհետև մայրն, ինչպես վերևում ասացինք, զուգավորման ցանկություն և հայտնում 5—11 որական հասակում, և այդ ցանկությունը շատ կարն և տևում: 1933 թ. մեր փորձը ցույց տվեց (վորի մասին մանրամասն կիսանք առանձին գլխում) ընդամենը 11—28 որ, բայց պատահելի յեզակի վայրեր, վորոնց ցանկությունը տևում և մի քիչ ավելի: Այդ կարն ժամանակամիջոցից հետո մայրերը բոլորովին կորցնում են իրենց զուգավորման ցանկությունը:

Մայրն իր ամբողջ կյանքում միայն մեկ անգամ և զուգավորվում բոլի հետ: Զուգավորվելուց հետո սպերման հավաքվում և սերմնընդունարանում: այգետից մեռում և 2—3 և ավելի տարիներ և աստիճանաբար գործածվում:

Մեկ սեռական գործողության արդյունքը վորակապես հավասար բաժանվում և 300—400 հազար ձվի կամ 30—40 կլ մեղրի վրա: Այս կարեւոր առանձնահատկությունից պիտի յեզրակացնել, թե զուգավորման տևան ինչ խոշոր նշանակություն ունի մեղմաբուծության մեջ:

Սեղիկցիոն ալիսատանքների համար լավ տոմսական մայրեր ընտարելուց հետո, ինչքան կարելի յե, հնարավորություն պիտի ստեղծել վորպեսզի մայրերը զուգավորվեն տոմսական բուսերի հետ, վորովհետև մեղմաբուծությունն անասնապահության մյուս նյութերի նման չի: Որինակ՝ յեթե կովը ցանկություն և հայտնում զուգավորվելու և մենք նրան այս կամ այն պատճառով հնարավորություն չունենք ձածիկել առաւ, 24—36 ժամ հետո նրա ցանկությունը անցնում և, բայց նորից հայտնվում և 28 ու հետո, իսկ մեղուների մաս այդ բացակայում և:

Զուգավորված մայրեր ստանալուն պես պիտի հնարավորություն ստեղծել, ինչքան կարելի յե, զուգավորումը շատ կատարվի, վորպեսզի այդ ցանկություն կարն ժամանակամիջոցը չանցնի և մայրն իր զուգավորման ցանկությունը չկորցնի:

Մայր մեղրի սեռական ցանկությունը տևում և 11—28 որ, այդպիսին կորցնելուց հետո նա բոլորովին անպետքանում և, և մենք ստիպված ենք լինում վորնչացնել այդ թանգարժեք մորը:

5. Պարանոգնեզիս (կուսածնություն).— Պարանոգնեզիսը մեղմաբուծության սեղիկցիոն ալիսատանքների համար հսկայական նշանակություն ունի:

Մեղուների կուսածնությունը, բացի գիտական նշանակություն

ուսննաւուց, ունի նաև դործնական նշանակութիւն ինչպես բուսաբու-
ժութեան մեջ ինքնափորձութեան, այնպես էլ մեղվաբուծութեան մեջ
կուստենութեան միջոցով կարելի յի ստանալ սերնդի մաքուր դիժը. այն,
ինչ վոր դժվար ե ստանալ անասնապահութեան մյուս նշաններում:

Գարսենտգենկիսը դա մեղուների այն հատկութիւնն է, յերբ
մայր-մեղվի չընդմնադրված ձվերից աճում, զարգանում և լրիվ հա-
սանացման հասնելով բոսեր են դուրս գալիս: Մայր մեղուն կարող է
բոլորովին չզուգամորթել բոսի հետ և դնել չընդմնադրված ձվեր, զո-
րոնցից դուրս կգան, բացառապես բոսեր:

Նույնը կարող է տեղի ունենալ նաև աշխատավոր մեղուների մօտ,
վարդինտե դերձիկներու, վորպես եղ մեղուներ, ունեն սեռական օրգան-
ներ, ձվարանի ուստի մենասային մնացորդներ, բայց նրանք չեն կարող
զուգամորթել բոսերի հետ: Մայր մեղվի բացակայութեան դեպքում,
աշխատավոր մեղուների մի մասը մեջ առաջ և գալիս մայրական սե-
րնդի շարունակման անջլիքսը և, նրա ձվարանում սկսում են զարգա-
նալ ձվեր: Աշխատավոր մեղուն սկսում է դնել չընդմնադրված ձվեր,
վորոնցից դուրս կգան նույնպես բացառապես բոսեր:

Այսպիսով պարզվում է, վոր բոլոր չունի հայր և նա առաջին սերն-
դում իր ժառանգական հատկութիւններն ստանում և միմիան մօքից:
Բոլոր հայր չունենալով՝ կարող է ունենալ պապ, այն էլ վոչ միշտ:
Որինակի համար՝ յեթե վերջնենք խալապիան ցեղին, չընդմնադրված
մայրը և գուգամորենք մեր տեղական գորշ բոսով, մենք այդ մոր ձվե-
քից կստանանք յերկու արատադրողի հատկութիւններ ունեցող խառ-
նուրդի մեղուներ և մայրեր, իսկ բոսերը կլինեն զտաբյուն, գեղին
(խալապիան) և ոժտված մոր ժառանգական բոլոր հատկութիւններով:

Եթե նորից այդ ստացած խառնուրդ (մետիս)՝ չընդմնադրված
մորը ծանկենք մեր տեղական գորշ բոսով, կստանանք յերկու տեղի
մեղուներ՝ գեղին՝ խալապիան և գորշ՝ տեղական բոսեր: Մեղուներ-
ի և մայրերի մի մասը կլինի մաքուր գորշ գույնի, իսկ մի մա-
սը՝ խալապիանի և տեղականի խառնուրդ: Բոսերի վորոչ մասը միտի
կարգ են լինել մետիսներ, վորոնք կունենան մօր և պապի ժառան-
գական հատկութիւնները:

6. Մայր մեղվի դերը մեղվի բնագծիում.—Մեղվի ըստանիքն ի
ներքին հատկութիւններով տարբերվում է կենդանական տեսակի բո-
լոր ընտանիքներից:

Յերբ ընտանիքի մայրը փոխում ենք մի ուրիշով, ընտանիքը մի
քանի ամսվա ընթացքում ժառանգական տեսակներից վորակապես
փոխվում է:

«Տվեք ինձ լավ մայր, և յես ձեզ կտամ առատ մեղրաբերք».—ասում
է ամերիկյան հայանի մեղվաբուծ գիտնական Դալիսը:

Այս արեւելաւթյամբ սելեղցիոն աշխատանքներէ ընթացեալմ պէտք է մեր գլխաւոր ուղղորութիւնը դարձնենք մայրերի ընտրութեան վրա, վերադնեալ մայր մեղուները խոշոր չափով սարքերովմ են կենդանական մշակ տեսակի կզերից թե իրենց ֆիզիոլոգիական ֆունկցիոններով և թե կատարած աշխատանքով:

Անասնապահութեան մեջ մենք պահում ենք ցնդական ջուրը, հովտակներ, վարովհետեւ ցնդերի բարելավման համար նրանցից կարող ենք ավելի շատ սերունդներ ստանալ, իսկ մեղվաբուծութեան մեջ արունները չունեն այդ նշանակութեանը, վարովհետեւ նրանք հենց սեռական առաջին ակտից հետո մեռնում են:

Մեղվաբուծութեան մեջ տոմսերի բարելավման գործում այդ կարեւոր դերը մայր մեղվի վրա չե ընկնում:

7. Ինչ դեր է խաղում մեղվի ընտանիքը.— Այն վարակը, վոր հետաքրքրում է մեզ, ամբողջ ընտանիքի՝ մոր, բոսերի և աշխատավոր մեղուների հասկութեանները հանրազանքն է, և միջ թե անհատ մեղվի, վարովհետեւ մեղուն, առանձին վերցրած՝ չունի իր ինքնուրույն ապրելակերպը: Մենք մեր աշխատանքների ընթացքում միշտ զործ ունենք ամբողջ ընտանիքի հետ:

Յեթե մենք ուզում ենք բարելավել մեր մեղուները և ստանալ մեր ցանկացած հասկութեաններով միատեսակ սերունդ, ապա պէտք է միայն լավ ընտրութեան կատարենք, շոկենք պապուլյացիաներից այդպիսի արտադրողներին ու բաժան միջոցով այդ հասկութեաններն ամբողջենք նրանց մեջ:

Յեթե մենք մեր մեղվանոցներից վորեւ մեկում նկատենք բարձր արտադրողականութեան ունեցող ընտանիք և ցանկանանք այդ հատկանիշներն ամբողջել նրա սերնդի մեջ, այդ կարող ենք կատարել այն ժամանակ, յերբ այդ բարձր արտադրողականութեան հատկանիշները սերունդը ժառանգում է:

Ուրեմն, մեղուների բարելավման համար գոյութեան ունի մի շիշտ մեթոդ. դա գննատիպային ընտրութեան մեթոդն է:

Մեղուներից բարձր արտադրողականութեան ունեցող սերունդ ստանալու համար պէտք է կատարել հետևյալ աշխատանքները.

1. Ընտրել նախնական մատերիալը, վորպէս տոմսական ընտանիք.
2. Ուսումնասիրել այդ տոմսական արտադրողների ծագումը, մայրը, պապուլյացիան և այլն.

3. Զտնել տոմսական արտադրողի անտեսադնա ոգտակար հատկութեանները, և առավելութեանները՝ միջին արտադրողականութեան ունեցող ընտանիքների համեմատութեամբ.

4. Ուսումնասիրել նրա դույնը, մեծութեանը, կենդանի յերկարութեանը և այլն.

5. նրա վաղաճատությունը.

6. նրա հատկությունների լրիվ փոխանցումը սերնդին.

7. ստուգել այդ արտադրողներից առաջած սերունդները.

8. այդ արտադրողների մասսայականորեն բազմացումը և մեղուներ բարելավելը:

8. Մաստայակոմ ընտրվում.— Յեթև ուշիուշով հետևելու լինենք ամեն մի մեղվանոցին, միշտ ել կպատահենք այնպիսի ընտանիքների, զորոնք աչքի յեն ընկնում իրենց այս կամ այն հատկություններով, համեմատած մեղվանոցում դանդող միջին աբտադրողականություն ունեցող ընտանիքների հետ: Որինակ՝ 1933 թ. Մեղվաբուծական զոնալ կայանի փորձնական մեղվանոցի (վոր դանվում երեւակի կայարանում) № 54 ընտանիքի մայրն աչքի յեր ընկնում իր բեղունահությամբ: Այն ժամանակ, յերբ այդ մեղվանոցի մայրերի միջին ձվարկության քանակը 24 ժամվա ընթացքում հասնում եր 1000. ի, № 54 ընտանիքի մայրը 24 ժամվա ընթացքում ապրիս եր 1500—1700 ձու:

1934 թ. Մեղվաբուծական զոնալ կայանի գենետիկական մեղվանոցի № 8 ընտանիքի մայր մեղուն ամբողջ սեղոնի ընթացքում աչքի յեր ընկնում իր բարձր արտադրողականությամբ, մեղրատվությամբ և աշխատասիրությամբ:

1934 թ. ապրիլի 11-ին № 8 ընտանիքում մեղուները պատում եյին 6 լանդսդորտի շրջանակ և ընտանիքն ուներ 3 շրջանակի վորվորդ ու ձվեր, կերպադաշարը բավարար եր: Հունիսի 14-ին այդ ընտանիքից վերցրինք 5 շրջանակ՝ կնքված և բաց վորդեր՝ պատած մեղուներով, վորից հետո այդ ընտանիքը շատ կարճ ժամանակամիջոցում լցրնց բունը և բարձրացավ կորպուսը:

Այդ ընտանիքի կնքված վորդերի զինամիկան նույն տարվա համար ունեցով հետևյալ պատկերը.

						Ընդամենը 60 որում	Կնքված վորդերի միջին քանակը 1 որում	Սաացած ծոր մեղր	
1	2	3	4	5	6			Գ.	Պ.
22.7	3.8	15.8	27.8	8.9	20.9	60400	1006	28	900
23700	14300	6800	6500	6200	2900				

Այդ ընտանիքը 1934 թ. բերքի և կլիմայական աննպաստ պայմաններում մեղ տվեց մեկ ձաղ և 23 կ 900 գր ապրանքային ծոր մեղր:

Ինկուբացիոն խմբակի № 1 ընտանիքի մայր մեղուն նույնպես աչքի յե ընկել իր բեղունահությամբ: Նա 84 որվա ընթացքում տվել և 163700 կնքված վորդ:

դիստ այն ընտանիքներէից, վարոնք ունեն բարձր արտադրողականություն, վերաբրտադրում ենք բազմաթիւ արտադրողներ (մայրեր և ընտեր)։

Աի տունական ընտանիքից ստանում ենք մեծ քանակությամբ բոսեր, իսկ մյուս տունական ընտանիքից՝ չրեղմագործած մայրեր և այս վերջիններսով գոխում ենք մեր մեղմանոցի մնացած բոլոր վաշ սեղորդիստ մայրերին։

Մեղմանոցի վաշ տունական ընտանիքներէ բոսերին վոշնացնում ենք։

Այս ձեղի ընտրության շնորհիւ, համասարեցնում ենք տվյալ, պատուէլացիայի վորակական հատկանիշները, միշտ խոտանելով վաշ քանկա լի ֆինտաիպերը։

Շվեյցարիայում, Գերմանիայում, Չեխոսլովակիայում կատարված փորձերը ցույց են տվել, վոր յեթե հշտությամբ և հետեւողականորեն կատարենք այս ձեի ընտրությունը բոլոր վեր նշած աշխատանքներէ այդ դեպքում մոտ տարիներում կատանանք մի շտապելի արդյունք, վորը կատարելի նախամորից, իր բարձր արտադրողականությամբ։

Այս ձեղի ընտրության ժամանակ մենք չպիտենք, թե այն արտադրողները, վորոնց մենք բազմացնում ենք մեղմանոցի մնացած մայրերը փոխելու համար, իրենց բարձր արտադրողականությունը յիւլ չափով տալիս են սերնդից սերմադ, թե վոշ, այսպիսով մեր ֆինտաիպային գնահատականը տվյալ մայրերի մասին կարող և սխալ լինել։ վորահետև սերունդներում կնկաւովի խոյաարդեատություն, որա համար ել մենք ստիպված ենք ամեն տարի կրկնել այս ձեի սեղեկցիոն աշխատանք միշտ խոտանելով մեղմանոցի այն արտադրողներին, վորոնք ունեն ցածր արտադրողականություն։

Անհտակամ բնորոյում.—Իեկորդիստներ հայտարարելուց հետո մենք նրանցից ստացած արտադրողներին ստուշում ենք, վորպեսզի պարզենք, թե այդ մեղմանորի ունեցած բարձր արտադրողականությունը մատանգարար փոխանցվում և սերնդից սերունդ, թե վոշ։

Յեթի պարզ մասաշական ընտրության ժամանակ մայրերի ծագման մասին գոյալթյուն ունեի վորոշ գիմադրկություն, այսակղ արդեն բոլոր մայրերը համարակալված են լինում և ունենում են իրենց հատուկ գրանցման թերթիկները, վորտեղ գրված և լինում նրանց հատակի, ծագման, մոզների հատկությունների և այլնի մասին։

Այսպիսի ընտրության ժամանակ տվելի ճիշտ և արտադրողներէ գնահատականը տալ և շնորհիւ անհատական մոտեցման կարելի լի խոտանել այն արտադրողներին, վորոնք իրենց արտադրողականությամբ հետ են մնում իրենց նախամայրերից, իսկ մնացածները բազմացնել

Այս ձեի ընտրության շնորհիւ, մենք մեր մեղմանոցի բոլոր

անորակ մայրերը փոխում ենք նախորդը ստուգված և բարձր արտադրողականությամբ ունեցող մայրերով:

Առհասարակ թե մասսայական պարզ և թե անհատական ընտրությունը չի ամրացնում մեղուների աչքի ընկնող հատկությունները: Թի չարք սերունդներից հետո մեղուները կլավանան և իրենց արտադրողականությունը կդնեն մի վերջ բարձրության վրա, վերից այն կողմ անցնելը մասսայական ընտրության միջոցով անկարելի չէ. այդ դեպքում պետք է միայն աշխատել նրանց պահել այն բարձրության վրա:

Մասսայական և անհատական ընտրությունը չի տալիս վերջնական արդյունք և նրա միջոցով անհնար է նոր ցեղեր ստանալը:

12. Գծալին սելեկցիա.— Գծային ընտրության ժամանակ մենք գործ ունենք մեկ բարձրորակ ընտանիքի հետ, վերից ստանում ենք արտադրողներ (մայրեր և բուեր) և գրանց բուծում:

Գծային ընտրությունը կարող է լուծել բարձր արտադրողականությամբ ցեղեր զանելու խնդիրը, և նրա շնորհիվ մենք ապագայում կունենանք տարբեր ուղղությամբ ունեցող ցեղեր, որինակ՝ բարձր մեղրատվությամբ, մոտավորությամբ մեծածանակ մայրապտուկներ, խնամողներ և այլն:

Գծային և առհասարակ բոլոր ընտրությունների ժամանակ պիտի աշխատել վերպես նախամայրեր, ընտրել այնպիսիները, վերոնք ունեն բարձր արտադրողականություն և այդ ընտրածներին վրա տանել վերոջ սխառնի բուծում:

Գծային սելեկցիան սկսելիս պիտի ընտրենք ամենալավ ռեկոդիսենսերին և համեմատաբար իրար հետ: Մանրամասն և նիշտ հաշվառման միջոցով գրանցից ընտրենք այն ռեկոդիսալը, վորն այդ բոլորի միջից ոչքի չի ընկնում իր բարձր արտադրողականությամբ, գրանցից ստանանք արտադրողներ 50—100 չրեդիտավորված մայրեր և ամեն մի մայր մեղվի համար մոտավորապես 20-ական բու: Այս արտադրողները մեկուսարանում զուգավորենք քույրը յեղբոր հետ: Զուգավորվելուց հետո նորից ստուգենք այդ յեղած մայրերից ամենալավը, նորից գրանցից ստանանք արտադրողներ և մեկուսարանում զուգավորենք քույրը յեղբոր հետ:

13. Ազգակցական բուծում.— Գծային սելեկցիայի միջոցով մենք նոր հատկություններ չենք հայտարարի, այլ յեղածը կվերադասավորենք և կկապակցենք իրար հետ, ժառանգական հատկությունների ամրացման համար կա միայն մեկ ճանապարհ, դա ազգակցական բուծումն է:

Անասնապահության մեջ նոր ցեղերի հայտարարման համար միշտ գործ են ածում ամենանեղ ազգակցական բուծումը (քույրը յեղբոր հետ, ձագերը ծնողների հետ):

Ինչքան ազգակցական բուծումը նեղ լինի, այնքան հատկություն

ների ամբացումն արագ կկատարվի, բայց կարող են լինել զեպքեր, յերբ մեր ընտրած գիծը գոխանակ լավանալու, ավելի կվատանա:

Դրա պատճառն այն է, վոր մեր ընտրած արտագրողի (ռեկորդիստի) ժառանգական հատկությունների մեջ կան թափանցիկ վնասակար գծեր, և յերբ մենք այն նեղ ազդակցական բուժման ենք յինթաքում, այդ վնասակար հատկությունները դուրսարվում են և հաջորդ սերունդներում թ հայտ գալիս: Իսկ յեթե նախամոր ժառանգական հատկությունների մեջ չկան վնասակար գծեր, այդ զեպքում նեղ ազդակցական բուժումն առանձնապես չի նպաստում նրա սերունդների վատացմանը:

Ընտրության միջոցով պիտի խոտանել այն բոլոր տատանումները, վորոնք հիմնական գծից տանում են դեպի վատը. իսկ սերունդների մեջ լավ հատկությունները պետք է ամբացնել և հետագայում ստանալ մաքուր գիծ:

Թե մեզ վարումության մեջ ինչքան արագ կարելի չե՞ մաքուր գիծ ստանալ, դա մեզ ցույց է տալիս Համամիութենական Մեզվարդածական Ինստիտուտի որոնակը:

Ուկրաինայից բերած մոր սերնդից դուրս են յեկել սե աչքանի մեղուներ ու յերկու ձևի բոսեր (սև և սպիտակ աչքերով)՝ հավասար քանակությամբ:

Իհարկե՝ աշխատավոր մեղուներն իրենց մեջ ունեցել են թափանցիկ վիճակում սպիտակ աչք ունեցողի հատկանիշ, վոր արտաքին տեսքից չի յերևում: Այդ մոր սպիտակ աչք ունեցող բոոի սպերմայով սերմավորել են սև աչք ունեցող քրոջը, վորից ստացել են վոչ միայն սպիտակ աչք ունեցող բուսեր, այլև հավասար քանակությամբ սպիտակ աչք ունեցող մեղուներ և մայրեր:

Այդ սպիտակ աչքով մորը սերմավորել են սպիտակ աչք ունեցող բոոի սպերմայով, վորից հետո ստացել են մաքուր սերունդ (գիծ):

Վորակական հատկանիշների փոփոխությունը և ամբացումն ավելի դժվար է, քան գույնինը:

Հայաստանի Մեզվարդածական դոնալ կայանում 1934 թ. ստացել ենք սպիտակ աչքերով բուսեր և նման աշխատանք կատարել ու ստացել ենք առաջին սերունդը 50 % սև և 50 % սպիտակ աչք ունեցող բուսեր: 1935 թ. ստանալու յենք մաքուր գիծը:

Դյուզատնտեսական անասունների մոտ ամենամոտակ ազդակցական կապը քույր և յեղբոր. խաչածնումն է, իսկ միջանի բույսերի մոտ հնարավոր է դեռ ավելի նեղ ազդակցական խաչածնում կատարել ինքնափոխուման միջոցով, վորովհետև նույն ծաղիկն ունի թե արական և թե իգական սեռական ընթերցում:

Ինքնաբեղմնավորումը մինչև հիմա լինում եր միմիայն բուսա-Մեզվարդ զոնկայանի գիտ. աշխատանքները—4

Հանդիմանի և ստորին կենդանիների մեջ, բայց, շնորհիվ պարտենոգենեզիսի, մոտավորապես նույնամասն յերևույթ կարելի չեն ընդունել նաև մեղուների մոտ, վերահղ մայրն արտադրում և միմիայն իրական սեռական բջիջներն էլ են, իսկ բոլոր՝ միմիայն արական սպերմա:

Ամեն մի բուսական մայր մեղվի դրածն էլ ենթարկվում է ընդհանուր սպերմայով կարելի չեն արհեստականորեն իրենց մորը սերմնավորել:

Բուսական մայր մեղվին արհեստական սերմնավորման յենթարկել հնարավոր է Այդպիսի մի փորձ 1931 թ. կատարել է Ի. Ա. Լիսենկոն: Նա արհեստական սերմնավորման և յենթարկել էին բուսացու մայրը, վորը նորից սկսել է ձվել բեղմնավորված ձվեր:

Բուսն իր ժառանգական հասկումայուններն ստանում է միմիայն մորից, նա չունի հայր, և յերբ մորը սերմնավորում ենք իր աղայի սպերմայով, մայրը ձվելուց հետո սերունդը կունենա միմիայն իր մոր հասկումայունները:

Այդ մորից ստացած աղջկան թույլ չենք տալիս զուգավորվելու բուսի հետ, մինչև վոր սեռական ցանկումայունն անցնի և նա սկսի գնել չբեղմնավորված ձվեր, վորից հետո նույն ձևով նրան կսերմնավորենք իր աղայի սպերմայով, և այդպես շարունակ՝ մինչև 4—5 սերունդ, վորից հետո ստացած չբեղմնավորված մայրը մեկուսաբանում կզուգավորենք իր յեղբոր հետ և այսպիսով կստանանք մասնագրական հասկումայունները:

Մեղվարուծության մեջ մի այլ ձևով նույնպես կարելի չեն մոտավորապես ինքնարեղմնավորում կատարել. որինակ՝ մայր մեղվի դրածն չբեղմնավորված ձվերը կարելի չեն բեղմնավորել նույն մոր աղայի սպերմայով: Այդ արհեստականորեն բեղմնավորված ձվերից զուրս յեկած վորդերը պատվաստել և ստանալ մայրեր, վորոնք նույնպես կձվեն, և նրանց դրածն՝ չբեղմնավորված ձվերը նույն ձևով կարելի չեն բեղմնավորել մինչև 4—5 սերունդ, վորից հետո նույնպես մեկուսաբանում չբեղմնավորված մորը զուգավորել իր յեղբոր հետ և ամրացնել գիծը:

Չբեղմնավորված ձվի բեղմնավորման փորձը 1910 թ. կատարել է անգլիացի Բաբատը, վորին հաջողել է չբեղմնավորված ձվերը բեղմնավորել և դրանցից մայրեր ստանալ:

Ինքնարեղմնավորման միջոցով հնարավոր է 4—5 սերնդից հետո ժառանգական հասկումայուններն ամրացնել, այնինչ քույրը յեղբոր հետ զուգավորելու դեպքում անհրաժեշտ է 10—15 սերունդ:

Ազգակցական բուծման արդյունքը կախված է դիսավորության

սելեկցիոն ախտատանքից և հիմնական՝ Նախամոր վերակից, վորից և կախված և սերնդի լավացումը կամ վատացումը:

Մեղվարուծության մեջ չեղ աղգակցական բուծման ժամանակ աչքի ընկնող արտադրողների ժառանգական հատկությունները վոր-
ձեյու համար հնարավոր և բոռին միմիայն մեկ անգամ զուգավորել քրոջ հետ, իսկ մայրն ել իր ամբողջ կյանքում մի անգամ և զուգա-
վորվում յոռի հետ, վորի շնորհիվ մեղուների մոտ վորոշ չափով բար-
դանում և լրիվ չափով խաչան զուգավորման արգյունքներ ստա-
նալը:

14. Մայրեւ ստամալը յեկ ընտրւթյունը.— Խնչպես մենք տեսանք, ժառանգական հատկությունները փոխանցում են սերնդին արտա-
դրողները (մայրերը և բոռերը), իսկ աշխատավոր մեղուներն այդ
խնդրում վոշ մի գեր չեն խաղնւմ:

Մայրեր ստանալը վոշ մի դժվարություն չի ներկայացնում, բա-
վական և այս կամ այն տոնմական ընտանիքի վրա պատվաստ կա-
տարել մայրահանման այս կամ այն մեթոդով և ստանալ ցանկացած
ցանակությամբ պատրաստի մայրապտուկներ, վորից հետո նրանցից
դուրս կդան տոնմական չրեղմնավորված մայրեր:

Չրեղմնավորված մայրերն ստանալուց հետո պետք և ընտրու-
թյուն կատարել նրանց միջև, սկզբից ըստ նկատերերի ընտրել նրանց,
վորոնք ունեն ավելի փարթամ կազմվածք, մեծ են, ֆիզիկապես առողջ,
արտադարձ և դուրսով նման են իրենց նախածրը, իսկ մնացածները
խտտանել:

Նկատերերով ընտրություն կատարելուց հետո այդ աղջիկներին
պետք և անգամօրել նուկիտաներում, և մեկուսորտններում դրանց
զուգավորել նախապես ընտրած բոռերի հետ:

Չուգամօրելուց հետո մայրերը պետք և սալ նորմալ ընտանիք-
ներին՝ նրանց հատկություններն ստուգելու համար: Այդ մայրերի
վրա կատարել մանրամասն դիտողություններ և հետադոսություններ
ու դրանցից ընտրել այն մայր մեղուները, վորոնք աչքի յեն ընկ-
նում իրենց ոգտակար հատկություններով:

Այդ մորից նորից պետք և չրեղմնավորված մայրեր ստանալ և
նույն՝ վերոհիշյալ ձևով ընտրություն կատարելուց հետո սերահոջ
ստուգել:

15. Բառերի ստացումը յեկ ընտրւթյունը.— Բավական չի տոնմա-
կան մայրեր ունենալը, անհրաժեշտ և այդ տոնմական մայրերին տոն-
մական բառերով ծածկել:

Գիտի տեսլ, վոր յեթե մինչև հիմա մայրերի վերաբերյալ կա-
տարվել և վորոշ ընտրություն, ապա բոռերի ընտրության մասին վոշ
մի աշխատանք չի տարվել, բայց ընտանիքներում անխտիր բոռեր
դուրս են յիկել և ծածկել տոնմական մայրերին:

Բոռերի բուծման համար, ըստ մի քանի հնդկական վարժարանների կարծիքի, աչքի ընկնող ընտանիքներին պետք է տալ վոլ լրիվ մոմաթերթով փակցված չրմանկներ, վորպեսզի նրանք հնարավորութուն ունենան վորակավոր արտադրողներ արտադրելու (բոռեր), վորոնք կուսենան իրենց մոր բոլոր ժառանգական հատկութունները:

Այս հանդամանքը խոշոր ազդակ է հանդիսանա մեղվաբուծական տոհմական անտեսութուններին հիշտ կազմակերպման գործում, վորի շնորհիվ կստացվեն մեծ քանակությամբ տոհմական բոռեր:

Ամեն մի մայր ուկորդիստ իր վորակական հատկությունները լրիվ չափով չի տալիս բոռին նա այդ հատկությունները լրիվ չափով կփոխանցի բոռին այն ժամանակ, յնրը մեղ շահագործող այդ դենը զտնվում է մայր մեղվի ձվարանում (ձվում), իսկ յնթե այդ հատկության գենը զտնվում է բոռից ստացված սպերմայի մեջ, այդ դեպքում այդ տոհմական մորից ստացված բոռը կուսենա բարորակ չափաքանակ հատկություններ, այսինքն՝ իսկական մոր հատկությունները:

Յենյելով վերոհիշյալից՝ բոռաբուծության համար հատկացվիլիք տոհմական ընտանիքի մորը պիտի նախորդ սնուղել և հետո զբաղվել բուռաբուծությամբ:

Առհասարակ տոհմական բոռն իր արտադրողականությունը և ժառանգական բոլոր հատկությունները տալիս է մորը և աշխատավոր մեղուներին, իսկ տոհմական մայրն իր ժառանգական հատկությունները տալիս է մայրերին, բոռերին և աշխատավոր մեղուներին:

Վորպեսզի մենք ազդեցված լինենք, բոռաբուծությամբ զբաղվելիս վոլ թե բոռերը պիտի ստանանք աչքի ընկնող ուկորդիստից՝ տոհմական մայրերից: այլ նրանց ազդիկներից:

Բոռահանման աշխատանքները պիտի սկսել իր ժամանակին, այսինքն՝ մայրահանումից առաջ, վորպեսզի առաջին դուրս յնկած մայրն իր ժամանակին կարողանա զուգավորվել, վորովհետե բոռը, ինչպես մենք տեսանք, սնուականապես հասունանում է 12—20 օրական հասակում, դրա համար այդ ժամանակաշրջանը պիտի հաշվի առնել և հետո սկսել մայրահանման աշխատանքները:

10. Մասնայական ճոճմափոխությունը մեղվաբուծության մեջ. — Մասնայական տոհմափոխության գործը մեղվաբուծության մեջ գրեթե և կատարել, վորովհետե մայրը բոռի հետ զուգավորվում է սղում, մարդկանց կոնտրոլից հեռու:

Այս հարցի հաջող լուծման համար շատերն առաջարկել են կազմակերպել հատուկ մեկուսացված զուգավորման կայաններ, վորտեղից կարելի լինի ստանալ զուգավորված տոհմական մայրեր և այդ մայրերով փոխել անտեսության բոլոր մայրերը:

Այս յեզանակը ճիշտ եւ, բայց կապոված եւ մի շարք տեխնիկական տնտեսարարություններէ հետ եւ մեծ ծախսեր եւ պահանջում:

Պարտենոզեննդիսի միջոցով այստեղ կարող ենք լուծել մասնա-
յական ցեղափոխութեան պրոբլեմը՝ հասարակ եւ նպատակահարմար
ձևով:

Յենթադրենք, վոր մեր պապուլյացիաների ուսումնասիրութեան
վերջում հանդիպինք այն յեղակացութեան, թե Շամշադնի պապու-
լացիան ունի մի շարք առավելություններ, վոր, յենթադրենք, չունի
Դիլիշանի մեղուներէ պապուլյացիան, եւ մենք դուքս գալով այդ առա-
վելութեանները՝ ուզում ենք Դիլիշանի մեղվի պապուլյացիան փոխել
Շամշադնի պապուլյացիայով: Այդ նպատակին հասնելու համար բա-
վական եւ Շամշադնից ստանալ 5 բեղմնավորված եւ դտարյուն մայր:

Ամբողջ Դիլիշանի շրջանում յեղած մեղվի ընտանիքների մայրե-
րը փոխելու համար այդ 5 մայրերից, մասնաշաղկան մայրահաման
միջոցով, առաքեալաբար կստանանք այնքան մայր, վորքան տնտե-
սիչս եւ ամբողջ շրջանի համար:

Յենթադրենք, վոր ամբողջ Դիլիշանի շրջանի համար պետք եւ
1500 մայր մեղու: Մենք առաքեալաբար այդ 5 մայրերից ամբողջ
սեղունի ընթացքում ստանում ենք 1500 չբեղմնավորված մայրեր եւ
դրանցով առաջին տարում փոխում ամբողջ շրջանի տեղական մայ-
րերը:

Մեր սոված՝ Շամշադնի այդ չբեղմնավորված մայրերին կծածկեն
Դիլիշանի տեղական բուսերը եւ այդ մայրերից սերունդ, մետիս մայ-
րեր, աշխատավոր մեղուներ եւ Շամշադնի դտարյուն բուսեր կըս-
տացվեն:

Յերկրորդ տարին մենք նորից մասնաշաղկան մայրահաման մի-
ջոցով վերստին այդ 5 մայրերից կստանանք մեղ տնտեսիչս քանակու-
թյամբ չբեղմնավորված մայրեր եւ դրանցով նորից կփոխենք Դիլիշանի
շրջանի բոլոր մեր սոված մայրերը: Այդ չբեղմնավորված մայրերին
կծածկեն ընտանիքներում յեղած՝ Շամշադնի բուսերը (տեղական բու-
սեր արգեն չկան, վորովհետեւ բուսերն ապրում են միմիայն մեկ
սեղուն):

Այդ դուրսավորված մայրերից ստացված սերունդը կլինի Շամշադ-
նի դտարյուն սերունդը (մայրեր, աշխատավոր մեղուներ եւ բուսեր):

Այսպիսով մենք տեսնում ենք, վոր սեկեցիոն աշխատանքները
եւ մասնաշաղկան տնտեսագիտութեան աշխատանքները հնարավոր եւ կա-
տարելի, բայց վորովհետեւ առայժմ մենք մեր կողմնատեսություններում
եւ խորհրդատեսություններում չունենք վորակավոր կադրեր, վորոնք
կարողանան իրենց բոլոր ժանրամասնութեամբ այդ աշխատանքները
կատարել, դրա համար եւ տնտեսիչս եւ առայժմ մեր բոլոր մեղվա-
նոցներում պարզ մասնաշաղկան ընտրութեան կատարել:

ՄԻՋԵՍՏՆԱԿԱՆ ՍԵՐՄՆԱՎԱՐՈՒՄԸ

3

Մայր մեղուները արհեստական սերմնավորումը խոշոր պրոբլեմ է մեղվաբուծության մեջ. վերջինիս հաջող լուծումով մեղվաբուծության զարգացումն անխնայ արագ թափով առաջ կընթանա, վերոգրյալները կլինին բազմակողմանի տնտեսական կատարել մեղուների ցեղերի և պապուլյացիաների բարելավման գործում:

Ով ցիլ թե շատ ծանոթ է մեղուներին կյանքին և նրանց արտադրական խնդիրներին, նա գիտի, վեր մայր մեղուների զուգավորումը կատարվում է ողում մարդկանց հակողությունից դուրս՝ բոսի հետ:

Յերբ ընտրում ենք մեղուների տոհմական մայրեր և դրանց միջոցով ուղում ենք բարելավել մեր տեղական պապուլյացիաները, ապա զբաղեցրեց ստացած մայրացուները, սեռականապես հասունանալուց հետո, զուգավորվելու համար փեթակներից դուրս են թռչում և ողում հանդիպելով պատահական, անտեսական ողտակարություն անսակիտից չուսումնասիրված բոսերի, զուգավորվում են նրանց հետ և վերադառնում փեթակ: Այսպիսով մեր ամբողջ աշխատանքը տեղական պապուլյացիաների բարելավման գործում կամ իդուր և կորչում, կամ մեր սպասած արդյունքը չի ապրիս, իսկ հաճախ մեր ունեցած պապուլյացիաները, ընդհակառակը, փոխանակ լավանալու, ավելի վատորակ են դառնում:

Մայր մեղուների զուգավորումը կոնարոլի յենթարկելու գաղափարն առաջին անգամ հայտնել է Ֆրանսիացի Բոննին:

Մայր մեղուների արհեստական սերմնավորման պրոբլեմն ունի մոտ 140—150 տարվա պատմություն, վերի ընթացքում կատարվել են մի շարք անհաջող փորձեր:

1789 թ. Բոննին Ֆրանսիացի մեղվաբույծ Գյուլերին գրած իր նամակում հիշատակում է, վեր լավ կլինի, յենթ վերինի բարակ մազի ծայրով փորձելիք չզուգավորված մայր մեղվի հեղուցը ներարկել թոսի սերմնավորող հեղուկը:

Ամերիկացի Ուատսոնին միայն հաջողից ավելի մոտենալ Բոննեյի առաջադրած գաղափարի իրագործմանը:

Նախքան Ուատսոնի կատարած փորձերի նկարագրությունն անցնելը, համառոտակի թվենք մինչ այդ արտասահմանում և Ռուսաստանում կատարված փորձերը և դրանց աված արդյունքները:

Մայր մեղուների սերմնընդունարանի մասին առաջին անգամ հիշատակություն է արել Սվամերդամը՝ 1673 թվին:

Ռեմյարը և Բազենը 1740 թ. խոսել են մայր մեղուների սերմնաբուսության և նրա նշանակության ու դերի մասին:

Ձոն Գուստերը 1792 թ. շատ մանրամասն կերպով ավել է իր դիտողություններն այն մասին, թե ինչպես մայր մեղվի ձվարանից յեկող ձուն բեղմնավորվում և սերմնաբուսությանից դուրս յեկող սպերմատոզ:

1845 թ. ակտնավոր գիտնական Աերզոնը հրատարակել է պարտենոգենեզիսի (կուսածնություն) թեորիան, վորը միանգամից լույս է սփռում մեղուների մինչ այդ լրիվ չպատկերացված սեռական կյանքի վրա:

Ուստոսնը մայր մեղուների զուգավորման կոնսուլի բոլոր փորձերը բաժանում և յերկու հիմնական մասի.

1. մայր մեղուներին զուգավորել ցանկացած բուսերի հետ՝ փակված մեկուսարանում կամ կապված դուրսում:

2. մայր մեղուներին արհեստական սերմնավորումը, վոր հանդիսանում է սեռական որդանների վիրահատական զործողություն:

Առաջին ձևի վերաբերյալ ամենաառաջին փորձը դրվել է 1857 թվին՝ վոմե Երիմպլանի կողմից, նա վերցրել է չզուգավորված մայր մեղու, վուսից կապել և մետաքսե մի բարակ թել, այնպիսի յերկարությամբ, վոր այդ մայրը հնարավորություն ունենա թռչելու այնտեղ, վորտեղ նա կարող է անպայման բուսերին հանդիպել:

Նույն փորձը կատարել է նաև Շակը՝ 1882 թ.: Այդ փորձերը, ըստ Երիմպլանի և Շակի, ավել են վորոշ արդյունք:

1883 թ. Մեկլեյնն ունեցել է մի քանի հաջող դեպքեր մայր մեղվի հեշտոցը բուս սպերմա ներարկելու զործում: Նա փորձել է նաև մայր մեղուներին զուգավորել մեծ վանդակում, վորտեղ նրանք թռչել են ազատ և հաճախ կցվել բուսերի հետ, բայց հետո անմիջապես անշատվել են: Ըստ փորձարկողի, 20 փորձարկված մայրերից 6-ն են հաջող յեղել:

1897 թ. Ամերիկ. Միաց. Նահանգների Միլիդան Նահանգից մի մեղվագետ իր ունեցած դատրյուն խալակաճ մեղուներից ստացած և գետ չզուգավորված մայր մեղուներին շրջապատում գանվող գորշագույն մեղուների խառնուրդից զերծ պահելու փորձ և արել: Նրա համար նա իր ունեցած 16 չզուգավորված մայրերից 12-ի թևերի ծայրերը կտրել է, վորպեսզի սահմանափակի նրանց թռիչքը հեռու վայրեր, իսկ մ-ը թողել է նույնությամբ: Հետագայում պարզվել է, վոր թևերի ծայրը կտրած 12 մայրերից մեկի սերունդը խառնուրդ և խառնուրդ և նույնպես թևերի ծայրերը չկտրած 4 մայրերից մեկի սերունդը:

1901 թ. մի մեղվագետ նկարագրում է մեկուսարանում մայր

մեզվի զուգավորման վերաբերյալ իր փորձի մասին: Մեզվի ընտանիքը զնոււմ և 9 մետր արտաագիւն և բարձրություն ունեցող վրանի տակ, վորտեղ մի արկանոց բաց և անոււմ դեպի վրանի ներսը, իսկ մի ուրիշը՝ դեպի դուրսը: Այս վերջին արկանոցը ծածկոււմ և հանիմանյան ցանցով, վորտեղից կարող են ներս ու դուրս անել միմիայն աշխատավոր մեղուները. իսկ բոռերը և մայրը չեն կարող, նրանք կարող են դուրս գալ փնթակի միմիայն յերկրորդ արկանոցից, վորը բացվում և դեպի վրանի ներսը: Ըստ հեղինակի՝ բոռերը վարժվելով մեկուսացման, մի սեղոնի ընթացքում մեկուսարանում զուգավորել են 100 մայր մեղու իր ժամանակին վոչ մի հալածո չի. ընծայվել այս փորձին:

1903 թ. Ռուսամբ (Ոնտարիո նահանգի գյուղատնտեսական կոլեջի մեղավարւոյն զաստիսսը) զուգավորել և, ըստ իր հայտարարության, 8 չզուգավորված մայր մեղվից 7-ը, զուգավորումը կատարել և շուտ աված մի մեծ շշի մեջ, վորտեղ տեղավորել և մայրը բոռերի հետ:

1916 թ. Զեդիրը և Հովորդը մայր մեղվի հեշտոցն են ներարկել բոռի սպերմա և այդ մայրը ձվել և 300 աշխատավոր մեղվի ձուս:

1915—16 թ.թ. Հովորդը և Յրենչը կրկնել են այդ փորձը 55 մայր մեղվի վրա, վորոնցից մասամբ միայն հաջող և յեղել ընդամենը յերեք դեպք: Այդ սերմնավորված մայրերն սկսել են ձու գնել գործնողությունից 7—20 որ հետո:

1917 թ. Ռուսի նախաձեռնությամբ նրա կողմնակիցները վարունգի մի մեծ ջերմոցում դրել են մայր մեղուները զուգավորման փորձ. ջերմոցն ունեցել և 180 մետր յերկարություն, 18 մետր լայնություն և 9 մետր բարձրություն:

Մեկուսարանում դրված ընտանիքների հասունացած հին բոռերը, վորոնք սովոր են աղատության, դիպչելով ջերմոցի ապակիներին՝ կոտորվել են, իսկ յերիտասարդներն աստիճանաբար սովորել են, բայց մեկուսարանում վոչ մի զուգավորման դեպք չի հաջողվել, չնայելով, վոր ջերմոցում նկատել են մայր մեղուների թռիչքը և նրանց վերադարձը դեպի փնթակ:

1917 թ. Շեյֆերը կատարել և մի շարք անհաջող փորձեր, վորից հետո նա սկսել և ձեռքով սերմնավորումը: Նա բոռի սեռական սրգանը դուրս հանելով՝ դրել և մայր մեղվի հեշտոցը: Չնայած փորձի ընթացքում սպասանել և յերկու դեպք, յերբ բոռի անդամը շատ խորն և դնացել, քայց մայր մեղվի ստակելուց հետո ուսումնասիրությունները ցայց են տվել, վոր նրա սերմնը նշանաբանում վոչ մի սպերմա չկա:

1920 թ. կենդանարան Բիշոպը բաց և թողել յերկու խոռոր աշխատանք՝ մայր մեղուների արհեստական սերմնավորման մասին:

Առաջինը վերաբերում է Շեյֆերի կատարած այն փորձին, յերբ մայր մեղվին սերմնավորել են բոսի անշամը ձեռքով մացենիով նրա հեշտոցը, իսկ յերկրորդը՝ պիպեռակայի (կաթոցիկի) միջոցով բոսի սպերման մայր մեղվին հեշտոցը մացենիով փորձին։ Ջնայելով վեր նրա յերկու փորձերն էլ անհաջող են անցել, այնուամենայնիվ Ուստոսոնը Ռիչուպի այդ աշխատանքները ֆիզիոլոգիական սեռականախրոթյան տեսակետից շատ բարձր է գնահատում։

1919 թ. անգլիացի Բառատը բեղմնավորել է բուսավեր (չրեդմնավորված ձվեր, վորոնցից դուրս են գալիս բացառապես բուսեր)՝ նրանց լայն ծայրին բարակ վրձինն ծայրով դնելով բոսի սպերմա նույն փորձը կատարել է Դվինը, վորին մասամբ այդ հաջողվել է։ 1921 թ. Գերմանիայում Բասատի փորձը հաջողությամբ կրկնել է Նախասենյմը, բայց Ուստոսոնի նույն ուղղությամբ կատարած փորձը վոչ մի արդյունք չի տվել։

1. Անբնավորման օպրիցայիմ ձևվր.— Ուստոսոնն առաջին անգամ է կիրառել մայր մեղուների արհեստական սերմնավորման չպրիցային (սրսկիչային) ձևը. այդ գործողությունը նա կատարել է բավականին բարդ և սարքավորված գործիքներով՝ ընդունելիարի տակ։

Ուստոսոնն իր փորձագրման համար վերցրել է միմիայն իտալական մայրեր, վորոնք ստացել է արհեստական մայրահանման միջոցով։ Մայրերը ծնվելուց հետո մի կողմի թևերը կտրել է և անգավորել նուկլեոսներում կամ ընտանիքներում մինչև գործողության օրը։ Նա մայր մեղուներին ֆիզիոլոգիապես և սեռականապես հասունացած է համարել նրա ծնվելուց 7—8 օր հետո, բայց իր աշխատանքների համար վերցրել է 10 օրվա ծնված մայրերին։ Մի անգամ Ուստոսոնը մեծ հաջողությամբ նույնիսկ սերմնավորել է 37 օրական մայր մեղուն։

Բուսերը նա վերցրել է սովորական ընտանիքներից։ Գործողությունից մի քանի օր առաջ հավաքած բուսերը ըստ են թողել փակ պատուհանի լույսի առաջ, նման դեղքում այն բուսերը, վորոնք թույլ են և յերիտասարդ՝ շատ շուտով հոգնում են և նստում պատուհանի առիտակների վրա, իսկ ուժեղները՝ վոչ։ Ուստոսոնը վերցրել է այդ ուժեղ բուսերից և պոկել նրանց գլուխը։ Նա պիտանի յն համարել այն բուսին, վորի գլուխը պոկելուց հետո անմիջապես սեռական օրգանները դուրս են յեկել։

Գործողության փոքրիկ սեղանի վրա նա մայր մեղուն բարակ մետաքսե թելով կապել է մեջքի վրա, դրել ընդունելիարի տակ ու կատարել սերմնավորման գործողությունը։

Սերմնավորումը կատարել է չպրիցի (սրսկիչի) ոգնությամբ՝ բոսի սերմնաբանից վերցրած սպերման ներարկելով մայր մեղվին հեշտոցը։

Առաջին անգամ, յերբ չարիցի ոգնութեամբ բռնից վերցրած սպերման ներարկել և մայր մեղվի հեշտոցը, սպերման փոխանակ դնալու դեպի սերմնընդունարանը, յետ և յեկել դեպի գոլըս, վորի հետեանքով 23 մայր մեղվի վրա կատարած փորձն ապարդյուն և անցել 1925—26 թ.թ.:

Այդ գազանիքը պարզելու համար նա վերցրել և մի քանի հատընական ճանապարհով նոր գուգավորված մայրեր, ճեղքել նրանց վորովայնի խոռոչը և նկատել, վոր բնական ճանապարհով գուգավորված բալոր մայր մեղուների հեշտոցը լցված և լորձով, վորը տարածվել և և հասել մինչև հեշտոցի նախադուռն ու հաճախ՝ մինչև խայթոցի հիմքը:

Պարզվել և, վոր այդ լորձը հանդիսանում և վորպես արդեւակ՝ սպերման յետ չգալու: Այդ պատճառով ել նա վերցրել և 23 մայր մեղու և նրանց հեշտոցը սպերմա ներարկելու հետ մեկտեղ ներարկել և նաև լորձ՝ սպերմայի յետ գալն արդեւելու համար: Դրանից հետո Ուատսոնի փորձերն ունեցել են վորոշ հաջողութիւն:

1925—26 թ.թ. Ուատսոնը սերմնավորման գործողութիւն և կատարել 42 մայր մեղվի վրա, վորոնցից 26 հատը, այսինքն՝ 57% -ն ունեցել են տարբեր աստիճանի սերմնավորում:

1928 թ. փորձարկված 104 մայրերից, մինչև նրանց գնահատական աւել, վոչնչացել են 21-ը:

Ուատսոնը սերմնավորման գնահատականը հաշվում և մայր մեղուների ձված աշխատավոր մեղուների ձվերի (բեղմնավորված) քանակով, կամ նրա սերմնընդունարանում յեղած սպերմաների քանակով:

Փորձարկված մայրերից սերմնավորվել են 1—5% 42 մայր

»	»	10 %	18 »
»	»	20—30%	5 »
»	»	50 %	43 »
»	»	70 »	2 »
»	»	75 »	1 »
»	»	80 »	1 »
»	»	90 »	2 »
»	»	100 »	3 »

Մնացած մայրերի արդյունքները չկան:

Ուատսոնը փորձել և մայր մեղուների գուգավորումը կանալով յենթարկել նաև Թոխչի Ժամանակ, Դրա համար չգուգավորված մայր մեղվի մի վորից կապել և բարակ (№ 240) թել՝ 2¹/₂ մետր յերկարութեամբ, Թելի մյուս ծայրը կապել և գետնին տնկած 3 մետր բարձրութեան ունեցող մի փայտի, իսկ Թոխչի տեղն ապահովել և 100 ուժեղ մեղվի ընտանիքի բռնեբով, վորոնց հաճախ մեծ քանակութեամբ հետապնդել

են մայր մեղովին և, հաճախ, նրան դցել են ներքև: Բայց զուգավորման վոչ մի հաջող դեպք չի յեղել, բոռերին չի հաջողել սեռական անդամն ուղղել մայր մեղովի հեշտոցը⁹⁾:

2. Արհեստակամ սերմնավորման փորձեր Ռուսաստանում. — Ռուսաստանում նույնպես զբաղվել են մայր մեղուների զուգավորումը կոնտրոլի յննթարկելու փորձերով:

1910—1911 թ.թ. պրոֆ. Կուլագինը մեկուսացման միջոցով մայր մեղուների զուգավորումը կոնտրոլի յննթարկելու փորձ և կատարել Մոսկվայի գյուղատնտեսական ինստիտուտում՝ գերմանացի մեղվապահներ Յոդելի և Կոլլերի մասնակցությամբ: Նրանք չզուգավորված մայր ունեցող ընտանիքների արկանոցը ծածկել են հանրամայան ցանցով, յերեկոյան ժամը 9-ից մինչև հաջորդ որը յերեկոյան ժամը 6-ը, վորպեսզի մինչև այդ բոռերն ու մայրը փնթակից չկարողանան դուրս գալ: Ժամը 6-ից արկանոցը բաց են արել մինչև 9-ը, վորից հետո փակել մինչև հաջորդ որվա ժամը 6-ը, և այսպես շարունակ՝ մինչև մայր մեղովի զուգավորվելը:

Մի տարվա ընթացքում (1910 թ.) յերկու ընտանիքում զուգավորվել և միայն մեկ մայր մեղու, իսկ հաջորդ տարում Գ. Կուլագինի ցուցումներով այս յեղանակի ստուգման համար Ա. Գիվովաբովը կատարել և այդ փորձը, վորի ընթացքում 11 մայր մեղովից զուգավորվել են 7-ը:

1913 թ. 13 որվա ընթացքում չզուգավորված 12 մայր մեղուներից այս ձևով զուգավորվել են 10-ը, այսինքն՝ 84 տոկոսը. Վերոհիշյալ փորձին խանգարել են ցուրտ և վատ յեղանակները:

1928 թ. Տուլայի մեղվաբուծական փորձնական կայանի աշխատակիցները ծանոթանալով Ուստսոնի և մինչ այդ տեղի ունեցած փորձերի արդյունքներին՝ համարյա Ուստսոնի նույն մեթոդներով զբիլ են մայր մեղուների արհեստական սերմնավորման փորձը:

Նրանք վերցրել են միմիայն բնական ճանապարհով ստացված (այսինքն՝ մեղուների բնական կարգով պատրաստած) մայրապտուկներից դուրս յեկած մայրերը: Փորձարկման յննթակա մայր մեղուները մնվելուց հետո նրանց մի կողմի թեք կարել են: Բոռերը հավաքել են բռախաղի ժամանակ ցերեկվա ժամը 1—5-ը և պահել 35 աստիճան շերմություն ունեցող տերմոստատի տակ մինչև գրեթե ության ժամանակը: Հավաքած բոռերն ոգտադործել են նույն որը: Ամբողջ փորձի ընթացքում հավաքել են 3883 բոռ, բայց դրանցից սերմնավորման համար պիտանի յնն զուրա յեկել 666-ը միայն, այսինքն՝ 17⁰/₁₀₀-ը:

⁹⁾ Ուստսոնն իր վերոհիշյալ աշխատանքները ներկայացրել և Կոննիլան համալսարանին և ստացել զոկուսարական աստիճան:

Ուսերացիան կատարել են նույնպես թինոկուլիարի տակ, մայր մեղվին գործողության սեղանին կապած. նրանց չափերն ամրացված էին յեղեղ թինոկուլիարին, իսկ վերջինս չի ունեցել այն ըստդոսթյունները, վոր ունեցել է Ուստսոնի թինոկուլիարը:

Ուստսոնը մայր մեղվի հետոցը սպերման և լորձը միասին մի անգամից է ներարկել, իսկ Տուլայի կայանում (Միխայլովը) սկզբից ներարկել է սպերման, իսկ հետո՝ լորձը:

Տուլայի Մեղվարուժական հայանը 1928 թ. կատարել է 143 սերմնավորման գործողություն 105 մայր մեղվի վրա:

Փորձարկման համար վերցրել են 6—14 որակյան մայր մեղուներ:

105 փորձարկված մայր մեղուները, վորոնց վրա կատարվել է 143 գործողություն, տվել են հետևյալ արդյունքը.

կնքված մեղվի վորոքեր են ունեցել	6 մայր
աշխատավոր մեղվի կնքված վորոքեր՝ առանց բռնի	2 »
սերմնընդունարանում նկատված կենդանի սպերմատոզոյիաներ	5 »
ընդհանրապես նկատվել են սպերմատոզոյիաներ (կենդանի և մեռած)	12 »
մասամբ սերմնավորված	18 »
մայր մեղվի ստամոքսում նկատվել են նորգեմայի բակտերիաներ	3 »
փորձարկված մայրերից ստակել են	84 »
(մայրերը ստակել են գործողությունից առաջ և գործողությունից հետո:	

Շարիցով սերմնավորված կամ մեկուսարանում դուրսավորված մայրերի մասին չկան լրիվ տեղեկություններ, թե նրանք քանի տարի յեն պահել իրենց արտադրողականությունը և այլն:

Ըստ տվյալների, չարիցով սերմնավորված մայրերը շատ շուտ դադարել են բեղմնավորված ձվեր դնելուց և կարճ ժամանակից հետո սկսել են համատարած ըռել (չբեղմնավորված) ձվեր դնել: Մեր կարծիքով դրա պատճառն այն է, վոր մայր մեղվի սերմնընդունարանում զանվող սպերման սպառվում է, վորովհետև չարիցով ըռել սերմնապարկից սպերման վերցնելիս լրիվ չի վերցվում, և վերցրած սպերմայի մի մասն էլ չարիցի մեջ է մտնում՝ կոչվելով նրա պատերին: Բացի այդ, կան նաև շուտուսմասիրված պատճառներ:

Այսպիսով համառոտակի ծանոթացանք մինչև 1928 թ. մայր մեղուների դուրսավորումը կոնարոլի յենթարկելու գլխավոր ձևերին և արդյունքներին:

8. Ինչպես սերմնավորել մայր մեղուն ձեռքով.— 1929—1932 թ. թ. Համամիութենական Մեղվարուժական Խնայողություն և մի շարք գո-

նալ կայաններում փորձում են սերմնավորման ակտը կատարել առանց շարիցիկ նրանք մայր մեղուկ կապում են գործողութայն հատուկ սեղանին, այնպես զոր վտանգները չկարողանա շարժել ու աշխատանքներին խանգարել, իսկ գործողութայն սեղանն ամբողջությամբ դնում են խաղորացույցի կամ բինակուլարի տակ:

Բռնեքն ընտրում են վերահիշյալ ձևով, վորից հետո բարակ պինդեղի (ռանկի) ծայրով բաց են անում գործողութայն սեղանի վրա կապված մայր մեղուի հետոցը և ընտրած բոսի անդամն զգուշությամբ մոտեցնում և մոցնում այնտեղ, վորից հետո պինդեղի հանում են: Մի քանի րոպե կապված վիճակում պահելուց հետո, մայր մեղուկն ազատում են գործողութայն սեղանից և մայրավանդակով վերադարձնում են նույն ընտանիքին, վորից վոր վերցրել էյին:

Այս յեղանակը, վոր ավելի հեշտ և ու պարզ, տվել է բավականին լավ արդյունք: Բայց սերմնավորված մայրերի տոկոսը նույնպես քիչ է յեղել, իսկ ձվարկումը՝ կարճատև: Այստեղ նույնպես ուսումնասիրված է, թե այն մայրը, վորին նրանք ուզում էյին սերմնավորել, զուգավորման ցանկություն ունեւր թե վոչ, այլպպես սերմնավորումն իր նպատակին չեր կարող հասնել, թեկուզ ինչ յեղանակով էլ այն սերմնավորելու լինեյին:

1932 թ. Համամիութենական Մեղվաբուծական ինստիտուտում, Լիսենկոյի ղեկավարությամբ (և մասամբ էլ Ֆերսոնում), մայր մեղուի արհեստական սերմնավորման են յենթարկել այն ժամանակ, յերբ նա ընական կարգով ցանկություն և հայտնել զուրս գալու և զուգավորվելու: Յերբ այսպիսի մայրերին արհեստական սերմնավորման են յենթարկել, սերմնավորվածների տոկոսը մյուսների համեմատությամբ տվելի շատ և յեղել և տվիլի վորակավոր:

4. Արհեստական սերմնավորման փորձեր Հայաստանում. — Մեղվաբուծական ղոնալ կայանում գրեցինք մայր մեղուների արհեստական սերմնավորման փորձ՝ Համամիութենական Մեղվաբուծական ինստիտուտի կողմից ստացված մեթոդիկայով:

Փորձին մասնակցում էյին՝

1. Բարիս Մուգալեակին—վորպես բուծման սեկտորի ընդհանուր ղեկավար:

2. Ա. Կոթոյան—արհեստական սերմնավորման փորձի պատկաստաբոյ:

3. Ն. Կապլով—սերմնավորման ակտ կատարող:

1933 թ. սեպտեմբեր ամսից ամբողջ ամփոփման աշխատանքները և փորձի շարունակությունը մինչև 1934 թ. տարել և տեղեւորի դրողը:

Փորձը գրինք Բորեր Լիսակայաբանում (Բուլգերան և Սանահին կայաբանների միջև):

Այդ փորձի համար հիմնականում վերցրինք 100 մայր մեղու և տեղավորեցինք նախորոք պատրաստված նույնաքանակ նուկլեոսներում:

Այդ նուկլեոսների արկանոցներին հաջորինք հատուկ ապարատներ, վորոնց անցքերից աշխատավոր մեղուները կարող եյին ներս ու գուրս անել, իսկ մորը և բուռն այդ հնարավորությունից օգտվեցինք:

Նուկլեոսները տեղավորեցինք գաղութներում, այսինքն՝ լանդշատրուտի 13 չրջանակաճրիգ փեթակը բաժանեցինք 6 հաղասար մասի (տես ձև 1 նկարը) և ամեն մի մասում լցրինք ինկուբատորից ստացված մոտ 200 զրամ թարմ մեղու՝ 3—4 լանդատրուտի կիսաչնչերի վրա, 200—300 զրամ կերապաշարով. զբանցից ամեն մեկն ուներ ինկուբատորից ստացած, բայց դեռ չզուգավորված մայր:

Մայր մեղուները նուկլեոսներին տալուց անմիջապես հետո կարում եյինք նրանց մի կողմի թևերը*):

Այնպես, վոր յեթե մայրերը ցանկություն ունենային բնական կարգով զուգավորվելու, նախ՝ չեյին կարող այդ ապարատներից դուրս գալ և յերկրորդ՝ յեթե մի բուռն յենթադրենք, վոր նրանք փոքր լինելով ապարատի անցքերից կարող եյին դուրս գալ, ախուսմեն այնիվ չեյին կարող թռչել:

Այս բուրքից հետո յեթե մայրը հաջող սերմնավորվեր և սկսեր կանոնավոր ձվարկել, վոր մի խոսք չեր կարող լինել նրա բնական զուգավորման մասին:

Բոռերը վերցրինք պատահական ընտանիքներից և նրանցով կատարեցինք արհեստական սերմնավորում: Բոռերի հասունացումն ստուգում և ընտրում եյինք վերոհիշյալ ձևով, այսինքն՝ բոռի գլուխը կլորում եյինք, յեթե սեռական որդաններն անմիջապես ցցվում եյին դուրս և սերմնահեղուից սերմնապարկում դեղնավուն եր լինում, ապա այդ բոռը հասունացած եյինք համարում և զբանով կատարում սերմնավորման գործողությունը:

Մայր մեղուների զուգավորման ցանկությունն ուսումնասիրելու համար նշանակեցինք հերթապահություն՝ սկսած առավոտվա ժամը 9-ից մինչև յերեկոյան ժամը 5-ը: Հերթապահներն այդ բուրք ժամերին հսկում եյին նուկլեոսների արկանոցներին ամբողջված ապարատներին և նշում, թե վեր ձև-ի մայրը, վոր որը, վոր ժամին կամ բուռն եյին և դուրս գալիս ապարատը (մայր մեղվի աշարատ դուրս գալը նշան և նրա զուգավորման ցանկություն ունենալուն): Մայր մեղուն

*) Մայր մեղվի թև կտրելը չի տնտեսական նրա հետագա աշխատանքի և վերակի վրա: Մայրերն ստացել եյինք արհեստական մայրախնամի մեղուց:

ապարատը մտնելուց հետո հերթապահներն անմիջապես արձանագրում էյին այդ գործողության ժամանակ յեղած յեղանակը (պարզ, ամպոտ, անձրևոտ, քամոտ) և շերտաախճանը:

Այս բոլորը մանրամասնությամբ արձանագրելուց հետո հանում էյին ապարատը, վորի մեջ դառնվում էր մայր մեղուն (անհրաժեշտ է, վոր ապարատում մոր հետ միասին լինեն նաև 10 — 15 աշխատավոր մեղուն) և հանձնում արհեստական սերմնավորման ակտ կատարողին: Սերմնավորման ակտը կատարում էյինք ձեռքով՝ առանց շարիցի:

Ապարատից զգուշությամբ մայրը հանում էյինք և կանակի վրա կապում գործողության սեղանի վրա հատուկ ձև աված փորվածքի մեջ, վորտեղ նրա վորովայնն ադաս էր մնում: Գործողության սեղանը դնում էյինք 10 — 15 անգամ մեծացնող խոշորացուցի տակ և ամբարցնում, վորպեսզի չչարժվի սերմնավորման ակտը կատարելիս: Հետո վերցնում էյինք բոռը և պոկում նրա գլուխը. յիժն բոռը համապատասխանում էր մեր պահանջներին, նրան զգուշությամբ դնում էյինք սեղանին՝ կանակի վրա, վորից հետո աշ ձեռքով վերցնում էյինք բժշկական բարակ պինցետը, իսկ ձախ ձեռքով՝ անատոմիական ասեղը: Ասեղով գտնում և բաց էյինք անում մայր մեղվի հեշտոցը, հետո պինցետի յերկու բարակ ծայրն անց էյինք կացնում մեջը և զգուշությամբ ասեղը ցած դնում ու պինցետը բռնում ձախ ձեռքով, վորպեսզի հեշտոցը չփակվի: Հետո աշ ձեռքով վերցնում էյինք բոռը և բռնում բթամատի ու ցուցամատի արանքում, այնպես վոր մեջքը լինի գետի ցած, իսկ գլուխը՝ դեպի մեզ և զգուշությամբ մոտեցնում մորը, բոռի անդամը մոցնում մայր մեղվի հեշտոցը և պինցետը հեռացնում: Յիժն մայրը բոռի անդամը ձգում էր դեպի հեշտոցի ներսը և սկսում էր հեալ, նշանակում է գործողությունը կատարվել էր հաջող: Գործողությունից հետո վերցնում էյինք փոքրիկ սուր մեղրատը և զգուշությամբ կտրում բոռի սեռական որդանը, վորպեսզի անգամը սերմնապարկի հետ միասին յերկար թեա մոր հեշտոցում, և ավերման բուրբուղին ներձեժվի մայր մեղվի սերմնադուռաբանում, իսկ լորձը լցվի հեշտոցը:

Սերմնավորումը կատարելուց հետո մայր մեղվին գործողության սեղանի վրա ավելի յերկար էյինք պահում, քան ուրիշներն արել են այդ: Սերմնավորման գործողությունը վերջացնելուց 15 — 20 րոպե հետո մորը գործողության սեղանից արձակում և դնում էյինք վանդակի մեջ, վանդակի տակից կպցնում բարակ մոմի շերտ և վերադարձնում նույն նուկեռուսին, վորից վերցրել էյինք:

Ծանոթություն.— Մայր մեղուն վանդակով վերադարձնում էյինք նուկեռուսին, վորպեսզի գործողության ընթացքում մայր մեղվի բնական հոտը յիժն փոխվի, մեղուններն իրենց մորը չապանեն:

Ապա մայրը նուկլեոսից հանելուց հետո ապարատը կրկին ամրացնում էյինք արկանոցին և նորից շարունակում հսկողութունը: Յեթն նուկլեոսի մեղուները սերմնավորված մորն ընդունում էյին, անմիջապես վանդակի տակի մոմի բարակ շերտը ծակում և մորը դուրս էյին հանում, իսկ յեթն վոչ՝ սպասում էյինք, մինչև վոր գործողության ընթացքում մոր ձեռք բերած ոտար հոտը նմանվեր իրենց ընտանիքի յուրահատուկ հոտին և հետո ազատում էյինք ծակելով բարակ մոմի շերտը:

Մայրը նուկլեոսին վերադարձնելուց հետո, յեթն սերմնավորումը հաջող չէր կատարվիլ, նա 2-րդ, 3-րդ անգամ դուգավորման ցանկութունն եր ունենում և դուրս գալիս ապարատը: Այդ դեպքում սերմնավորում էյինք թեկուզ 3-րդ անգամ և այդ բոլորը վերև նշված ձևով մանրամասն արձանագրում:

Սերմնավորումը կատարելուց հետո յեթն մայրը 3-րդ կամ 4-րդ որը դուրս չէր գալիս ապարատը՝ մինք ստուգում էյինք մոր վողջ կամ մեռած, կամ անհայտացած լինելը (կարող եր մայրը փոքր լինել և ապարատի հանձնմանյան ցանցից դուրս դալ և կորչել, վորովհետև մի կողմի թևը կտրված և և չի կարող թռչել), իսկ յեթն մայրը զրանում էյինք նուկլեոսում՝ նշանակում եր՝ կամ գործողութունը հաջող է անցել, այսինքն՝ սերմնավորվիլ և, կամ դուգավորման ցանկութունն արդեն կորցրել և:

Յերբ մայրն սկսում եր ձվել, նշանակում էյինք որը և սպասում, թե այդ ձվերից թնչպիսի հարսնյակներ կստացվեն—բոսթ, թե ալխատավոր մեզվի:

Յեթն ստուգման ժամանակ պարզվեր, վոր մայրը բուրբուրվին չրեղմնավորված ձվեր և դնում, վորոնցից ստացվում են բոսեր, ապա դա չի նշանակում, վոր մայրը սերմնավորված չե և պետք է այն վոչընչացնել, այլ պիտի սպասել առնվազն 15—20 որ, վորովհետև յեղել և զեպք, յերբ մայրն սկզբից ձվել և բուրբուրվին չրեղմնավորված ձվեր, իսկ մի քանի որ հետո նույն մայրն սկսել և կանոնավոր կերպով դնել բեղմնավորված ձվեր: Այդպիսին պատահեց 1933 թ. մեզ մոտ՝ 25 65 մայր մեզվի հետ:

Այդ մայրը ծնվել եր 1933 թ. հունիսի 8-ին: Առաջին անգամ դուգավորման ցանկութունն եր հայտնել հունիսի 20 ի առավոտյան ժամը 12—40 բողե, յերբ որը պարզ եր, քիչ քամոտ և ուներ 25 առտիճան շերմութուն (ըստ Սելսիուսի):

Նա արհեստական սերմնավորման եր յնթարկվիլ հունիսի 20-ին և սկսել եր ձվել հունիսի 25-ին, բայց բուրբուրվին չրեղմնավորված ձվեր: Հարսնյակները կնքելուց 3—4 որ հետո մեղուներն սկսեցին բուրբ կնքված բոսի հարսնյակները քանդել և դուրս նետել: Մի քա-

նի որ հետո, յերբ նորից առաջացինք այդ ընտանիքը, պարզվեց, վոր № 65 մայրը հուլիսի 10-ից սկսել էր բուրդովին բեղմնավորված ձվեր դնել: Նրան տեղավորեցինք (3—4 լանգստրոտի չըջանակ պատոյ), ընտանիքում, վորտեղ սկսեց ձվել նորմալ կերպով և ոգոստոսի 10-ին ուներ 2100 աշխատավոր մեղվի կնքված հարսնյակ:

Յերբ մայրաբուհարանը Քոբեր կիսակայարանից տեղափոխեցինք բամբակի դաշտը և սկսվեց նորմալ բերքը, № 65 մայրն սկսեց առատ կերպով ձվել, բայց կամաց-կամաց չբեղմնավորված ձվերի տոկոսը բարձրացրեց:

Այդ մայրը շատ հետաքրքիր վարիանտներով ապրեց և մեզ տվեց բավական հետաքրքիր տվյալներ, բայց պատահականությամբ վորչընչացած մամանակից վաղ, և չկարողացանք նրա վրա շարունակել մեր գիտողություններն ու կոնկրետ յեղրակացություն հանել: Այն մայր մեղուները, վորոնք սկսեցին հենց առաջին որից ձվել մաքուր բեղմնավորված ձվեր կամ խառը ձվեր, դրանց վրա նույնպես կատարեցինք գիտողություններ, չափեցինք վորդերը, հանեցինք նրա որակա՞ն բեղունակության միջին քանակը և այլն, մինչև նրանց վախճանը:

Մեր վերջրած 100 մայր մեղվից փորձարկվեցին միայն 69-ը, իսկ մնացածներից 6-ն ըստ յերևույթին սեռական զգացմունքներից դուրի կյն, բուրդովին դուրս չեկան բուսերի հետ զուգավորվելու և նախնիսկ ձվեցին չբեղմնավորված ձվեր: Իրանցից 6 մայր մեղու դադավորվելու քանկություն հայտնեցին, բայց մե՞ք նրանց չսերմնավորեցինք: Մնացած 19 մայրերն ըստ յերևույթին յեղել են անհամեմատ փոքր և ապարատի հանձմանյան ցանցից դուրս գալով անհայտացնել: Վերահիշյալ 69 մայր մեղվի վրա կատարեցինք սերմնավորման 116 գործողություն:

32 մայր մեղվի վրա կատարեցինք 1-ական գործող. ընդամ. 32 գր	
27 » » » » 2-ական » » 54 »	
10 » » » » 3-ական » » 30 »	

Այդ 69 մայր մեղվից 54-ն սկսեցին ձու դնել, վորոնցից՝
 բուրդովին չբեղմնավորված ձվեր տվին 39 մայր
 խառը ձվեր 3 »
 բեղմնավորված ձվեր 12 »

(տես № 1 աղյուսակը)

Մաքուր բեղմնավորված ձվեր գրել են 65, 11, 36, 27, 17, 22, 49, 13, 77, 85, 91, 83 համարները:

Նաեւ բեղմնավորված և չբեղմնավորված ձվեր գրել են

№ № 20-ը՝ 60 տոկոսով բեղմնավորված ձվեր

» 16-ը՝ 70 » » »

» 87-ը՝ 50 » » »

(Մանրամասնությունները տես 2-րդ և 3-րդ աղյուսակներում)

Մեղվաբուհ. զոնկայանի գիտ. աշխատանքները—6

Աղյուսակ I.

Արհեստական սեղանավորվող մայրերի թվա- նակը բանակի մեջ	Վարկի սեղանավոր- վել են	1-ին անգամ սեղան- ավորվել են	2-րդ անգամ սեղան- ավորվել են	3-րդ անգամ սեղան- ավորվել են	Ընդամենը սեղան- ավորված ուղևոր- ները և կից անձան- քները	Ձմռան մեջ	Վարկային մայրեր թվաքանակը մեջ	Խնայող մեջ	Բույրավորված կից- նավորված մեջ
100	69	32	27	10	116	54	12	3	39

Մնացած 56 մայրերից, վարկի սեղանին չբեղմնավորված ձվեր
չնեկ, 8-ը նորից արհեստական բեղմնավորման յենթարկեցին (102,
52, 9, 60, 105, 45, 75, 89 համարները) հուլիսի 20-ին, ըայց վոչ մի
զբաղան արդյունք չստացանք, միայն մայր մեղուների վորովայն ու-
ռեց, մեծացավ մոտավորապես 1,5—2 անգամ, ըայց չսեղմնավորվեցին:

Արհեստականորեն սեղմնավորված մայրերից 1933 թ. ձմեռանոց
զբինք չեն 85, 77 49, 20, 27-ը, իսկ մնացածները սեղանի ընթաց-
քում, զսննչանքան ալիակալ տատանումներից:

Արհեստական սեղմնավորված մայրերի բեղմնավորված ձվեր զննելու արից
միմեկի մեռնց վախմանը

Աղյուսակ 2.

Մանրաբույր									
Վերականգնող մայրերի մեջ	Վերականգնող մայրերի մեջ	Վերականգնող մայրերի մեջ	Վերականգնող մայրերի մեջ	Վերականգնող մայրերի մեջ	Վերականգնող մայրերի մեջ	Վերականգնող մայրերի մեջ	Վերականգնող մայրերի մեջ	Վերականգնող մայրերի մեջ	Վերականգնող մայրերի մեջ
1	36	5/6	19/6	19/6	23/6	26/6	7/7	15/9	100
2	27	6/6	18/6	23/6	—	—	2/7	30/9	—
3	65	8/6	20/6	20/6	—	—	25/7	10/10	—
4	11	3/6	14/6	19/6	24/6	28/6	7/7	20/8	—
5	17	4/6	13/6	13/6	19/6	—	27/6	20/9	—
6	28	4/6	12/6	13/6	24/6	—	1/7	30/9	—
7	49	7/6	20/6	20/6	24/6	—	30/6	30/11	—
8	13	3/6	19/6	20/6	23/6	6/7	15/7	0/9	—
9	77	8/6	6/7	6/7	—	—	12/7	20/9	—
10	85	9/6	20/6	20/6	—	—	30/6	20/9	—
11	91	9/6	19/6	19/6	26/6	—	3/7	1/10	—
12	83	9/6	19/6	19/6	28/6	—	6/7	10/10	—
13	87	9/6	19/6	20/6	—	—	27/6	10/10	50
14	20	4/6	12/6	30/6	—	—	15/7	30/11	60
15	16	4/6	14/6	12/6	24/6	—	5/7	10/10	75

1933թ. զննելու և ձմեռանոց
մեղմնավորված նորմալ ըն-
տանիքում
Մեղմնավորված 1933 թ.
հունիսի և ձմեռանոց
զննելու և ձմեռանոց 1934
թ. անգամավորված նոր-
մալ ընտանիքում
1933թ. զննելու և ձմեռանոց

U. S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE

Երան Նուբարյանը հայտնի է որպես «Հայկական երգեր»-ի հեղինակ։

[illegible]

Այս յերկու բնատնիքը 1934 թ. դրինք ձմեռանոց հետեյալ ուժով՝ № 77 մայրն ուներ 8 լանդաւորութի լրիվ շրջանակ կերտադաշար՝ 6 շրջանակ պատած մեղուներով:

Կանարայ մայրն ուներ 8 լանդաւորութի շրջանակ կերտադաշար և պատած ևր 6 շրջանակ մեղու:

1935 թ. նույն հաշվառումներն ու հաշիւները շարունակվելու յեն այդ յերկու բնատնիքի նկատմամբ, վորպեսզի հնարավոր լինի նշգրիտ յեզրակացութիւն հանել, թե այդ 77-րդ մայր մեղուն քանի տարի անտեսապէս պիտանի կարող և լինել իր ձգարկութիւն քանակով և վորակով:

ՄԱՅՐ ՄԵՂՈՒՆԵՐԻ ՍԵՌԱԿԱՆ ՀԱՍՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ա.

Սելեկցիոն աշխատանքներն սկսելու համար անհրաժեշտ և բազմակողմանի կերպով ծանոթանալ դարձաբնիկող որջիկտին՝ Շոշափելի արդյունք ստանալու համար, առաջին հերթին անհրաժեշտ և ծանոթանալ տեղական մեղուների սեռական հասունութիւն և նրա արտահայտման բնթացքի հետ:

Մեղվարութեան դրականութիւն մեղ այդ հարցի նկատմամբ հայանի յեն մի շարք կտրծիքներ: Որինակի համար՝ ամերիկացի մեղվարույժ դիտնական Ուատսոնը գտնում և, վոր իտալական մայր մեղուներն իրենց 7—8-որդա հասակում Ֆիդդիլոգիապէս պատրաստ են սեռական կյանք վարելու:

Յոնգերը և ուրիշները գտնում են, վոր մայր մեղուն սեռականապէս հասունանում և 5—10-որդա հասակում. բազմաթիւ նման որինակներ կան պրակտիկ կյանքում հաշվի առնելան: Որինակ՝ անատոարուծութիւն մեղիքը ցուլը սեռական առաջին նշաններն և ցույց տալիս, վորոշ ժամանակ նրան թույլ չինք տալիս ծածկելու և վոչ էլ յերինջին՝ ծածկվելու, նկատի աւնենալով, վոր նրանք կարող են սեռական հասունացման տեսակետից ու Ֆիդդիլոգիապէս պատրաստ լինել, իսկ որդանիդմի Ֆիդդիլոգիան զարգացման տեսակետից պատրաստ չլինել:

Մեղուների սեռական հասունացման վերահիշյալ ժամկետներն ստացվել են այն ժամանակ, յերբ մայրը ծնվելուց 5—10 կամ 7—8-որ հետո, բնական կարգով, հենց առաջին սեռական ցանկութիւն դնալքում, անկախ այն բանից, թե նա Ֆիդդիլոգիապէս պատրաստ և, թե վոչ, դուրս և յեկել փնթակից և դուզավորվել բոռի հետ: Բայց թե այդ նրո ծեռադո արտադրողականութիւն վրա ինչ ազդեցութիւն կարող և

ունենալ, այդ մասին մինչև որս վոչ մի խոր ուսումնասիրություն չի կատարվել:

Ինչպես մեզ հայտնի չե անասնապահությունից, անասունների վազահասությունը կամ ուշ հասունացումը կախում ունի կենդանությանից, անհատականությունից, նրա միջավայրի կլիմայական առանձնահատկություններից, նրա միջավայրի կլիմայական պայմաններից, նույնը կարելի չե ասել նաև մեղուների վերաբերյալ:

Յեթե Ուսաստանի իտալական մայրերի համար գտնաւ է, վոր Ամերիկայում նրանք մեծելուց 7—8 որ հետո պատրաստ են սեռական կյանքի, մի ուրիշը գտնում է, վոր Գերմանիայում մայրերը սեռական հասունացման են դալիս 5—10 որոս հասակում, և այլն: Այսպիսի բազմաթիվ որինակներ կան. վերջիններս արդյունք են տարբեր կլիմայական պայմանների և տարբեր մեղվի պատվարացիաների:

1933 թ. Հայաստանի Մեղվաբուժական գոնալ կայանը մայր մեղուների արհեստական սերմնավորման փորձին զուգընթաց, ձեռնարկեց մեր տեղական մեղվի պատվարացիաների սեռական հասունացման ժամկետների ուսումնասիրությունը, վորի նպատակն էր պարզել, թե—

1. մեր տեղական մայրերն իրենց հասակի քանի յերրորդ որը սեռականապես հասունանում են և ցանկություն արտահայտում զուգավորվելու ըոռի հետ.

2. զուգավորման ցանկությունը, ժամանակը քանի որ է զարուհակվում.

3. ինչպես է կրկնվում այդ զուգավորվելու ցանկությունը.

4. զուգավորման ցանկություն ունեցող մայրերն որքա՞ն վոր ժամին են դուրս գալիս փեթակից՝ ըոռերի հետ զուգավորվելու համար:

5) այդ զուգավորման ցանկություն ունեցող մայրերը ըոռերի հետ զուգավորվելու համար ինչպիսի շնորմաստիճանում են դուրս գալիս փեթակներից:

Մայր մեղուների սեռական հասունության ուսումնասիրությունը կատարվեց արհեստական սերմնավորման փորձի հետ զուգընթաց՝ 137 մայր մեղվի վրա, վորոնցից 33-ն ուսումնասիրություն ընթացքում անհայտացան կամ վաշնչացան, իսկ մնացած 104 մայրերի վրա կատարեցինք դիտողություններ հետևյալ ձևով.

Փորձի սկզբին կազմակերպեցինք 137 նուկլիուս, իրենց չբեղմնավորված մայրերով, վորոնց հասակը հայտնի չե.

Այդ նուկլիուսների արկանոցներին ամբարջրինք այն նույն ապարատներից՝ ինչպիսին կիրառել էինք արհեստական սերմնավորման ժամանակ: Ապարատը դնելուց հետո հակեցինք, թե՞ վմբ մայրը, վմբ որ, վմբ ժամին կամ ըոպեյին և դուրս գալիս ապարատը (մայր մեղվի ապարատը դուրս գալը ինչպիսի վերելում նշել ենք, նշան է նրա սեռական հասունացման):

Հենց զոր մայր մեղուէն մտնում էր ապարատը մանրամասն զբիւնջինք առնում որը, ժամը, յնդանակը և այլն, զորից հետո ապարատն արկանոցից հանում, զորպէսզի մայրը դուրս գա ազատ կերպով զուգարովելու համար^{*)}։

Վերահիշյալ ձևով ուսումնասիրությունը կատարելուց հետո առաջանք հետևյալ արդյունքը՝

104 մայր մեղվից սեռտկան հասունացման հասան և առաջին տնդամ բոսերի հետ զուգարովելու ցանկություն հայտնեցին՝

Ե որակեան հասակ ունեցողն՝ ըից 1 մայր				
6	»	»	»	1 »
7	»	»	»	1 »
8	»	»	»	7 »
9	»	»	»	10 »
10	»	»	»	11 »
11	»	»	»	27 »
12	»	»	»	6 »
13	»	»	»	8 »
14	»	»	»	8 »
15	»	»	»	6 »
16	»	»	»	7 »
17	»	»	»	4 »
18	»	»	»	3 »
20	»	»	»	1 »
24	»	»	»	1 »
28	»	»	»	1 »

Ինպզամ Ձև 1-ինս կազմող եզում։

1. Մայր մեղվի սեռական ցանկության ակօղարկումը։— Մայր մեղվի ցանկության ակօղությունը և նրա արտահայտման կրկնություններն ուսումնասիրելու համար, զերցրինք 12 նուկլեուս՝ իրենց մայրերով։ Այդ նուկլեուսների ալկանոցներին ամրացրինք նյութանման ապարատներ, ինչպիսին արհեստական սերմնավորման ժամանակ գործողքիւ կլինիք։

Այս մայրերի վրա հատարեցինք նույն հակօղություններն ու դիտողությունները, ինչպեւ մայր մեղվի սեռական հասունացումն ուսումնասիրելիս, միայն ախ տարբերությամբ, զոր այս մայրն սկզբից մինչև վերջ, այսինքն՝ մինև նրա սեռական ցանկության կորցնելը նուստ էր նուկլեուսում բաւարկված և այդ ժամանակաշրջանում հե-

^{*)} Արհեստկան սերմնավորման յանձնակա մայրերի ապարատը չիլինք հանում։

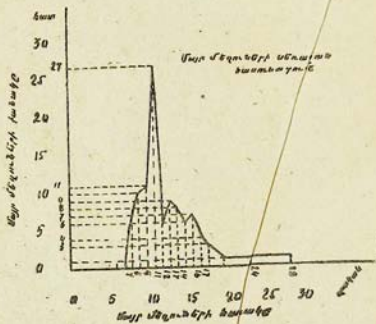
տեղափոխությունն հաշվառման եր յենթարկվում նրա յերբ և ինչպիսի որին հաշվառված յամբ դուրս դալը:

Այդ մայրերի վրա կատարած մանրամասն դիտողութ յուններին արդյունքները յերևում են ստորև թերված № 1 աղյուսակից:

Դժ. Ն. Կատ. կողմից	Մայրերի թիվ	Ժամանակ	Հասակը՝ առաջին ծննդից ի վեր (տարիք)	Հասակը՝ երկրորդ ծննդից ի վեր (տարիք)	Հասակը՝ երեք ծննդից ի վեր (տարիք)	Հասակը՝ չորս ծննդից ի վեր (տարիք)	Հասակը՝ հինգ ծննդից ի վեր (տարիք)	Հասակը՝ յոթ ծննդից ի վեր (տարիք)	Հասակը՝ յոթից ավելի ծննդից ի վեր (տարիք)	Մանկապետական
1	9	3/6	9	10	11	16	17	18	21	
2	20	4/6	8	9	15	19	25	—	—	12/7 մայրեր
3	23	—	9	17	20	31	—	—	—	մեծած վանդակում
4	29	5/6	11	14	15	16	18	21	25	
5	33	—	14	19	22	32	—	—	—	
6	40	—	—	—	—	—	—	—	—	վանդակում
7	41	8/6	8	18	—	—	—	—	—	մայրեր 29/7
8	43	6/6	49	17	21	—	—	—	—	բուստից
9	45	7/6	5	12	20	—	—	—	—	
10	46	6/6	8	15	18	19	—	—	—	
11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
12	79	9/6	16	11	—	—	—	—	—	35/6 մայրեր

Դիտողում № 1

մեծած վանդակում
վանդակում

Յանկուժյան տեղության ընթացքը հետևյալ պատկերն ունի.

№ 9 մայր մեղվի ցանկությունը տեսել և 18 որ	
№ 20 » » » » » 21 »	
№ 28 » » » » » 28 »	
№ 29 » » » » » 20 »	
№ 33 » » » » » 27 »	
№ 41 » » » » » 15 »	
№ 43 » » » » » 15 »	
№ 45 » » » » » 18 »	
№ 46 » » » » » 13 »	
№ 79 » » » » » 11 »	

№ 40 մայրը փորձի սկզբից դոդ մեղուները կողմից վաճառված էր, իսկ № 47 մայրը բուրսովին սեռական ցանկություն ցույց չափեց:

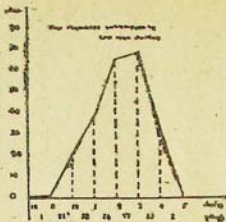
Այս փորձը ցի կարելի համարել վերջնական՝ սպառիչ յնդրակացություն հանելու համար, վերսկսեալ փորձարկելով մայրերի քանակը քիչ էր, հետևաբար եւնրաժեշտ և այդ փորձը շարունակել մի քանի ամսնյակ մայրերի վրա, վերից հետո միայն կոնկրետ յնդրակացություններ հանել:

2. Մայր մեղուների զուգավորման ժամանակը.—Մեղուները սեռական հասունության և նրա տեղության հետ միասին, անհրաժեշտ և խմանալ, թե առնասարակ զուգավորման ցանկություն ունեցող մայրերը բոսերի հետ զուգավորվելու համար՝ որովս փոր ժամերին ևն սկսում փեթակներից դուրս դալ և վճր ժամին զազարում:

Այս հետազոտությունը նույնպես կատարեցինք նախորդ փորձերի հետ զուգընթաց, 137 մայր մեղվի վրա՝ 250 դեպքով:

Մեղուների զուգավորման ժամանակի և տեղության գծով կատարված փորձերը տվեցին հետևյալ արդյունքը.

առավոտյան ժամը 10—11	1 դեպք
» » 11—12	21 »
» » 12—1	38 »
ցերեկվա » 1—2	76 »
» » 2—3	79 »
» » 4—5	2 »

Այսպիսի հետաքրքիր և նաև այն, վեր մի շարք մայրեր գուշակարվելու համար շարունակ որոնյալն ժամերին ելին դուրս գալիս, որինակի համար՝ № 14 մայրը դուրս և յեկեղ՝

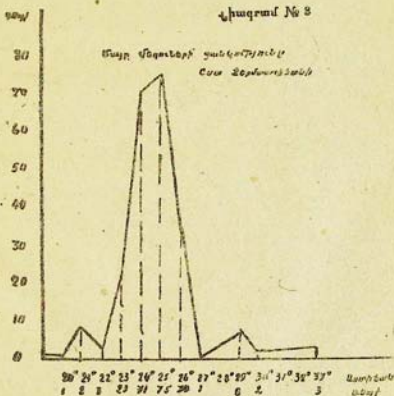
	19/6	ցերեկվա ժամը	2	անց	20	բազ.
	23/6	»	»	2	»	10
	25/6	»	»	2	»	25
	29/6	»	»	2	»	20
№ 22 մայրը դուրս և յեկեղ	12/6	»	»	1	»	35
	13/6	»	»	1	»	35
	19/6	»	»	1	»	—
	23/6	»	»	2	»	35
	24/6	»	»	1	»	10
№ 46 մայրը դուրս և յեկեղ	13/6	»	»	11	»	55
	20/6	»	»	12	»	10
	23/6	»	»	12	»	45
	24/6	»	»	12	»	50
№ 51 մայրը դուրս և յեկեղ	19/6	»	»	2	»	25
	20/6	»	»	3	»	
	21/6	»	»	3	»	
	23/6	»	»	2	»	
	24/6	»	»	2	»	40
	27/6	»	»	2	»	30

Ջեմասիմանի դեք մայր մեղսների զուգավորումն արժու՛մ.—
Մայր մեղուների զուգավորման համար անհրաժեշտ և վարդ ջերմու-
թյուն թե փեթակում և թե դրսում. շատ ցուրտ և շատ տաք յեզա-

Նախնեքին մայրերը դուրս չեն դալիս դուզավորվելու: Մայր մեղուները դուզավորման համար պահանջվելիք միջինում, սպառվում և մաշվում ջերմաստիճանը հայտարարելու համար 120 մայր մեղվի ժլատներ հատարած մանրամասն գիտադաժյունները տվին հետևյալ աղյուսակները.

20	աստիճան ջերմություն յեղած ժամանակ նկատվել է 1 դեղք
21	» » » » » 9 »
22	» » » » » 8 »
23	» » » » » 28 »
24	» » » » » 71 »
25	» » » » » 75 »
26	» » » » » 53 »
27	» » » » » 1 »
28	» » » » » 8 »
30	» » » » » 2 »
33	» » » » » 8 »

Ընդամենը 256 »

Վերահիշյալ տվյալները պարզ ու վերջիցս ևն տալիս ջերմաստիճանի խոշոր նշանակությունը մայր մեղուների զուգավորման պարբերությունը:

Գծվածք N 1

3. Մայր մեղուների տեղադրումը գրգռումը.—1933 թ. Մեղվաբուծական զոնայ կայանում գրեցինք մի այլ փորձ, վերի նպատակն էր պարզել, թե արդյոք հնարավոր է նույնահասակ կամ տարբեր հասակ ունեցող մայրերի մեջ արհեստական գրգռում առաջ բերել:

1933 թ. մեր գիտողությունների ընթացքում հանախ պատահում էինք այնպիսի մայրադադուսներ, վերինց նուկլիուսների մեկի մայրը յերբ բնական կարգով զուգավորվում էր, նրան կից նուկլիուսների մայրերը ևս զուգավորման ցանկություն էին հայտնում (նուկլիուսների միջնապատը բարակ տախտակ էր, տես N 1 նկարը):

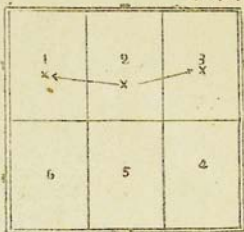
Մեր մայրադադուսների №№ 1, 2, 3 մայրերը, որինակի համար, զուգավորման ցանկություն հայտնեցին և դուրս յեկան ապարատ հետևյալ հերթադասությամբ.

№ 2-րդ մայրը մտավ ապարատ 19-ը հունիսի առ. մամբ 12 անց 10 ր.
№ 1-ին » » » » » » » 13 » 50 »
№ 3-րդ » » » » » » » 14 » 50 »

Բաղձաթիժ այնպիսի որինակներ և փաստեր նկատվել են թե արհեստական բնօրինակման մայրադադուսներում, և թե զուգավորման ցանկություն չկա մայրադադուսներում, վերինց զրգված գրեցինք այս փորձը. Փորձի համար վերցրեցինք 2 մայրադադուս իրենց 12 մոր հետ, վերջիններին 3-րդ և 6-րդ մասի յերկու կողմի ֆունկցիայից յեղած միջնադասերի փոխարեն գրեցինք բարակ մետաղացանցից պատրաստած միջնադասեր, վերահիշյալ մեղուներն իրար հետ կապ կարող էին ունենալ, բայց մի մասից մյուսն անցնել չէին կարող (տես № 2 գծվածք):

Ամեն մի մայրադադուսի № 1, 2, 3, 4, 5 մասերում տեղավորեցինք զուգավորման ցանկություն չհայտնող նույնահասակ մայրեր, իսկ դա-

Մայրադադուս

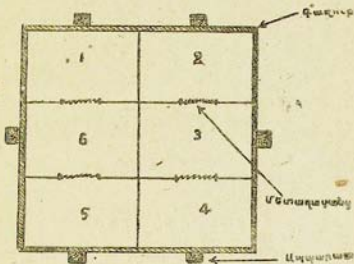

զուխներին 3-րդ, 6-րդ մասերում տեղավորեցինք աղղին զուգավորման ցանկություն հայանող մայր մեղունաց, փորպեպի դիտելինք, թե այդ մայրերը նորից ցանկություն հայանելուց ինչպիսի աղղեցություն կթողնեն հարևան մասերում գտնվող, բայց դեռ զուգավորման ցանկություն չհայանող մայր մեղունների վրա:

Այդ փորձին վորպես կոնտրոլ վերցրել էինք նույնաքանակ դազութիւն՝ իրենց 12 նույնահասակ մայրերով:

Վարպեպի մեր զխտողությունները ներս լինեն և մայր մեղունների ցանկություն հայանելը մեր աչքերից չվերական, մեքք նուկեռուսների

Ն 2 զծված

արկանացներին ամբարներն ապարտաներ, ինչպես նախորդ փորձերի ժամանակ, և ուշադիր հետևեցինք այդ 2 մայրերին՝ դրի առնելով բոլոր մանրամասնությունները:

Մայրազազութիւնքում դրգաող մայրերը տեղավորելուց հաջորդ որն սկսվեցին աննպատ յեղանակներ և անձրևներ, իսկ յերբ յեղանակը պարզվեց, թե փորձամայրերի և թե կոնտրոլ մայրերի մեծ ժառը միաժամանակ զուգավորման ցանկություն հայանեցին:

Դա կարելի չե բացատրել նրանով, զոր անձրևների հետևանքով հասունացման ժամանակը յերկարեց ու բոլոր նույնահասակ մայրերն էլ քնական ճանադարհով տեղականապես հասունացան և իրենց 12 որական հասակում դուրս յեկան զուգավորվելու:

Յերկրորդ անգամ այդ փորձը կրկնել մեզ Հաջողվեց, վերազնեակ արդեն ուշ երբ Այդ փորձը հետադադրում նորից պիտի դնել և վերջնականապես լուծել այդ խնդիրը:

Այս խնդրի հաջող լուծման դեպքում մենք կկարողանանք ուշ հասունացած մայրերը ժամանակից շուտ դըպնել և դուզավորել:

1933 թ. մեր գիտադուքյունների ընթացքում պարզվեց մի շատ հետաքրքիր յերևույթ, վորը մինչ օրս մեղվաբուծական դրականության մեջ դեռ չենք հանդիպել: Իսկ մայր մեղուների սեռական ցանկությունից խափառ դուրկ լինելն է:

Այս մայրերն իրենց ամբողջ գոյություն ընթացքում վոչ մի ցանկություն չեն հայանել բոսի հետ դուզավորվելու:

Այդ մայրերից 5 հազար (№ № 19, 56, 59, 60, 92) արհեստական սերմավորման խմբումն եր, իսկ մեկ հազար (№ 47) սեռական ցանկությունն աւտոմատիքող խմբում: Նրանք յերկար ժամանակ մնացին նուկլեուսներում, բայց դրանցից վոչ մեկը ցանկություն չհայանեց դուզավորվելու: Բացի այդ, այդ մայրերից վոչ մեկը յերկար մնալով հանդերձ, նույնիսկ շնկեցին բոսածվեր (չընդմնավորված ձվեր):

Այդ մայրերի սեռական ցանկությունից դուրկ լինելը կարող է անատոմիկական և ֆիզիոլոգիական թերությունների հետևանք լինել, վորովհետև նրանք յնթե նույնիսկ սեռական ցանկությունից դուրկ լինելին, գոնե պետք է դնելին չընդմնավորված ձվեր:

Հետադադրում նման մայրերի հանդիպելիս անհրաժեշտ է նրանց անատոմիկական հետադատության յնթարկել:

Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ ՈՒ Ն

1. Опытная пасака 1929 г. № 1—2 искусственное оплодотворение пчелиных маток.—А. С. Михайлов.
2. Новости русского и иностранного пчеловодства, выпуск второй,—породы пчел в СССР и их практическая оценка,—А. Н. Брюханенко.
3. Пчеловодство жур. № 8—9, 1934 г. племенная работа Д. Щасковский.
4. Пчеловодство жур. № 4—5, 1934 г. Основные принципы размножения пчел.—Музалеваский В. М.

ՄԵՂՈՒՆ ՅԵՂ ԲԱՄԲԱԿԻ ԲԵՂՄՆԱՓԱԶԱՏՄԱՆ ԽՆԳԻՐԸ

Մինչև այժմ բոլոր փաստերը ցույց են տալիս, զոր մասնավորապես ենտամոֆիլ բույսերի, զորոնց բեղմնափոշուումը կատարվում է մեծ մասամբ միջատների միջոցով և զորոնց մեջ են մտնում պտղատու բույսերից շատ շատերը, բերքատվության բարձրացումն ապահովելու համար անհրաժեշտ է, նախ՝ ապահովել այդ բույսերի ծաղիկների հաջող բեղմնավորումը, զորն իր հերթին կապված է բույսերի հաջող փայտաման հետ Իսկ փողոսման, մասնավորապես խաչածե փողոսման գործում, մեղունների գերը այնքան խոշոր է, զոր իր ժամանակին (1930 թ.) միութենական հաղթողիւմ ընկ. Յակովլևիլը գյուղատնտեսական կուլտուրաների բերքատվության բարձրացման մասին խոսելիս նշեց, զոր յեթե 1930 թվին մեղվաբուծության ապրանքային յեղույթը հաճախոր էր 175 միլիոն ռուբլու, մեղունների միջոցով փողոսումն ապահովելու դեպքում, բաղմամբիլ կուլտուրաների միայն բերքատվության բարձրացումը կգերազանցի մեկ միլիարդ ռուբլուց։ Հայտնի մեղվաբույժ պրոֆ. Թիլեպսը նույնպես ակնաբեկելով փողոսման, հետաքրոր և բերքատվության բարձրացման գործում մեղունների ունեցած գերը մասին, ասում է, զոր մեղուններն իրենց հաճաքած մեղրի և մոմի արժեքից տասնապատիկ անգամ ավելի արժեքավոր գործ են կատարում գյուղատնտեսության ապարիղում։

Պաշտուս բույսերի բերքատվության բարձրացման գործում մեղունների գերը զորքան էլ ակներև լինի, համենայն դեպս մինչև այժմ մեղ համար պարզ չեք այն խնդիրը, թե մեր տեղական բամբակի փողոսման գործում առատաբալ միջատները և մասնավորապես մեղուններն ինչ գեր են խաղում և ինչպես և կայանում այդ դերը, մի կարևոր խնդիր, զոր անհրաժեշտ էր անպայման պարզաբանել։

Այդ անհրաժեշտությանից յերնելով՝ ՀՄՍՀ Մեղվաբուծական գոնու կայանը 1934 թվին ձեռնարկեց համապատասխան փորձի կազմակերպմանը հետևյալ մեթոդով՝ Հաղպատի Բամբակադործական գոնալ կայանի հոգամուսի վրա ընտրեցինք յերկու փորձական՝ յուրա-

քանչյուրը 2 մ 30 սմ. լայնությամբ և 3 մ յերկարությամբ, յուրաքանչյուր փորձակետում ներգրավելով շորս շաքե բամբակենի: Անհրաժեշտ էր այդ փորձակետերն այնպես մեկուսացնել, վոր վոչ մի պատահական միջատ չկարողանար զրոյից ներս մտնել և այնտեղ յեղած բամբակենու ծաղիկներէից ուղտվել, վոչ եւ ներսում բաց թողնված մեղուները կարողանային գուրս գալ:

Դրա համար մեկուսարանների կմախքը կառուցեցինք 3 մետր բարձրությամբ, առանձին-առանձին, ամուր փայտերով և շատ ուժեղ կերպով հողամասին ամրացնելուց հետո բոլոր կողմերից ծածկեցինք նախապէս կտրված և պատրաստված մառաշաղի: Մաշկան էլ, իր հերթին, բոլոր կողմերով ամրացրինք կառուցված փայտի կմախքին: Մեկուսարանի վրայի մասը, վորին պատուհնու ավելի մեծ վտանգ կարող էր սպառնալ, ծածկեցինք յերկտակ մառաշաղի:

Ընտրված հողամասն այնպես էր, վոր մենք հարկադրված էլինք մեկուսարանները կառուցել մեկը մյուսի յետեից, փոխանակ կողք-կողքի կառուցելու: Իսկ հողամասն իր դիրքով ուներ հյուսիսից զեպի հարավ, շատ քիչ, հասարակ աչքով դռնի մանկատեղի թեքություն, այնպես վոր ջուրը նախ անցնում էր մեկ մեկուսարանը և հետո նրանից անցնում մյուսը: Այդ ուղղությամբ եւ կառուցեցինք մեկուսարանները, վորոնք իրենց լայնությամբ նայում էին հյուսիսից հարավ, իսկ յերկարությամբ՝ արեւելից-արեւմուտք:

Մեկուսարանների կառուցումը վերջացավ հուլիսի 11-ին, յերր դաշտում դեռ բամբակի վոչ մի ծաղիկ չէր նկատվում: Նույն օրը հաշվի առանք յուրաքանչյուր մեկուսարանում յեղած բամբակենիների քանակն առանձին-առանձին, չափեցինք նրանց բարձրությունը և համարակալեցինք յուրաքանչյուր բույսի ճիշտ հաշվառում կատարելու համար:

Մեկուսարաններից մեկում յեղած 57 բամբակենին միջին հաշվով ուներ 47 սմ բարձրություն, իսկ մյուս մեկուսարանում յեղած 66 բամբակենին միջին հաշվով ուներ 45.6 սմ բարձրություն: Այս վերջին մեկուսարանը, վոր զանվում էր հողամասի ցածի կողմը, ապահովեցինք մեղուներով՝ այնտեղ յեղած ծաղիկների խաշառն փոշոտում: Այս ապահովելու համար:

Փորձի ամբողջ ընթացքում այդ մեկուսարանը մեղուներով ապահոված պահելու համար այնտեղ տարանք յերեք ընտանիք: Վորպեսզի այդ ընտանիքները, յուրաքանչյուր անգամ մեկ ընտանիք, փոխեփոխ բաց թողնենք մեկուսարանից ներս:

Դրա համար յուրաքանչյուր փեթակից բաց արինք յերեւա արհաւոց, վորոնցից մեկը պահանջված դեպքում կարող էլինք բաց անել զեպի մեկուսարանի ներսը, իսկ մյուսը փակել, կամ փակել ներսում:

բացված արեւանոց և բաց թողնել մյուսը, վերադառնալով մեղուները կարող ելին դառա թափել:

Կառուցումը վերջանալուց հետո, առաջին իսկ որից, ընտանիքներից մեկը դրինք վերադառնալով մեկուսաբանում:

Հուլիսի 14-ին նկատեցինք բամբակենու առաջին ծաղիկը և այդ որից սկսած՝ յերկու մեկուսաբաններում ևլ առանձին հաշվի առանք յուրաքանչյուր որում առանձին բամբակենիները վրա բացված ծաղիկների քանակը:

Ընդունեցինք ծաղիկները հաշվառման հետևյալ ձևը:

Դուռն Գնալ յերկու որը մեկ տնգամ և յուրաքանչյուր տնգամ առանձին հաշվի առնել նույն որում բացված ծաղիկների և հաշորդ որում բացվելիք կոկոնների քանակը:

Հաշվառումն աշխիւ ձիւտ պահելու համար կարմիր յուզանեցկով նշում ելինք յուրաքանչյուր հաշվի առնված ծաղիկ ու կոկոնի կոթումն և ծաղկակալի մեկ կողմը, և յուրաքանչյուր հաշվառման ժամանակ կոնսերվի յնթադրում նախորդ անգամ հաշվի առնված կոկոնները: Յեթե վերևե կոկոն վրիպած եր լինում հաշվառումից կամ սխալ եր հաշվի առնված, ապա անք այն որը, վոր կարծում ելինք, թե պետք է բացվի, բայց չեք բացվում (այդպիսի դեպքեր շատ հազվադէպ ելին, այն ել միայն ծաղիկման վերջին շրջանում), հաշվի ելինք առնում իր ծաղիկից որվա համար:

Փորձի հետ զուգընթաց, բայց տարբեր ժամանակներում և մեկուսաբաններից դուրս, տալրակակալեցինք բամբակենու 50 ծաղիկ, նախքան նրանց բացվելը (բացվելուց մեկ ու առաջ), այնպես վոր այս ծաղիկներն չեք կարող ալցելիլ վոչ մի միջամտ, և ծաղիկներն, այս դեպքում, խայածե փոշոսման վոչ մի հնարավորութիւն չեյին կարող ունենալ, այլ կարող ելին փոշոսվել միմիայն ինքնափոշոսման կարգով:

Փորձի ամբողջ ընթացքում, յերր բամբակենու ծաղիկներ կային մեկուսաբանում, այնտեղ յեղած մեղուները շատ հիմաւրի կերպով և առավելագոյն չափով աշխատում ելին այդ ծաղիկները վրա նրանցից թե ծաղկափոշի և թե նեկտար հաղթել, վորովհետեւ նրանք մեկուսաբանից դուրս չեյին կարող գնալ, իսկ մեկուսաբանի ներսում բացի բամբակենու ծաղիկներից, այլ ծաղիկներ չկային: Բացի այդ, մեկուսաբանի տարածութիւնն փոքր լինելու և յուրաքանչյուր որվա ընթացքում յեղած ծաղիկների փոքր քանակի հետևանքով, ծաղիկներից և վոչ մեկն առանց մեղուների ալցելութիւն չեք մնում և վոյելում եր բաղմամբիլ մեղուները ալցելութիւնը:

Ինչ ստացվեց: Փորձի առկ յեղած բամբակենին ամբերիկյան «Ուպլանդ» կոչված տեսակի №90 սորտն եր նրա ամբողջ ծաղիկման շրջա-

նը տնեց ընդամենը 43 որ (սկսեց 14|7-ին և վերջացավ 4|9-ին իսկ ծաղկման ամենաշիտուն լրջանն սկսվեց հուլիսի 25-ին և տնեց մինչև ոգոստոսի 13-ը, ընդամենը 20 որ, վերջ հետո սկսվեց ծաղկման ցանաղական զգալի անկումը:

Այստեղ պետք է մատնանշել, Վոր ծաղկման վերջին լրջանում ծաղիկները վորոշ մասը լրով զարգացած չեն, այսինքն՝ քեն նըբանք առնվեցներ ունեյին, ըայց ծաղկեփողի չեյին պարունակում կամ յեթև նույնիսկ պարունակում եյին, կառուցվածքի, գույնի և խոշորության տեսակետից չունեյին այն տեսքը, ինչ վոր ծաղկման յեաուն ժամանակում: Նույնը կարելի յե ասել և վարսանդի վերաբերյալ: Ծաղկման վերջին լրջանում ծաղիկներից չատերի վարսանդը սովորականից փոքր եր և թույլ:

Մեղուներով ապահովված մեկուսարանում ծաղկման ամբողջ լըբջանում յեղած 66 բամբակենին բոլորը միասին ունեցան ընդամենը 1911 ծաղիկ, յուրաքանչյուր բույսի վրա, միջին հաշվով, 29 ծաղիկ: Ամենաքիչ ծաղիկ տվող բույսն ուներ 11 ծաղիկ, իսկ ամենաշատը՝ 93:

Մեղուներ չունեցող մեկուսարանի 57 բամբակենին բոլորը միասին ունեցան ընդամենը 2138 ծաղիկ, յուրաքանչյուր բույսի վրա, միջին հաշվով, 36 ծաղիկ:

Յերեկ մեկուսարանում յեղած ծաղիկները ցանաղական տարբերության պատճառը, մեր կարծիքով, հավանականորեն այն եր, վոր միևնույն փոքր տարածություն ունեցող հողամասի վրա մի դեպքում 66 բույս եր աճում, այն և յուրաքանչյուր բույսին ընկնում եր 16 է սմ տարածություն, իսկ մյուս դեպքում նույն տարածությամբ հողամասի վրա 57 բույս, այսինքն յուրաքանչյուր բույսին 20 է սմ տարածություն: Այդ տեսակետից անպայման վորոշ ազդեցություն ունեցավ ծաղկման վերջին լրջանում վրա հասած «չոռ» հիվանդությունը, վորն ափելի չուտ յերևան յեկավ մեղուներով ապահովված մեկուսարանում (ոգոստոսի 20-ին) և վարակեց բույսերի մեծ մասը, իսկ մյուս մեկուսարանում 6 որ ուշ (ոգոստոսի 26-ին)՝ վերջին հաշվով ափելի չաա վարակված բույսեր յեղան մեղուներով ապահովված մեկուսարանում, քան թե մեղուներ չեղած մեկուսարանում:

Մեղուներով ապահովված մեկուսարանի 2911 ծաղիկներից ստացանք ընդամենը 762 կնգուղ կամ ծաղիկների 39,87% -ը, յուրաքանչյուր բույսից, միջին հաշվով, 11,5 կնգուղ: Իսկ մյուս մեկուսարանի 2138 ծաղիկներից 818 կնգուղ կամ ծաղիկների 38,33% -ը, յուրաքանչյուր բույսից, միջին հաշվով, 14,8 կնգուղ:

Տոկոսային այդ հարաբերության մեջ յեղած տարբերությանը (1:60) այնքան ել պայտրության արժանի չի կարելի համարել, և

այդ տարբերությունն առանձնապես մեղուներին վերադրել այնքան եւ իրաւացի չի լինի, յիմե մենք հաշվի առնենք, զոր յերկու մեկուսարանի միջև ընկած բաց հողամասում յեղած 45 բամբակենու յուրանայուրից եւ, միջին հաշվով, ստացանք 11.3 կնգուդ. համարյա նույն չափ, զորչափ ստացել ելինք մեղուներով ապահովված բույսերից:

Նախքան ծաղիկները բացվելը, առաքակահալված 50 ծաղիկներից, զորոնք կարող ելին միայն ինքնարեղմնավորութամբ ընդմնադրվել, ստացանք 43 կնգուդ, այսինքն՝ ընդհանուր ծաղիկների 86% -ը:

Տաքրակահալված ծաղիկներից ստացված այդ բարձր արդյունքը մենք բացատրում ենք հենց նրանով, զոր առաքակահալումները մեն մասամբ կատարել ելինք ծաղկման սկզբնական և յետուս շրջանում, յեբր կոկոնակալման տեղտը շատ ավելի բարձր եր, քան թե ծաղկման վերջին շրջանում:

Դժբախտաբար, ուժեղ շշուռ հիվանդության հետևանքով ծաղկման վերջին շրջանից սկսած մինչև բամբակի բացվելը, զորմի յենթակա բամբակենիներն այնքան վնասվեցին, զոր հնարավորությունն չուներանք յերկու առանձին-առանձին մեկուսարաններից ստացված բամբակների քանակական և վերահական տեսակետից ճիշտ համեմատություն կատարել: Յերեք շանաքի ընթացքում մեղուներով ապահովված մեկուսարանից ստացանք ընդամենը 1600 գրամ բամբակ, իսկ մյուս մեկուսարանից՝ ընդամենը 2010 գրամ: Նեղած 410 գրամի տարբերությունը կարելի չե վերադրել նրան, զոր առանց մեղուներով մեկուսարանը շատ ավելի քիչ եւ վարակված շշուռ հիվանդությամբ, քան թե մեղուներով յեղած մեկուսարանը:

Այսանց անհրաժեշտ և մատնանշել, զոր մեղուներով ապահովված մեկուսարանում շշուռ հիվանդության ավելի շուտ յերևան գալը և ավելի շուտ տարածվելը չի կարելի մեղուներին վերադրել: Այդպիսի յեղրահաղացությունը հիմնովին սխալ էլլինի: Յերկու մեկուսարանումն եւ առավել կամ նվազ չափով շշուռ-ի տարածվելը կարելի և բացատրել, նախ՝ դրսի հետ համեմատած, մեկուսարաններում ավելի շատ յեղած խոնավությամբ և լույսի պահտարությամբ: Իսկ այդ տեսակետից յերկու մեկուսարանների մեջ յեղած խոնավության տարբերությունը նույնպես պետք և բացատրել այդ մեկուսարաններում յեղած խոնավության համեմատական տարբերությամբ: Ահա թե ինչու:

Թե մեկուսարանները և թե նրանցից դուրս գտնված հողամասերը ջրվում ելին միաժամանակ և հովասարաչափ կերպով: Բայց ջուրը շատ ավելի շուտ զարթոյանում եր բաց դաշտից, քան թե մեկուսարաններից, զորոնք ամեն կողմից ծածկված ելին մտալայով: զորով և արեի հոտաղայիները կրող չափ միայն կարողանում ելին ներս թափանցել: Այդ պատճառով և մեկուսարանների մեջ խոնավության

տոնուսը շատ ավելի բարձր էր, քան թե դաշտում: Դրա վրա պետք է ավելացնել մեկուսարաններից ներս արևի ճառագայթների կիսով չափ միայն թափանցելը, վերև. ըստ յերևույթին, նպաստում էր շոգան-ի զարգացմանը, քան թե բաց դաշտում, վերստեղ թե խոնավությունն էր պահպան, և թե արևի ճառագայթները ներգործում էին լրիվ չափով: Այդ պայմաններում բույսերն ավելի դիմացկուն էին, քան թե մեկուսարանների բույսերը: Մյուսով պետք է բացատրել դաշտում շոգան-ի պատճառած չնչին վնասը:

Յերկու մեկուսարանների մեջ յեղած շոգան-ի քանակական տարբերությունը, բացի պատահականությունից, թերևս մասամբ հնարավոր է բացատրել այն բանով, վեր մեղուներով աղանդոված մեկուսարանը, շոգանի իր համեմատաբար ցածր դիրքի, շատ ավելի զուր էր ընդունում, քան թե մյուս մեկուսարանը, վեր և ավելի շատ խոնավ էր: Շատ հավանական է սա պատճառ դարձավ այդ տեղ շոգան-ի ավելի շատ և ավելի շատ զարգացմանը, քան թե մյուս մեկուսարանում:

Այս բոլորից հետո կարելի չե յեղրակացնել, վեր

1. փորձի յննթարկված բամբակի այս սորաը (№ 36) կարողանում է շատ հիանալի կերպով խնայողորդալիկ և

2. մեղուները, յեթև վորեն դրական դեր կարողանում են խաղալ բամբակի այս սորանի փոշոտման և, հետևաբար, նրա, ընդհատությունների բարձրացման գործում, այդ 1,50/0-ից ավելի չե: Անհրաժեշտ է այս ուղղությամբ կատարել ավելի լայն ուսումնասիրություններ, մասնավոր մեր տեղական բամբակի տարբեր տեսակների վրա, տարբեր մեթոդներով, տարբեր վայրերում, տարբեր տարիներում և նախ միայն վերջնական յեղրակացություն հանել:

Նախքան վերջացնելն անհրաժեշտ ենք համարում արձանագրել այսանդ փորձի ընթացքում մեր կողմից արված մի քանի դիտողություններ, վերոնք, կարծում ենք, հետադաշում այս ուղղությամբ ուղեխառողների և վորող չափով ել բամբակ մշակողներին համար կարող են ոգտակար հանդիսանալ: Այդ դիտողությունները հետևյալներն են.

1. փորձի սեղրնական շրջանում թե մեկուսարանում և թե մեկուսարաններից դուրս յեղած բամբակենու բույսերն ունեյին դրեթե հավասար, միջին հաշվով, 46 սմ բարձրություն: Բայց փորձի տեղողություն ընթացքում մեկուսարաններում յեղած բույսերը շատ ավելի բարձրացան, միջին հաշվով, 76 սմ բարձրության հասան, քան թե մեկուսարաններից դուրս յեղածները, վորոնք ծաղկման վերջին շրջանում ունեյին, միջին հաշվով, 57,3 սմ բարձրություն:

Մեկուսարանների ներսում արեկյան կողմի առաջին յերկու

շարքի բույսերն ավելի բարձր, միջին հաշվով, 85 սմ բարձրություն ունեյին, քան թե մյուս յերկու շարքի բույսերը, վորոնք ունեյին, միջին հաշվով, 66,5 սմ բարձրություն: Իսկ առաջին յերկու շարքի բույսերից առաջին շարքի բույսերն (արևելյան կողմի) ավելի յերկար եյին, միջին հաշվով, 101 սմ մի մեկուսարաններում և 90 սմ մյուս մեկուսարանում, քան թե նույն մեկուսարաններում յեղած յերկ-րորդ շարքի բույսերը (73 սմ և 76 սմ հաջորդապահությամբ):

Մեր կարծիքով՝ շատ հավանական է, վոր այստեղ դեր է խա-ղում յերկու պայման: Առաջին՝ այն, վոր, ինչպես նախապես մատնա-նշեցինք, մեկուսարաններում ավելի մեծ քանակությամբ խոնավու-թյուն էր պահպանվում, և խոնավության այդ քանակը նպաստում է բույսի աճմանը: Բացի այդ, մեկուսարաններում յեղած բույսերը վորոշ չափով դուրկ լինելով լույսից, ավելի շատ են բարձրանում, եթիտանում են վորոշ չափով, վորի հետևանքով նրանք ավելի յերկար են լինում քան թե մեկուսարաններից դուրս յեղած բույսերը, վորոնք անաբղել, լիովին վաչելում եյին արևի ճառագայթների ամբողջ զորությունը:

Մեկուսարանների տարրեր շարքերում յեղած բույսերի բարձրու-թյան միջև նկատված տարրերությունը, հավանորեն, կարելի էլինի բացատրել նրանով, վոր մեկուսարանների ներսում մեկ կողմի բույ-սերն ավելի շուտ և շատ են վաչելում առավոտյան արևի ճառագայթ-ներից, քան թե մյուս կողմի յերկու շարքի բույսերը:

Տարրեր շարքերում յեղած բույսերի բարձրության (հասակի) տարրերությունը ցույց է տված հաջորդ եջում բերված №1 աղյու-կում:

Փորձի քննամուտ արդյունքները տարբեր մեկնատրամներում յեղ
 մուտք մեջ յեղած տարբեր չափերում.

Մեկունքով ապահովված մեկնատրամում

Մ. Ձ.	Բույսերի քանակը տարածված	Բույսերի քանակը մեկունքով	Բույսերի քանակը մեկունքով	Մեկունքով ապահովված մեկնատրամում	Մեկունքով ապահովված մեկնատրամում	Մեկունքով ապահովված մեկնատրամում	Մեկունքով ապահովված մեկնատրամում	Մեկունքով ապահովված մեկնատրամում	Մեկունքով ապահովված մեկնատրամում
1	1—14	58,6	101	57,8	667	47,6	227	16,2	84
2	15—30	46,4	78		459	28,7	187	11,6	40,7
3	31—48	47,8	64		391	21,7	169	9,4	43,2
4	49—66	44,0	61		394	21,99	179	10,0	45,4

Առանց մեկունքի յեղած մեկնատրամում.

1									
2	1—12	51,7	90	57,8	708	54	290	22,8	41,1
3	14—26	47,5	76		507	39	178	13,7	35,1
4	27—44	43,4	70		546	33,3	199	11,0	36,4
	45—57	47,1	68		382	29,4	151	11,6	39,5

Այս աղյուսակից նույնպես յերևում է, Վոր

1) վորքան բարձր են տվյալ բամբակենու անման ուժն ու տեմ-
 պը, համեմատած մյուս բամբակենիների հետ, այնքան համեմատա-
 բար բարձր է նաև նրա ծաղիկավունքունը.

2) վորքան շատ է տվյալ բամբակենու ծաղիկների քանակը, հա-
 մեմատաբար շատ է նաև այդ բամբակենու վրա կազմված կնդուղների
 քանակը (բացարձակորեն)։ Բայց միաժամանակ վորքան տվյալ
 բամբակենու ծաղիկների քանակը շատ է, համեմատաբար ցածր է
 այդ ծաղիկներից կազմված կնդուղների տոկոսը։ Այդ են ցույց տա-
 րեն մեր փորձած բոլոր շաբլոնների բամբակենիները, բացառելով
 առանց մեկունքերով յեղած մեկնատրամի 1 շաբլոնի բամբակենիների.

Ինչպես ստորև բերված № 2 աղյուսակից յերևում է, այս դեպ-
 քում փորձի յենթարկված 123 բամբակենիների 74,8%-ը ալիկ է
 10—40 ծաղիկ, իսկ Յադան 25,2%-ը՝ 41—90 և ալիկ ծաղիկ 10-ը
 ծաղիկից պակաս և 93 ծաղիկից ավելի ծաղիկ ավելի բամբակենիներ չեն
 յեղել.

Աղյուսակ N 2.

Փորձառելված 128 բամբակենիների դասավորումն ըստ նրանց օված ծաղիկների բաժանելի.

10—20	21—30	31—40	41—50	51—60	61—70	71—80	81—90	91—100
Ծաղիկներ	Ծաղիկներ	Ծաղիկներ	Ծաղիկներ	Ծաղիկներ	Ծաղիկներ	Ծաղիկներ	Ծաղիկներ	Ծաղիկներ
28	39	26	18	8	1	2	2	

Ստորև բերված N 2 աղյուսակից յերևում է, վոր ավելի բամբակենիների 80%-ը ավել է 1—20 կնգուղ, իսկ նրանց 20%-ը 21—50 կնգուղ: Այս դեպքում 4-ից պակաս է 45-ից ավելի կնգուղ ավոդ բամբակենի չի յեղել:

Աղյուսակ N 3.

Փորձառելված 123 բամբակենու դասավորումն ըստ իրենց օված կնգուղների բաժանելի.

1—10	11—20	21—30	31—40	41—50
Կնգուղ	Կնգուղ	Կնգուղ	Կնգուղ	Կնգուղ
ուենցուղ	ուենցուղ	ուենցուղ	ուենցուղ	ուենցուղ
56	58	12	1	1

Բամբակենու ծաղիկն ակում է բացվել արևածաղից գրիթն անմիջապես հետո, պայմանով վոր շվաքում չլինի, հակառակ դեպքում, նայած որվո ջերմաստիճանին, նրա բացվելն ուշանում է մոտավորապես մեկ ժամ կամ ավելի:

Նորմալ յեղանակներում բամբակենու ծաղիկ կյանքը տևում է մեկ որ, այն է՝ առավոտյան բացվում է և յերեկոյան թառամում ու նորից փակվում: Ծաղիկ պակն ընդհանրապես չի թափվում նույն որը, այլ կամաց-կամաց չորանում և բաժական յերկար ժամանակ տևում է կազմած կնգուղի գաղաթին: Յեթև կնգուղը չի դարձանում, պսակը թափվում է 2-րդ կամ 3-րդ որը:

Համեմատաբար ցուրտ որներում բամբակենու ծաղիկ կյանքը, փոխանակ մեկ որվո, տևում է յերկու կամ ավելի որ: Թե ինչ ջերմություն և պահանջում բամբակենու ծաղիկը նորմալ կերպով բացվելու և թառամելու համար, այդ ուղղությամբ մեր կողմից աշատատենք չի տարված և մեր ներկա նյութից դուրս է:

Բամբակենու այս սորակ (N 36) ծաղիկն իր բացման ընթացքում բաց դեղնավուն տեսք ունի, իսկ յերեկոյան դեմ, յերբ նա ակում է թառամել, ստանում է մուգ կարմրավուն տեսք:

Յեթև այլ ծաղիկներ չկան չըջապատում, ինչպես այս դեպքում մեկուսաբաններում, մեղուները շատ ուժեղ աշխատում են բամբակենու

ծաղիկներն վրա, նրանք հավաքում են և՛ նեկտար, և՛ ծաղկափոշին։ Նեկտար հավաքելու համար աշխատող մեղուն միշտ խուսափում է ծաղկափոշուց։ Նա իջնում է նախ պսակաթերթի ծայրին և հետո շատ դժուարությամբ, վոռեքրը լայն պարզած, ներս և սողոսկում ծաղկի միջին նեկտար ձեռնու համար. բայց յեթե պատահականաթյամբ փոշուովում և նրա ժառմինը, նա մաքրում և այդ փոշին և դարսում իր հետին վոռների վրա, ինչպես այդ կաննը ծաղկափոշի հավաքող մեղուն։ Այն մեղուն, վոր զբաղված է միայն ծաղկափոշի հավաքելով, փոխանակ ծաղկի պսակաթերթիկի յեղերքին իջնելու, ինչպես այդ անում են նեկտար հավաքելու համար աշխատող մեղուները, — նա ուղղակի իջնում է ծաղկի վարսանդի վրա և անցնում ու արորում և առնջները։

Բամբակենու ծաղկափոշին շատ առատ է, բայց այնքան խոշոր, վոր մեղուները զժառուրթյամբ են դարսում իրենց հետևի վոռների վրա։ Միեւնույն մեղուն նույն ծաղկի վրա միաժամանակ իջնում և բարձրանում և ժ—Ց անգամ և հետո միայն անցնում մյուս ծաղկիներին։

Ետև հազվագյուս դեպքում միայն յնրկու մեղու միաժամանակ աշխատում են բամբակի միևնույն ծաղկի վրա, և յեթե այդ տեղի յն ունենում, դա շատ հավանական է, վոր լինում է պատահաբար, վորովհետև յնր մի մեղու նկատում է, վոր տվյալ ծաղկի վրա արդեն մեղուկու, չի իջնում նույն ծաղկի վրա։

Մեղուների աշխատանքի վերաբերյալ այստեղ բերված բոլոր արվյալները ցույց են տալիս, վոր մեղուն, հարկ յեղած զեղքում, շատ հիանալի կարող է խառնել փոշուում կատարել բամբակի տարբեր տեսակների կամ տարբեր սորտերի միջև։

Անհրաժեշտ ենք համարում դարձյալ մասնանշել, վոր այստեղ բերված դիտողություններից և թվական արվյալներից վերջնական յեղբակացություններ հանելու համար, պետք է նույնանման փորձեր շարունակել և ձեռք բերել ավելի մեծ և ավելի համադեցուցիչ թվական արվյալներ։ Իսկ բամբակի բերքատվության վրա հենված և մեկուսացած ձևով վորևե փորձ կազմակերպելիս, անհրաժեշտ է նախապես մտածել մեկուսաբանների ներսում շշուռ հիվանդության դարձացումն արդելիլու պայմաններ ստեղծելու մասին։ Այդ առթիվ պետք է նկատի ունենալ, վոր բամբակենու ծաղկման վերջին շրջանում է, վոր «չոռն» սկսում է ուժեղ թափով դարձանալ։ Այնուհետև անհրաժեշտ է վերացնել մեկուսաբանները, վորպեսպի հնարավոր լինի «չոռն»-ի դեմ պայքարել և հետո կատարել բամբակի հաշվառում։ Հսկառակ զեպքում «չոռն» հիվանդությունը կարող է խանգարել և անհնարին դարձնել վերջնական յեղբակացություն հանելու աշխատանքը։

ՄԻ ՀԱՐԲ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐԻ ՆԵԿՏԱՐԻ Դ Ի Ն Ա Մ Ի Կ Ա Ն

Նպատակ ունենալով ուսումնասիրելով Հայաստանի մի շարք աշ-
քի ընկնող նեկտարատու կուլտուրաների նեկտարի դինամիկան և նրա
քանակական ու ժամկական հատկութիւնները՝ ՀԱՅԷ Մեղվարուծա-
կան գոնալ կայանը 1932 թ. գարնանը ձեռնարկեց Յերեսի պտղա-
տու և այլ կուլտուրաների նեկտարի դինամիկայի հետազոտական աշ-
խատանքները։ Այդ աշխատանքներին դուրսնա կատարվեցին նաև
նեկտարի առկայեաները և նեկտարի վրա ազդող ներքին և արտա-
քին ֆակտորների ուսումնասիրութիւնները։

Մերոյ.— Պատասխան կուլտուրաների նեկտարի դինամիկան ուսում-
նասիրելու համար ոգտվել ենք գոյութիւն ունեցող կապիւլիարի և
ֆիլլարաթի մեթոդներից՝ հետևյալ ձևով։

Կապիւլիարների ոգնութիւնը աշխատելիս վերցրել ենք ապակե
խողովակներից պտարաստված կապիւլիարներ (մազանոթներ)։ Նախքան
նեկտար վերցնելը կապիւլիար խողովակները կշռել ենք առանձին-ա-
ռանձին անալիտիկ կշռաքնների ոգնութիւնով։ Հետո այդ կապիւլիարնե-
րի ոգնութիւնը ծաղիկներից վերցրել ենք նեկտար ու նրանից կշռել
առաջին և յերկրորդ կշռումների միջև յեղած տարբերութիւնը կլինի
միլիգրամներով արտահայտած նեկտարի քանակը։ Այս գործողութիւնն
որովա ընթացքում կատարել ենք մի քանի անգամ։

Նիշտ նույն ձևով մենք վարվել ենք ֆիլլարաթի ոգնութիւնը
աշխատելիս, միայն այն տարբերութիւնով, վր կապիւլիարների փոխա-
րեն վերցրել ենք ֆիլլարաթաղթ։

Մեր փորձերի արդոււնքներից հետաքրքիր են այն թվերը, վո-
րոնք ստացել ենք մի շարք վորդումների միջինը հանելուց։ Յեթե
վերցնելու լինենք մի շարք կուլտուրաների վերաբերյալ կատարված
ուսումնասիրութիւնները, ապա մենք կստանանք ըստ կուլտուրաների
արտադրված նեկտարի քանակութիւնն առաջնադույն շափը, այսինքն՝

ձերանի համար	1 ¹ / ₂ —3	միլիգրամ
կեռասնեռ համար	1 ¹ / ₂ —3	»
ապիտակ ակացիայի	4—7	»

դեղձենու	»	$2\frac{1}{2}-7$	»
բալենու	»	$1\frac{1}{2}-3\frac{1}{2}$	»
լորենու	»	0.5-0.75	»

Բամբակի տեղական սոբաերի համար ծաղկակալային նեկտարանոցներին՝ 2—3 մզ:

Տեղական նեկտարանոցներին՝ 0,1—0,2 մզ:

Յեղիպտական բամբակի մոտ նեկտարի արտադրությունն ավելի առատ է ծաղկակալային նեկտարանոցում (3—6 մզ և ավելին), իսկ տերևների նեկտարանոցներում՝ 0, 3—1 մզ: Պիտի նշել նաև այն, վոբ տեղական բամբակենու ծաղիկներին կապիլլարների ոգնությամբ զսփար և նեկտարը հանել:

Մե շարք փորձերի հիման վրա պարզվեց, վոբ ծաղիկ նեկտարը վոբուելը ճիշտ չի լինում, յնթև ծաղիկը միջատներից չի մեկուսացվում:

Բաց թողած և մառլայի տալրակներով մեկուսացված ծաղիկներին վոբ կատարված քանակական ավյալները ցույց տվին, վոբ խոշոր տարբերություն կա սրանց միջև նեկտարի պարունակության տեսակետից: Որինակ՝ դեղձենու բաց ծաղիկները ավին 6—7 միլիգրամ նեկտար, իսկ մառլայից պատրաստված տալրակներով մեկուսացված ծաղիկները՝ 11 մզ:

Սպիտակ ակացիայի բաց ծաղիկները առվորաբար տալիս են 3,2—4 մզ նեկտար, իսկ մառլայից պատրաստված տալրակներով մեկուսացված ծաղիկները՝ 6—7 մզ:

Այստեղից պարզ կերպով կարելի յև յեղրակացնել, վոբ բաց, մեկուսացման շենթարկված ծաղիկները, անկախ նրանից, թև մի կամ միքանի անգամ յենթարկվել են միջատների հաճախման, կարող և պարունակեն այս կամ այն քանակությամբ նեկտար: Տարբեր հասակ ունեցող ծաղիկները տարբեր քանակության նեկտար են պարունակում:

Չնայած նեկտարի արտադրման կորագլծը վոբո նեկտարատու բույսերի մոտ կախված է ներքին ֆակտորներից, բայց անժխտելի յև նաև այն, վոբ արտաքին օդերևութաբանական ֆակտորների ազդեցությունը նեկտարի արտադրման կորագլծի վրա զգալի յև (Շանդեր): Մեր ուսումնասիրությունները հաստատում են գրահոնության մեջ դոյություն ունեցող այն դոյութիները, ըստ վոբոնց մի շարք բույսերի մոտ նեկտարի արտադրումն ունի յերկու մաքսիմում:

Մեկն առավոտյան և հայտնվում, իսկ մյուսը՝ յերեկոյան:

Մաքսիմալ կետը, նայած կլիմայական պայմաններին, տեղափոխվում է այս կամ այն կողմը: Եոգ ու արևոտ որերին առավոտյան մաքսիմումը չուտ և վրա հասնում, իսկ յերեկոյանը՝ ավելի ուշ: Խո-

նազ մ. ամպամած որերին առավոտյան մաքսիմումը տեղի յն ունենում ուչ, իսկ յերեկոյան մաքսիմումը տեղի յն ունենում շուտով նազ մ. ամպամած որերին (ըստյ վոչ ցուրտ) նեկտարի արտադրությունը համեմատաբար ավելի մեծ է, քան չոր որերինը. այս դեպքում նեկտարի գլխավոր մասը շուր է:

ՆԵԿՏԱՐՆԵՐԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՐԱԳԻՄՆ ՈՐԼԱ ԸՆԹԱՅՈՒՄ

ԿեռասնՅի

Առավոտյան ժամը	7-ին	1	մգ	1	մգ	1,5	մգ	
ցերեկվա	9-ին	1	մգ	1	մգ	1	մգ	
»	»	11-ին	1,5	մգ	1	մգ	1	մգ
»	»	1-ին	3	մգ	1,5	մգ	3	մգ
»	»	3-ին	1	մգ	1	մգ	1,5	մգ
յերեկոյան	»	6-ին	2	մգ	2	մգ	2,5	մգ
»	»	8-ին	2	մգ	1,5	մգ	2	մգ

ժամը զբված է յերեք կրկնադությամբ:

Ապրիլի 15-ին, արևոտ որ,

առավոտյան ժամը	7-ին	1 մգ	0,1 մգ	1 մգ
ցերեկվա	»	9-ին	1 մգ	1,5 մգ
»	»	11-ին	1 մգ	1,5 մգ
»	»	3-ին	—	0,5 մգ
յերեկոյան	»	6-ին	1 մգ	1,5 մգ
»	»	8-ին	1,5 մգ	1,5 մգ

Մեր կողմից ուշադրություն է դարձված Մանկավարժական ինքնախառնակ բակում գտնվող լոբնիններին (*filia Parvifolia*)։ Այդ դիտողություններն ընթացքում հայտարարվեցին նեկտարի արտադրության հետաքրքիր կորագծեր, վորոնք բերում են ք:

Լորեհի

Հունիսի 10, արևոտ, տաք որ.

առավոտյան ժամը	7-ին	3	ձաղկի միջին	2,5	մգ	
»	»	9-ին	»	»	1,5	մգ
ցերեկվա	»	11-ին	»	»	0,5	մգ
»	»	1-ին	»	»	0,75	մգ
»	»	3-ին	»	»	1	մգ
յերեկոյան	»	6-ին	»	»	1	մգ
յերեկոյան ժամը	8-ին	3	ձաղկի միջին	1,5	մգ	
»	»	9-ին	»	»	2	մգ

Վարդեղի նեկտարի արտադրության պրոցեսում պարզվե ջրի է չոր նյութերի հալսակման դինամիկան, նեկտար ներծծած Ֆիլարո-

թղթերը չորացնող պահառանում մեղմ քերմուքյան ազդեցության տակ պահելուց հետո նորից կշռեցինք և ստացանք հետևյալ պատկերը:

ԼՈՐԵՆՈՒ ԶՈՐԱՅՄԱՆ ՑԵՆՑԱՐԿԱՄ ՆԵԿՏԱՐԻ ԿԵՌՈՇ

առավոտյան ժամը	7-ին	4	ծաղկից	0,5	մգ
»	»	9-ին	6	»	0,5 մգ
»	»	11-ին	6	»	0,5 մգ
ցերեկվա	»	1-ին	10	»	0,5 մգ
»	»	3-ին	10	»	0,5 մգ
յերեկոյան	»	6-ին	5	»	0,5 մգ
»	»	8-ին	5	»	1 մգ
»	»	9-ին	5	»	1 մգ

Մասնախից պատրաստած տարաբաներում մեկուսացված յերեք ծաղկից ցերեկվա ժամը 11-ին ստացվեց 1,5 մգ չոր նեկտար, մինչդեռ չմեկուսացված 6 ծաղկից՝ միայն 0,5 մգ նեկտար:

Մյուս հետաքրքիր բույսը, վորը գրավեց մեր ուշադրությունը, դա սպիտակ ակացիան է: Բերում է մ յերկու անգին՝ որինակներ:

ՍՊԻՏԱԿ ԱԿՑԻԱ

19-ը մայիսի, ամպամած ուր.

(վորոշվել է յերեք կրկնողությամբ)

առավոտյան ժամը	7-ին	4	մգ	3	մգ	3	մգ
»	»	9-ին	4	մգ	3 $\frac{1}{2}$	մգ	3 մգ
»	»	11-ին	4	մգ	4 $\frac{1}{2}$	մգ	5 մգ
ցերեկվա	»	1-ին	4 $\frac{1}{2}$	մգ	4 $\frac{1}{2}$	մգ	5 մգ
»	»	3-ին	3 $\frac{1}{2}$	մգ	3	մգ	3 $\frac{1}{2}$ մգ
յերեկոյան	»	6-ին	4 $\frac{1}{2}$	մգ	4	մգ	3,5 մգ

նույնը մայիսի 23-ին, արևոտ ուր.

առավոտյան ժամը	7-ին	3	մգ	4	մգ	3,5	մգ	
»	»	9-ին	3,5	մգ	4	մգ	3,5	մգ
»	»	11-ին	4,5	մգ	4,5	մգ	4	մգ
ցերեկվա	»	1-ին	4	մգ	4	մգ	3,5	մգ
»	»	3-ին	3,5	մգ	3	մգ	3	մգ
յերեկոյան	»	6-ին	3,5	մգ	3,5	մգ	3,5	մգ
»	»	8-ին	4,5	մգ	3,5	մգ	3	մգ

Յույց տալու համար, թե ցուրտն ինչպես է ազդում նեկտարի առատության վրա, ստորև բերում ենք մայիսի 22-ի տվյալները, յերբ քերմատախնամի փռքերից անկում տեղի ունեցավ, համեմատած նույն ամսի 23-ի հետ, յերբ առավոտյան ավելի տաք էր:

մայիսի 22-ին

առաջնության ժամը 7-ին 3 մզ 2 մզ 2,5 մզ

» » 9-ին 3 մզ 2 $\frac{1}{2}$ մզ 3 մզ

մայիսի 23-ին

առաջնության ժամը 7-ին 3 մզ 4 մզ 3,5 մզ

» » 9-ին 3 $\frac{1}{2}$ մզ 4 մզ 3,5 մզ

Ջերմաստիճանի փոքր անկումը (3°C) ազդել է նեկտարի արտադրման վրա:

Նոր բացված և վաղուց բացված ծաղիկների մեջ նեկտարի քանակը վերաջելու համար մի քանի կրկնողությամբ կատարված փորձերը ավելի աշխարհյունքը, վեր նորարաց յուրաքանչյուր ծաղկից ստացվեց 1,5—2 մզ նեկտար, իսկ չուտ բացված ծաղկից՝ 2—3 մզ:

ՄԵԼՈՒՆԵՐԻ ՄԵԼՈՒՆԵՐԻ ՄԵԼՈՒՆԵՐԻ ՄԵԼՈՒՆԵՐԻ ՄԵԼՈՒՆԵՐԻ ՄԵԼՈՒՆԵՐԻ

Յերկար տարիներից իվեր մեղմարուծութեան մեջ շոյութեան ունի, աշխատեցողութեան արհեստական բազմազան (ձառ վերջնական) մեթոդ, վորն արդյունավետութեան տեսակետից հիմնականորեն աւարտեցվում է ընկերական ձառնարկութեանը, Այդ մեթոդի առավելութեանն այն է, վոր նա հնարավորութեան է տալիս հիմնական ընտանիքի զանգվածից մի վորտե մաս արհեստականորեն տեղադրել և կազմակերպել նոր ընտանիք, տալով բնականավորված կամ չբնականավորված մայր և համապատասխան սարքավորում:

Արհեստական բազմազան մեթոդով նոր ընտանիքներ կազմակերպելու ասպարեկում կան տեխնիկական տարրեր, բազմաթիվ յեղանակներ, սակայն մեղ մտ, մասնավորապես Հայաստանի մեղմարուծութեան արտադրութեան մեջ կիրառվում են՝ 1) ընտանիքի համապատասխան, 2) համապատասխան, 3) մասնատման (սովորական) յեղանակները, վորոնցից վերջինը մեղմարուծական դոմայն կայանի աստղագրութեամբ արտադրութեան մեջ մասնատման ծավալ և ստացել 1933—1934 թվին:

Ընդհան 1933 և 1934 թ., մեր առաջ խնդիր և դրված արհեստական բազմազան մեթոդով արագացնել մեղմարագման մինչ օրս գոյութեան ունեցող տեղանիքը և դրեկորել այն մոմենտները, վորոնք այս կամ այն չափով կարող են ազդել նրա վրա:

Յեղնելով 1933 թ. արտադրական տարում կլիմայական և բերքի տարրեր պայմաններում մեր կատարած արագացրած բազմազան փորձի ընդհանուր տվյալներից, 1934 թ. Յերևանում 30 ընտանիքի նկատմամբ կազմակերպեցինք ավելի լայն վորձ՝ կիրառելով մեղ մտ գործադրվող վերոհիշյալ բերք յեղանակը:

Այնպատանքի ծրագրում նախատեսեցինք արագացրած բազմազան աշխատանքներն ավարտել մինչև լեռնային շրջան տեղափոխելը, ոչտագործելով նաև նախալեռնային վայրերի բերքը:

Յուրաքանչյուր յեղանակի փորձարկման համար հատկացրինք 10-ական ընտանիք: Ըստ ծրագրի, կիսման յեղանակով նոր ընտանիքներ:

Նիժնիեր պետք և կազմակերպելինք այն ժամանակ, յերբ հիմնական ընտանիքն ունի առնվազն 8—9 շրջանակ զորդ ու ձու և ձեռքի տակ ունենք բեղմնավորված մայրեր, Հաժաքածու, յեղանակով նոր ընտանիքներ պետք և կազմակերպելինք պարբերաբար, մի քանի ընտանիքից առաջ կազմակերպված ընտանիքներին բեղմնավորված կամ չբեղմնավորված մայրեր, Մասնատման (առվողկայի) յեղանակով պետք և պարբերաբար կազմակերպելինք նոր ընտանիքներ, ամեն մի ընտանիքից առաջ նրանց չբեղմնավորված կամ բեղմնավորված մայրեր և կամ մայրապետուկներ:

Նախատեսել նշինք ժողովաբնականների վերաբերյալ հետևյալ հաշվառումները կատարել.

1. նոր կազմակերպված ընտանիքների կազմակերպման սըն ու ուժը.

2. ընտանիքներում գործած չեչերի քանակը.

3. բոլոր ընտանիքներում յեղած կերտապաշարը.

4. գործող մայրերի վերաբերյալ ընդհանուր դիտողություններ, Ապրիլի 7-ին ժողովաբնականներն ու նեյին հետևյալ պատկերը. № 1

Ըստ յեղանակների	Նին ըստ կարգի	Մեղան պատում էր	Վորդ ու ձու	Կերտապաշար	Մ. հատակը
1. Հաժաքածու.	1	4	2	3	1933
"	2	5	4	5	"
"	3	3	2	1	"
"	4	6	2	3	"
"	5	4	3	4	"
"	6	6	4	1	"
"	7	4	2	3	"
"	8	5	2	4	"
"	9	4	2	4	"
"	10	4	2	5	"
Ընդամենը	10	45	25	32	"
2. Կիւման	11	4	2	2	1933
"	12	5	2	2	"
"	13	5	3	3	"
"	14	5	3	4	"

Ըստ յեղանակների	№№ ըստ կարգի	Մեզան պատասխ մը	Վարդ ու. ձա.	Յերա- պաշտը	Մար հասակը
>	15	4	2	4	"
>	16	8	8	8	"
>	17	6	3	4	"
>	18	3	2	3	"
>	19	5	4	4	"
>	20	48	27	31	"
Ընդամենը	10	49	27	31	"
Բ. Մասնատման (սովորական)	21	6	3	3	1938
>	22	5	3	3	"
>	23	5	3	3	"
>	24	5	3	3	"
>	25	6	3	5	"
>	26	5	2	4	"
>	27	5	2	4	"
>	28	5	2	4	"
>	29	4	2	4	"
>	30	4	2	6	"
Ընդամենը	10	50	24	43	"
Բոլորը միասին	30	148	76	106	"

Ստուգումից հետո կատարեցինք կերպագաշարի հավասարեցում, իսկ 28/4-ից սկսած բոլոր ընտանիքներին հավասար լափով կեր տրվի՞ր:

Ստորև բերված աղյուսակը ցույց է տալիս զոգսիչ կերի տըրված քանակը և տալու ժամանակը:

Ամսա- թիվ	Կերակրվող ընտանիքի քանակը	Կերի համար զոգսիչ առ- ջամիտ	Կերակրվող ընտանիքի աղյուսակ	Կերակրման համար օրվա ընթաց- քում	Զեռման ընթացք
28/4	50	7			Կերակրումը զագսիչ- քինք 1/6-ին: Բոլոր զոգ- նաշնտանիքների կերա- կրման համար զոգնա- զոնքինք ընդամենը 66 է լաքարավազ:
27/4	80	6			
28/4	80	4			
30/4	30	4			
3/5	80	6			
5/5	30	4 ¹ / ₂			
14/5	80	4 ¹ / ₂			
19/5	80	8			
21/5	80	8			
23/5	30	8			
25/5	30	6			
27/5	80	6			
28/5	30	6			
29/5	30	6			
31/5	30	6			
1/6	30	6			

Փորձաշնտանիքներում յեղան՝ կնջված վերջի առաջին շա-
փումը կատարեցինք առ 4-ն մայիսի 1934 թ., վերը տվեց հե-
տևյալ պատկերը.

Ձ Ձ ընտանիքի	Չափում	ՁՁ ըն- տանիքի	Չափում	ՁՁ ըն- տանիքի	Չափում
Համարում				Մասնամաս (ամփոփա)	
1	9000	12	9600	21	8200
2	8500	13	11800	22	7600
3	10000	14	7600	23	12800
4	6800	15	7100	24	10100
5	7200	16	9600	25	7500
6	8800	17	8200	26	9200
7	12100	18	9600	27	6800
8	10200	19	7500	28	7200
9	9600	20	7900	29	7000
10	7200			30	8100
	88800		88800		87200
Երամ					
11	7900				

ՆՈՐ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԳԵՐՊՈՒՄԸ

Երաման յեղանակով նոր ընտանիքներին կազմակերպում են սկսե-
ցինք մայիսի 30-ից, Նույն որը համասար մասերի բաժանեցինք
Ձ 13—16 ընտանիքը, իսկ հունիսի մեկին՝ Ձ 11, հունիսի 3-ին՝ Ձ 12
և 17, հունիսի 4-ին՝ Ձ 20 և 18, հունիսի 5-ին՝ Ձ 19 և հունիսի 8-ին՝
Ձ 18 և 16 ընտանիքները, Այս ևևով կազմակերպված բոլոր նոր ըն-
տանիքներին տվինք բնակավայրված մայրեր:

Սկսած մայիսի 8-ից մինչև հունիսի 15-ը համաճառ յեղանա-
կով կազմակերպեցինք 20 ընտանիք, իսկ բաժանիկի դաշտում՝ հինգ
ընտանիք. ընդամենը 25 ընտանիք. մինչև հունիսի 20-ը կազմակերպ-
ված 16 ընտանիքը յերեք չրջանակի վրա ելին, հունիսի 13-ին կազ-
մակերպված 5 ընտանիքը 6 չրջանակի վրա, իսկ քամրակի դաշտում
կազմակերպվածները՝ 5 չրջանակի վրա:

Սկսած մայիսի 8-ից մինչև հունիսի 15-ը առվողայի մեղմապարսի յեղանակով կազմակերպեցինք 22 ընտանիք՝ յուրացանլյուրը 3 շրջանակի վրա, իսկ բամբակի դաշտումն էլ կազմակերպեցինք 9 ընտանիք, վերից 5-ը՝ 4 շրջանակի վրա և մեկը՝ հինգ շրջանակի վրա։ Ուրիշ խմբերում ստացված են հետևյալ արդյունքները.

Հիմնական ընտանիք	աճ	բոլոր միասին	աճի մե- ծությունը	արդյուն- քի մեղմ մեղմով	գործված լեռեր	
Համաքանու- յեղանակ	10	23	35	250%	—	95
Կիսման	10	10	20	100%	44	55
Մեղմապարս (առվողայ)	10	31	41	310%	—	136

Մեր Հեռնարկած բաղժացման փորձերը թե կլիմայական և թե բերքի անհաջող պայմաններում ընթացան. բացի այդ, վոյ միայն ուշ կազմակերպվեցին մայրաքաղաքում յայն աշխատանքները, այլև անհա-
նուն յեղանակների պատճառով մայրերն ուշ բեղմնավորվեցին։ Այդ բոլորն, իհարկե, անդրադարձան փորձի արդյունքների վրա։

Հետ մեր աշխատանքի ծրագրի, նախատեսել էինք մատուցել բերքն ազատագործելուց հետո տեղափոխել Մեան կամ Թալարուի գյուղը, սակայն մատուցելի վրա կլիմայական պայմանները, բերքի անկայուն լինելը և միանգամից կարգիլը հնարավորություն չտվեցին շարունա-
կել բաղժացման աշխատանքները, վերջով հուլիսի 23-ին ստիպված յեղանք փեթակները բամբակի դաշտ տեղափոխել, զորտեղ բերքը, նա-
խորդ տարիների համեմատությամբ, կարճ տևեց, իսկ չոգը բավական արդիւլը հանգրսացավ մեղունների նորմալ աշխատանքին։ Մինչև հե-
տեմբերի 25-ը բոլոր փորձաշնամանքներում կատարեցինք կերպապա-
րի մոտավոր համադարձում, թե նոր կազմակերպված և թե հիմնա-
կան փորձաշնամանքները յեղած ընդհանուր արդյունքի մեղմով
եր 988 կգ, ներառյալ նաև վերջրած արդյունքի մեղմով։ Գրողունիցիան տառա-
մին խմբերում յեղավ հետևյալ չափով.

1. Համաքանու 334 կգ կամ 33,4 կգ հիմն. ընտանիքին.
2. Կիսման 264 » » 26,4 » » »
3. Մեղմապարսերի 390 » » 39,0 » » »
առվողայի

Արհեստական արագացրած բաղժացման մեթոդով մեր կատարած փորձերը՝ փորձավայրերի հետ կապելու համար՝ ստորի բերինք 1923 թվին Շահալիում (Կիլոմետրական շրջան) այդ ուղղությամբ մեր կատա-
րած փորձերի ամփոփած ավյալները։ Այդ փորձերի ընթացքում բնա-
կան զարգացման հետ, համեմատության և սրված արհեստական բաղ-

մացման մեթոդը (ընտանիքներ՝ վորոնցից արհեստական ձագ չի վերց-
ված, այլ իրենց իրենց մեջ են զարգացել)։

Բազմացման փածի արդյունքները 1927 թ.

Փորձարկման փորձերի քանակը	Ցածկված ընտանիքների քանակը	Ընտանիքների քանակը	Ընտանիքների քանակը	Ընտանիքների քանակը	Ընտանիքների քանակը	Ընտանիքների քանակը
Բնական զարգաց- ման	10	543100	—	—	66,5	44,5
Արհեստական						
1 խումբ	10	69200	10	100%	60,5	72
2 >	10	976400	15	150%	89,0	118
3 >	2	204900	6	300%	17,5	25

Այսպիսով մեր ձեռքի տակ ունեւինք յերկու գոտիներում կլիմա-
յական և բերքի տարբեր պայմաններում ձեռք բերված արհեստական
մեթոդով բազմացրած բազմացման բարձր տեղումներ։ Կազմակերպված
ընտանիքների նկատմամբ փորձի արդյունքներից վստահ չենք
գրաւան, իսկ վստահ չենք բացատրական։

Այսպիսով մեր ձեռքի տակ ունեւինք, վոր մեր գործադրած ար-
հեստական բազմացման յեղանակներով վորոնք զեղծերում հնարավոր և
արագացնել մեղվի բազմացման տեղումները։

Յեղևելով յերկու գոտիում մեր կատարած փորձերի արդյունքնե-
րից, փորձարկված բազմացման յեղանակները տեղի կլիմայական և
բերքի պայմանների հետ կապելու համար՝ պետք և այստեղ հիշել,
վոր լեռնային յրջաններում մեղվի ընտանիքի ինտենսիվ զարգացումը,
մինչև գլխավոր բերքը—տահասարակ տեւում և 40—50 որ, վորովհետև
մեղուները ձմեռանոցից դուրս են գնում մոտավորապես ապրիլի 15-ից
հետո։ Ընտանիքների ուժեղ զարգացումն սկսվում և համարժեք մեկ տե-
սից հետո—մայիսի 15-ից, իսկ գլխավոր մեղրաբերքը մոտավորապես
հուլիսի առաջի կիսից։ Այդ ժամանակամիջոցումն ևլ համախալի յեր-
կարատե անձրեւները, ամպամածությունը, գրիւկային ուժեղ ցրտե-
րը, վորոն չափով, դադարեցնում են ընտանիքի զարգացման տեղ-
ւերը։ Նման պայմաններում նոր ընտանիքներ կազմակերպելու հետ
միասին, հիմնական ընտանիքները չլիւլացնելու և պրոդուկցիային
չհարվածելու համար, հիմնականում անհրաժեշտ և կիրառել մեղվապարսի
կամ հավաքածուի յեղանակները։ Հավաքածու, յեղանակը կարող և վա-
րակամ միջոց հանդիսանալ յեղև, նախքան ընտանիքներ կազմակեր-
պելը, պարզված չեն հիմնական ընտանիքի առողջ լինելը կամ չլինելը։

Ծածրագրի յրջաններում, վորտեղ գլխավոր մեղրաբերքի ողոր-
դութումն իրավում և լեռնային յրջանների բերքի արագորոման հետ,

մեզ վարած ման տեմպերը հնարավոր և էլ ավելի բարձրացնել և կապել ապրանքային պրոպուկցիա ստանալու խնդրի հետ: Մեղուները ցածրագիրը շրջանից լեռնային շրջան տեղափոխելու գնալը մե նախ յերկարացվում և մեղվի ընտանիքի ինտենսիվ զարգացման տեղում լինում: հասցնելով մինչև 90 որ, յերկրորդ՝ ցածրագիրը շրջաններում ընտանիքներին դարգացման համար ևզատությունում և—գարնանից սկսած մինչև լեռնային վայրերի գլխավոր բերքը—ծաղկող կուլտուրաների բերքը, իսկ լեռնային վայրերում՝ գլխավոր բերքը, վերից հետո փոխադրվում և բավական զաշտը:

Այս բոլորի հետ միասին՝ ցածրագիրը շրջաններում մեկը մյուսին հաջորդող կլիմայական նպաստավոր պայմաններն, այդ ժամանակամիջոցում, լայն հնարավորություն են տալիս բարձրացնելու զարգացման տեմպերը: Ընտանիքներն արհեստական ձևով բազմացնելու համար նման պայմաններում մենք կարող ենք կիրառել թե կրման և թե մեզ վտապարտի (ոտվոդկաների) յեզանակները:

ՄԱՅԻ ԵՐՏԵՐԳՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԵՐՁՐԵՑՆԵԼՈՒ ՄԻ ՄԻՋՈՑ

Ընդհանրապես մեղվարուծական արտադրության ամենաեղ մեղվերից մեկը հանդիսանում է մոմի արտադրության ավելի քան կարևոր խնդիրը:

Մոմը գործադրվում է վոչ միայն մեղվարուծության մեղ վարպետ մոմաթերթ, այլև անհրաժեշտ է արդյունաբերության համար, որին ահա՛ անցաւիւ, ելեկարական, դեղ-գործական, կաշվի, ապագրական արդյունաբերության ճյուղերում է այլն:

Մինչ որս մոմ ստանալու համար մեղ մոս կիրառվող յեղանակները չեն բավարարում մեղ պահանջներն այն պարզ պատճառով, վեր աճին մի հիմնական ընտանիքի հաշվով, ամեն ասորի գործադրում ենք 700—1000 գրամ մոմաթերթ, իսկ դրս դիմաց՝ լավագույն զեպքում ստանում ենք 200—300 գր ապրանքային մոմ:

Թե քիչ մոմաթերթ գործածելու է թե մոմի պրոդուկցիան քարձրացնելու նպատակով ՀՍԽՀ Մեղվարուծական դոնու կայանում 1933 թ. 10 մեղվի ընտանիքից կազմեցինք հասուկ փորձախումբ: Վերջինիս ավինք հարյուր տոկոսային ահի առաջադրանք, բոլոր ընտանիքներին՝ մոմակառուցողական շրջանում, բացի սովորական լրիվ մոմաթերթ ասուկ, ավինք նաև կառուցողական շրջանակներ՝ մոմաթերթի մեկ ճառորդ մասն ըստ յերկարության կազմելով շրջանակի վերին ձողից:

Այդ նախապարհով գործած չնչերը հաշվի առնելու համար մշակեցինք հասուկ յեղանակ՝ հետևյալ ձևով. Լուսաբերողի զատարկ շրջանակը մեծապարարով բաժանեցինք չորս ուղղահայաց հավասար մասի է հորիզոնական հինգ մասի, ստանալով հավասար մասեր, վարունցից ամեն մի մասը չնչի հինգ տոկոսին հավասար եր գործած: Մոտե բերում ենք փորձի ընթացքում ամեն մի ընտանիքից ստացված չափու թերք:

Փորձանմուշներ	Աշխատության քառաբնիշներ			
	2-րդ	%	2-րդ	%
Փորձի են Թ. 6 ընտանիքում	20	45	25	55
Երա մասում	33	77	10	28
Ո. 1 ընտանիքում	9	30	21	70
Երա մասում	33	87	5	13
Ս. 48 ընտանիքում	23	78	8	22
Երա մասում	21	86	3	12
Ս. 122 ընտանիքում	19	54	16	46
Երա մասում	48	60	12	20
Ս. 73 ընտանիքում	20	57	34	61
Երա մասում	34	65	6	15
Ս. 37 ընտանիքում	—	—	—	—
Երա մասում	3	100	—	—
Ս. 49 ընտանիքում	31	70	15	30
Երա մասում	25	86	4	14
Ս. 107 ընտանիքում	28	82	5	18
Երա մասում	63	89	4	11
Ս. 43 ընտանիքում	29	48	33	52
Երա մասում	55	70	29	30
Ս. 37 ընտանիքում	27	75	9	25
Երա մասում	43	89	6	11
Ընդամենը	452	69	248	31

Բացի արված լրիվ մամուլներից կառուցելուց, բոլոր փորձանմուշները կառուցեցին նաև 790-ի չափի մամուլիչ, այս վերջինը, չիվե մամի վերածննդ, համարաը կլինի մոտ ութը կիլոգրամի, նախկինում ամեն մի չափը 10 գրամ, Բացի այդ, ստացված և նաև 520 գրամ՝ ամեն մի ընտանիքից և դորձել են 4,5 լրջ, մամուլները:

Այնպիսի պեղք և հիշել, վաղ հիմնական ընտանիքներին արված կառուցողական շրջանակների վրա գործված չիլերի 44⁰/0-ը յեղել և բառաչել, իսկ նոր ընտանիքներում այդ համարում և 19⁰/0-ի Այդ և ցույց առիթն ուտրև ընդված առխաակը:

Հառուցողական օրգանակների վրա գործված բանվորական քիջների յնվ բուսաքիջների տկոսային հարաբերությունը՝ փորձնաքննվեցան:

Հիմնական ընտանիքներում					Նոր հազմված ընտանիքներում			
№	Աշխատավոր բուսաքիջներ				Աշխատավոր բուսաքիջներ			
	Ձափ	%	Ձափ	%	Ձափ	%	Ձափ	%
6	20	45	25	55	33	77	10	23
1	9	20	21	70	33	87	5	13
108	28	78	8	22	21	88	3	12
122	19	54	16	46	48	90	12	20
73	20	37	34	643	34	85	8	15
87	—	—	—	—	3	100	—	—
49	34	70	15	30	25	86	4	14
107	23	82	5	18	33	89	4	11
42	29	48	81	62	53	70	29	30
27	27	75	9	25	45	89	6	11
	209	56	164	44	333	81	79	19

Փորձի ընթացքում մենք յենթադրում եյինք, զոր հառուցողական ջրլանակներ առել կարող և խաղար չափով ազդել ընտանիքի զարգացման վրա, սակայն փորձի ավարտներով մեր այդ յենթադրությունն ախտահար և է չհաստատվեց, զորովհետև միևնույն պայմաններում պատրաստի չեղ և լրիվ մոմաթերթ առաջող միևնույն ուժի ընտանիքների վորդազարգացման ընթացքը՝ փորձաընտանիքների համեմատությամբ՝ ախտահար և է զգալի տարբերություներ չունի. որինակ՝ 18 ընտանիք ամբողջ սեզոնի ընթացքում (96 օրում) ունեցել են 703100 կնքված վորդ: Մի ուրիշ փորձախմբում (21 ընտանիք), այդ նույն ժամանակամիջոցում ունեցել և 760900 կնքված վորդ: Մի ուրիշ փորձախմբը (22 ընտանիք) նույն ժամանակամիջոցում ունեցել և 646.600 կնքված վորդ, իսկ յորդ այդ փորձախմբի ընտանիքում, վորից փորձի ընթացքում յերկուսը հանված են յեղել, ունեցել են 617.300 վորդ:

Յեղներով մեր փորձի ավարտներից, կարող ենք զատառ լինել, զոր մեզ մոտ, մասնավորապես մեզարուժական խորանախնայություններում և խաղար ֆերմաներում, մաժի պրոդուկցիայի բարձրացման ախ յեղանակը կարող և է վորդ չափով մոմաթերթի սուր պահանջը մեղմացնել, յնթե արտադրության մեջ աշխատող կազմերը կարողանան ժամանակին պատահարել ախտահար կնքված հառուցողական ջրլանակները:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՁ

Ի. Քալանթարյան. — Ինկուբացիան մեղվաբուծության մեջ . . .	3
Ա. Կոբոզյան. — Տուճական զտրեք մեղվաբուծության մեջ . .	23
» » Սիլեկիոն աշխատանքները	40
» » Արհեստական սերմնավորումը	54
» » Մայր մեղուներէ սեռական հասունութիւնը . . .	69
Վ. Դազեայան . — Մեղուն և բամբակի բիդնափոշոտման խնդիրը	79
Պրոֆեսոր Ս. Աղամյան . — Մի շարք կուլտուրաների ներկ- տարի գինամիկան	89
Բ. Քալանթարյան. — Արհեստական մեթոդով մեղունների արա- գացրած բազմացումը	94
» » Մոմի արտադրութիւնը բարձրացնել և մի միջոց	102

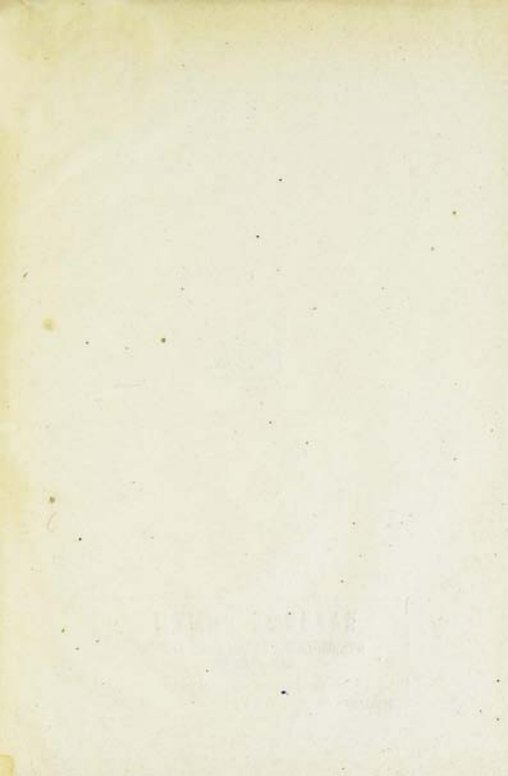

Գրա. խմբագիր՝ Լ. Սարախանյան
Ֆին. խմբագիր՝ Հ. Մուրադյան
Լեզվ. խմբագիր՝ Արթ. Գրիգորյան
Սրբագրիչ՝ Գար. Հակոբյան

Գլխավոր լիազոր Գ. 103, հրատ. № 239, պատվեր № 539, տիրած 1000
հանձնվելն արտագրության 1935 թ. սեպտեմբերի 1-ին,
Ստորագրված է տպագրելու 1935 թ. նոյեմբերի 11-ին.

Գլուխգրատի տպարան, Յերևան, Նալբանդյան 11

Դրոշ. 1940

НАУЧНЫЕ ОПЫТЫ
ПЧЕЛОВОДНОЙ ЗОНАЛЬНОЙ СТАНЦИИ
ССР АРМЕНИИ

(предварительные результаты)

СЕЛЬХОЗГОЗ

1935

ОРГАНЪ

ՀԱՆ Հիմնարար գիտ. գրադ.

FL0007887

A ¹¹
19335